

VÄRSKE RÕHK

number 35 / sügis 2013

JOANNA ELLMANN / KRISTINA VIIN / TERJE TOOMISTU / ANDRÉS NEUMAN

Intervjuu INDREK LÕBUSAGA

MARIANN TIHANE ANDRUS KASEMAAST / MÄRTEN RATTASEPP TÕNIS TOOTSENIST

Illustratsioonid MIRJAM SIIM / fotod TRIIN REBANE

TÕNIS VILU

Ise

vahel võib mööduda kuid
kui ainus asi mis veel elab ja õitseb on keel

mõned laused sõnad mida need kaks kunagi
kunagi ammu ütlesid

nendest moodustuvad uued seemned
ja uued närbumised

pooleldi veel alles
ühe jalaga laias lumes mis katab kunagist parki

läbi valgete kaltsude läbi mustade käte
väike kartlik pomin

sest pole kedagi kes kisaks
oma elusolemisest

aga kelle süü see on
et rändur teiste juurest ära läks

nii kaugemale nii kaugemale eemale
kelle süü see on et läksid sinna kus pole mind

Keelering

vaikus
kes veel peaks kõnelema kui mitte

tema
tuul puhub ja pilvealune paistab

nagu ei puhukski
nagu ei paistakski

kogu aeg lõpeb puhumine ja paistmine
ära

eelarvamused eelteadmised heljuva tuha kohta
ei jõua tekkida

vanal ajal edasiantud keeleoskus
sumbub oma iseenese ringi

ühes punktis tee peal
võis peaaegu tunda roheline tärkamise värsket lõhna

nagu keegi oleks krimpsutanud kaselehti
nagu maailm võiks kordki olla imeline sulgunud keel

Ulme

mis on käbid

mis on puud

mis on sumisev heinatihnik

soojas suvepäikeses

mis on idust lahtikeerduv

lõhnav tammevõrse

mis on kastaniõite

sahisev sadu

mis on laulurästa ööbiku väänkaela

hääli läbi igavese kevade

mis on suured punased härjasüdamed

ja kartuliõied

mis on mis selles lagunevas vihikus

külata külalisteraamatus

puutumata soovid

kohad millele võiks veel kunagi keegi avaneda

Varandus

pika päeva pikk teekond
lühike valgus oranžil liivakivil

kaljulõhede mõistmiseni on palju minna
sest iga keel kõneleb midagi

ainult enda keel on suures ühiselusolendis
tumm

kaastunne on see teekond mis viib
kuhugi kus sa justkui oled juba olnud

kodused kitsad kaljulõhed silmapiludega risti
valged kaltsud punast tuult täis

seal ülal maailma äärtel
kasvab roheline mets

heledate küüntega tumedad käed ei leia pidet
et jõuda tagasi ronimise algusesse

pole muud kui lumine kaastunne jalge all
jääkristallidest al-Siqi lõpus polegi vist midagi

Hüvastijätt lahkumata

keegi ei ütle talle
jää iseendaks

pole seda sõnagi
ega võimalust

ja kui kunagi peaks ehapunas tärkama midagi
rohelist siis

see on nii imelik ja naljakas
et kõik võimalused iseenda leidmiseks lähevad metsa

suures rõõmupuhangus
suures hinge tuuldumises

lenda ära kaugel esivanemate mälestus
suurtest rahvahulkadest maailmalava ees

lenda ära see ise
lava peal

kui rändur mäletaks viimast lindu
siis ta teaks mis tunne see võib olla

Naerumeri

hall meri on muutunud liiga abstraktseks
kas on seda veel vaja sellise pilguga vaadata?

las lained tulevad peale
seni kuni neid veel on

ränduril käes oksaraag
paar kriipsu lumel ongi vist see viimane kunst

mis maailmas alles on jäänud
aga seda rohkem on maailma

sellisena nagu ta on
valged kaltsud pole filtrid

kui pole teist rändajat
siis pole enam loore sirme sõelu

miks nii tõsiseks on muutunud meel
kas siis naer enda üle on üldse mõeldud kellegi jaoks?

hall meri on liiga palju muutunud
ehk selles ongi asi

Tühjast-tähjast

hääletu lind on pilvede vastas näha
tema nälg on kuulda

helesinise ja sogase mere ääres sisse langenud kelder
oli suurte inimeste oma vist

paar pudelit olid veel puutumata ja tolmunud
aga mis abi sellest *retsina*-veinist enam on

ainult iidne mälestus ja arhiiviseisak
nälg ja kõrendlikud näpud

karvane süda on saanud matiks ööasjaks
kus on seltsid mida taga ei igatse?

veel lühivormides suudab rändur hingata
iga tühja paarisrea takka

ta saab nüüd istuda esimeses reas
ja vaade on selge

mõtleb maastikku juurde härja
ja tardunud sarvede vahele päikese

PIOTR CZERNY VIIMANE LUULETUS

ANDRÉS NEUMAN

Hispaania keelest Merit Kirikal

Czerny parimale sõbrale Roberto Bolañole

Nii nagu igal hommikul, mil ilm oli leebe, läks Piotr Czerny välja jalutama – uni oli juba ära läinud ja kõht polnud veel liiga tühi. Klaasilt, mida vedasid kaks vormirõivais poisikest, nägi ta, kuidas tema peegeldus neile kodu välisuksel teed andis. Klaas möödus ja Piotr Czernyt valdas kiusatus katsetada aforismiga läbipaistva objekti võimest saada jubedaimaks takistuseks. Sellega kavatses ta ennast lõbustada pärast espressot.

Õõtsutades oma suurepäraselt vatsa, hingas Piotr Czerny mõnuga sisse hommiku kingitud tuuleõhku. Ta jalutas mõned kvartalid piki kodutänavat edasi ja pööras paremale, Jabetzka platsi poole. Seal üllatas ta kaht lindu, kes võitlesid leivaraasukese pärast, ja natuke eemal poppi panevate tudengite paari, kes võistlesid teineteise suude pärast. Ta peatus, et hinge tõmmata, silus vuntsi ja – kui ta juba seal oli – luuras natuke noori. Talle kargas armastajate ja lindude portreerimiseks pähe üks lihtne ja mõjus värs, ta vaagis seda veidi, ent heitis siis rahulolematult kõrvale. Ta jätkas teekonda ja peaaegu kohe, Central Café II klaasist uksi avades, nägi Piotr Czerny taas iseennast.

Ta tellis ühe espresso ja ootas, et ettekandja selle talle koos kahe suhkru ja veepokaaliga lauda tooks: Piotr Czerny palus vett alati pokaalis. Pärast paari kohvilonksu avas ta oma nahkköites märkmiku ja Mont Blanci. Ta ootas, kuni tundis kerget värinat. Otsekohe hakkas ta tillukeste tähtedega kirjutama. Mõne aja pärast tõstis ta pilgu paberilt ja lasi sulepeal puhata. Ta jõi ühe suure sõõmuga ära pokaalitäie vett ning üritas delikaatselt rõhutada, kattes huuled ja vuntsi kahe sõrmega. Siis asus ta poolaasta jooksul kogunenud luuletusi sorteerima. Ta vaagis kaht pealkirja, ent ei suutnud otsustada: esimene, mis oli tekkinud spontaanselt kirjutamise alguses ja teda päriselt ei veennud, oli „Patukustutus” ja teine, hermeetilisem ja mingil moel meeldivam, „Lill ja kivi”. Igal juhul oli ta juba kaks märkmikku täis kirjutanud. Kui ta jätkaks samas rütmis, saaks ta kogumiku suve alguseks valmis. Kuna teda häiris mõte, et toimetamine jääks kuumadele suvekuudele, otsustas ta augusti palavuse taandumiseni pühenduda jäägitult

aforismidele. Ta kutsus ettekandja ja maksis kahe rahatähega. „Ülejäänud jätkendele, noormees,” kordas ta tollelgi päeval ja kelner noogutas tava-päraselt pead. Väsinud sammul lahkudes jälgis Piotr Czerny vargsi Central Café II ovaalse peegli pleklist pinda ning tundis kimbatuse äkilist valu. Ta naasis, otsis vaba laua, istus ja kirjutas Mont Blanciga märkmikusse: „Just nähtamatu takistab meie liikumist.” Ta hoidis rahulolevalt kladet ja andus meeldivale tõmbetuulele, mis segas kõnniteel pärnalehti justkui kaardipakki.

Raha oli väheks jäänud. Ajakiri maksis talle arvustuste eest harva õige-aegselt. Mis puutub vereimeja Zubrodjosse, siis oli ta juba ammu kaotanud usu, et too talle lubatud summa ära maksab. „Kirjastaja,” arutles Piotr Czerny, „peab põhimõtteliselt evima kaht loomujoont: suurt pühendumust ja väikest häbitunnet.” Kuid tal oli saladus, mis teda kõigest hoolimata trööstis: suur tagavara veržepaberit – tema pisikese ja kokkusurutud käe-kirja ülejääk. Kaks luulekogu ja võib-olla ka päevik. Vahest kunagi hiljem ka väike mõtteteterade kogumik. „Annaksin need loomulikult Zubrodjole.” Piotr Czerny heitis pilgu uurile ja kinnitas endale, et oli veel vara ning andis järele soovile jalutada enne kojuminekut jõe ääres. Ta toetus silla käsipuule: vesi pöörles, luues ja kustutades sädelevaid joonistusi. Ta hakkas vaikust otsides kesklinnast eemale kõndima. Äkitselt kujutles ta helisid kui väga valge tuumaga suuri rõngaid. „Vaikus,” ütles ta endale, „on sõõri kontuurides, nii selge ja samas nii puutumatu: seda piiri võib ületada väljast või silmata seest, ent eal ei saa selles püsivalt olla.” Piotr Czerny oli pingi otsimiseks ja märkmiku avamiseks liialt laisk, nii otsustas ta kujundiga viivitada, kuni on mugavasti kodus. Ta pööras tähelepanu joastiku kohinale, lastes end jalutuskäigu inertsil ja mõnusal mõtete puudumisel edasi viia.

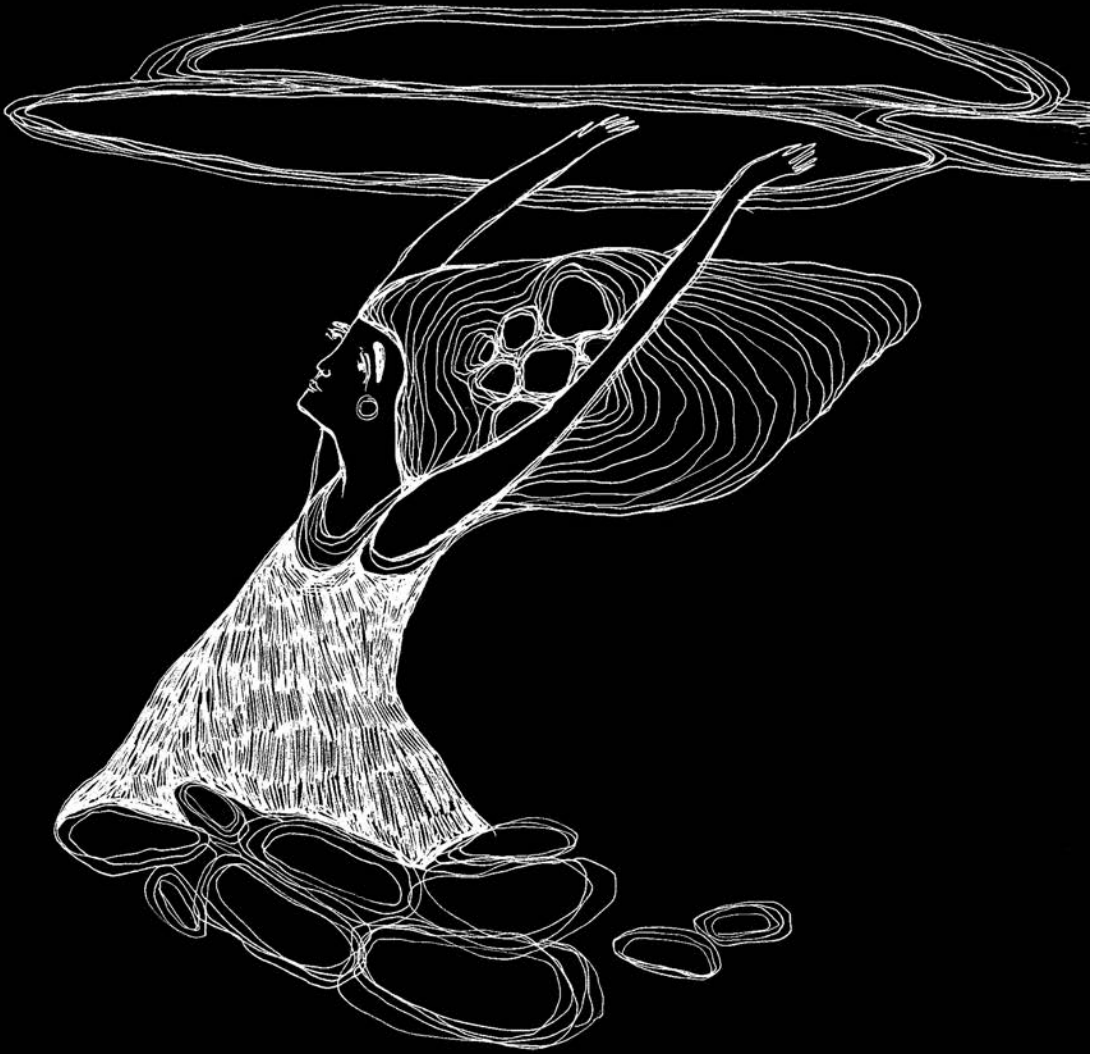
Tagasiteel ümber kodutänava nurga keerates tajus ta ümbritsevas midagi imelikku. Harjumatult palju inimesi suundus tormakalt tänavast alla. Ta oli sammu kiirendamiseks liialt kurnatud, ent üritas kodule lähenedes pilku teritada. Otsekohe märkas ta rahvamurdu, mis pressis end vastaskõnniteele, ja punast masinat, mis sulges liikluse. Ta mõistis, et too kauge sireen, mida ta juba mõne hetke eest ilma sellele tähelepanu pööramata kuulnud oli, kuulus tuletõrjeautole, mis oli peatunud tema maja ees. Piotr Czernyt haaras ärevus, ta jooksis vaevaliselt veel koduni jäänud viiskümmend meetrit, kuni mitu politseinikku tal tee tõkestasid ja küsisid, kas ta on üks majaelanikest. Võimetu jaatavalt vastama, nägi ta, kuidas selsamal hetkel eraldus massist uksehoidja, kes tema poole sööstes moon-dunud näoga kisendas: „Senjoor Czerny, senjoor Czerny, vaadake, milline

õnnetus juhtus, pool maja on tuhaks põlenud, kui tuletõrjujad oleksid ometi varem kohale jõudnud, kui elanikud oleksid hoolsamad olnud...!” „Pool maja?” segas ta vahele. „Ja mis korruseni?” Portjee kallutas pead, kuivatas otsmikult higi ja ütles: „Kuni kolmandani.” Piotr Czerny kuulis segaduse keskel vaevu mehe kähedat häält, talle tundus, justkui kuulaks ta hoopis kellegi mälestusi. „Paistab,” selgitas uksehoidja, „et tuli sai alguse esimeselt korruselt ja tuletõrjujad suutsid selle kustutada alles siis, kui see oli neljandale jõudnud. Senjoor Czerny, mul on äärmiselt kahju, äärmiselt!” Piotr Czerny tajus, kuidas saabel ta kõhust läbi käis. Ta tundis iiveldust. Vaatas üles ja nägi kuut musta, justkui pigiga kaetud rõdu. Ta ütles: „Kõik on korras, rahunege, kõige olulisem on teada, kas kõik on elus.” Ligi astus politseinik, kes oli asja eemalt vaadanud ja ütles, et tuletõrjujad evakueerisid mitu elanikku ja õnneks oli vaid paar kergelt vigastatud ja mõni, kes vingi tõttu minestas. Politseinik toonitas, et kõik läks hästi. „Jah, tõesti läks,” nõustus Piotr Czerny, vaadates tühjusse.

Tuletõrjujad olid andnud käsu hoonele mitte liialt läheneda, kuni suitsupilv on rusude kohalt hajunud. Uudishimulike salk oli õnnetuse ajal suureks paisunud ja nüüd hakkasid inimesed laiali minema. Piotr Czerny vaatas ühte punkti kolmandal korrusel, jalad ja vöökoht valusad, kõhus pisted ja mõtles veržepaberile oma kirjutuslaual. Ta mõtles õhinale, millega ta oli seda säilitanud ja oma kolleegide eest varjanud, visadusele, tänu millele oli paber kuni viimase korrektuurini peitu jäänud. Ta mõtles möödunud kuuele töökuule ja oma üldtuntud halvale mälule. Ta üritas tsiteerida oma avaldamata raamatu esimest luuletust ja üllatus isegi, kui tabas end kordamas Rilke „Vangi” teist osa: „Ja sa elad ikka edasi.” Ta juhtis pilgu kõrvale ja pööras selja.

Ta jalutas, pea tühi, ja pööras Jabetzka väljaku poole. Astus kohvikusse Central Café II. Leidnud vaba koha, möödus ta ovaalsest, tuhmide laiku-dega peeglist ja nägi seal iseennast, juuksed sassis, hõivatud laudade vahelt läbi trügimas. Maha istudes tahtis ta salatit tellida ning jäi kelnerit ootama. Ta ei suutnud selgelt mõelda, ideed vingerdasid temast läbi. Korraks tundus talle, et ta kaotab teadvuse. Ta üritas sügavalt hingata. Kuna kelneril läks aega, võttis ta oma märkmiku ja Mont Blanci ning uuris neid hetkeks. Lootes, et ettekandjad on ta unustanud, alustas ta hoogsalt kirjutamist.

Tunni pärast, olles lõpetanud oma salati ning ka pika poemi mustandi, mis kõneles tulerituaalist ja päästetud sõnadest, tabas Piotr Czernyt elektrilöögina taipamine. Taaskord avas ta oma märkmiku esimeselt leheküljelt, kirjutas pisikeses kirjas: „Patukustutus” ja tundis ootamatut kergendust.

JOANNA ELLMANN

*

Kivid on millegipärast
sinu juustesse pesa teinud.
Tuul veel ulub ega saa mitte kunagi
enesega valmis.
Aga sina vaatad ikka kõrgele taevasse,
mis sest et oled sinna terve igaviku vaadanud.

Taevas on sinu jaoks täitumatu.

Autod sõidavad, veel paarsada aastat tagasi
sõitsid nende asemel hobukaarikud.
Ka siis sa seisid siin ja
vaatasid taevasse.
Ehk sa ei teagi, et sellest nii palju aega
möödunud on?

Sul on ikka, igal kevadel, need samad
rohelised käed,
millega proovid pilvede
alumisi kihte puudutada.

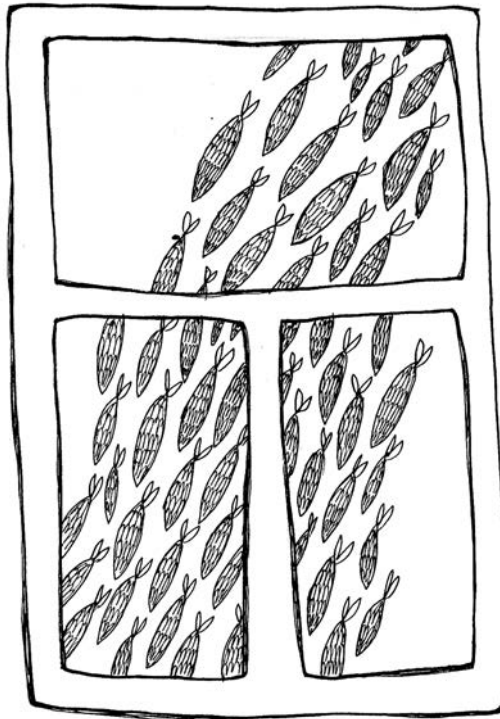
Sa üritad mulle midagi öelda,
aga ma ei saa päris täpselt
su sõnadest aru.

Ronin siis sinu juustesse, tuulepesade keskele.
Heidan kivid su kuklast alla
ja lasen tuulel enesesse tulla.

Lase mul enda ladvas õõtsuda,
armas sõber.

*

Kunagi, kui ma laps olin,
lõigati mu lennukil suu lõhki.
Ja lennuki sisemusest hakkas välja voolama kalu.
Trobikonniti, tuhandeid kalu.
Ma röökisin nende peale,
ma ju kartsin neid.
Tahtsin, et nad ometi kord lõpetaksid oma voolamise.
Aga nad ei lõpetanud.
Nad ei ole siiani seda teinud.
Iga kord, kui ma vaatan aknast välja
või kööki või ükskõik kuhu,
näen ma last, kes röögib,
ennast näen.
Ja näen neid kalu,
kes mitte kunagi voolamist
ei lõpeta.

*

Olen vajunud kuskile, tuleb
end jälle üles otsida.
Nagu kaks korda aastas ikka juhtub.
Sügisel. Kevadel.
Tuled ei põle,
elu kaugeneb.
Aga parkides kasvavad seemned,
pistavad oma kübarad sahnal
mulla alt välja.
Vihma sabistab,
on öö.
Kuhu küll panin oma portfelli,
ma pidin sinna neid ju korjama.
Panin sinna, kuhu panin endagi.
Igal sügisel, igal kevadel
tuleb end uuesti üles otsida.
Seetõttu elu venibki.
Küll kunagi jääb hetk igaveseks hetkeks
ega teisene enam.

*

Vaatame halli taevast
raagus õunapuu all
ja nii soe on.
Lumes, kohevas lumes istume
lamame, naerame.
Peaaegu et mäeldes lund.
Seesmine olemine
tardub sekundisse ning
läheb üle terve keha
külmavärinaks.
Kuid meie siiski
muudkui naerame, naerame
nii hea on olla
raagus õunapuu all,
kus elu on nii suur,
et tüve sisse ära ei mahugi.
Kuid ometigi kuidagi
on kõik siin
võimalik.

*

Siin on vaikus,
meri, vaid iseenese meri.
Mõni üksik paadimees veel
läheb mööda, vene tuules õõtsumas.
Lained loksuvad,
ilm on muutlik.
Kord paistab päike,
kord seilavad pilved.
Aga vaikus jääb,
vaikus jääb nüüd
alaliseks alles.
Vahel kaldapealsetelt on näha
põlemas üksikuid lõkkeid.
Poisikesed ehitavad parve,
kuid ei saa sellega
kunagi valmis.
Jäävad ehitama
aja lõpetuseni.

*

Koerad hauguvad, mina
lähen ikka edasi.
Sahisedes, paigal seistes,
rutakalt ja tõtakalt
vaagides mõttetu mõtteid.
Kuid siiski, kuskil on veel midagi.
Räämas katustest lekib pigi,
õhtu on vajunud üle terve linna
sildade ja majade kohale.
Taevas on taas muutunud mustaks,
seal ülal sõi pimedus viimasedki lambid,
neelas alla oma põhjatusse makku
ja seedis tuuleks, mis nüüd
täidab terve sisemaa.

Jalutades mööda linna, mõtlen,
et kuskil on keegi väikeses toas,
kes tõstab igal õhtul mööblit ühest nurgast teise
ja pimedus ei lase talgi magada, vaid
ärritab ja muudab ärevaks.
Toob visioone
ustest reaalsuste vahel.
Kord leiab see mees end piltide prahi ja
põrnu seast,
pärast lõputut ärkvelolemist,
kuid seni vaevleb ta unetult ja tõstab
mööblit ikka edasi.
Praegu täidab teda igavene tuul,
täpselt samamoodi nagu mind.
Ta ruum jääb alatiseks pimedaks,
öö magu liiga põhjatu.

*

Pageme taas ära sellesse aega,
mis meist on jäänud maha aastate taha.
Me pageme taas ära ega märkagi enam,
kuidas nad tulevad öösiti ja valavad
meisse oma hirmu.
Oma kaamete nägudega vaatavad meid,
silmad põhjatu mustad.
Ja meie röögime vaikus, näeme und
ega teagi, kuidas nad hiilivad
igal õhtul me tubadesse ja laotavad end
lialli meie põrandatele.
Meie oleme sel hetkel kadunud aegadesse,
mida kunagi olnud ei ole,
mis ammu on möödas
või mida ei tulegi.
Ja nemad me voodipäitsis
naeravad oma hambutu suuga
ja järgmisel hetkel lahkuvad.
Meie ärkame
ega mäleta midagi,
ei unest,
ei olendeist toas.

KRISTEL

ALGVERE

BUSSIS

NUMBER

KAHEKSATEIST

Ärkasin ja küünitasin vaibalt telefoni võtma. Nii on igal hommikul, telefon on esimene, kellele otsa vaatan. Login end postkasti sisse ja loen, kui on, mida lugeda. Täheandab, mul on telefonis internet, nii nagu kõigil eestlastel. Sel talvehommikul oli üks teade: otsitakse eesti keele lektorit Lvivi. Läbi unehägu ei meenunud mulle sugugi, kus see asub, aga teadsin kohe, et tahan sinna minna. Mõtlesin ka, et tema kiidaks selle heaks, sest keelte õppimise vajalikkust oli Allar alati rõhutanud. Ja kuna tegu oli teise riigiga, siis paratamatult oleks tulnud mul ka uut keelt õppima hakata. Mitmel korral, kui talle helistasin, et võimalikust kokkusaamisest rääkida, vabandas ta end välja keeletunniga. Näiteks vene keele tunniga. Kui küsisin, et mida te seal siis õpite, kas on hea õpetaja, mis tasemel sa juba oled, vastas ta, et meid on kokku paar inimest ja... no õpime. Õhtuti harilikult, peale tööd. Ja kui tol hommikul lugesin kirja, kus pakuti lõpuks ometi mullegi keeletunde, õpetajatöö kõrvalproduktina küll, elavnesin silmapilkselt ja mõtlesin isegi Allarile sõnumi saata, et temalt asja kohta arvamust küsida.

Kas tema kiidaks selle käigu heaks?

Olin pea nädala Lvivis olnud, kui istusin ühel roosaka taevaga talveõhtul oma ühikatoas, mille arve maksis ülikool, kuhu ma tööle asusin, ja silmitsesin äsja kuivama riputatud mustade aluspükste pitsääri. Imelik, et nii ilusa mustriga pükse saab osta labasest kaubanduskeskusest, salatite ja suitsukana kõrvalt. Või oli see pits harilik, lihtsalt toona tundus see mulle ilus? Oleksin isegi võinud mõelda, et need on mu vanavanaema omad. Tol ajal olid ju kõik asjad ilusad. Seda ma imestasingi, et need oleks nagu liiga ilusad olnud, et olla valmistoidu leti naabrusest paari euro eest ostetud. Nad võisid olla ka krooniaegsed, vabalt. Teise krooni aegsed. Need kolm paari olin ma just küürakil duširuumis ära pesnud. Selle väikese ruumikese laes vohas ümber üksildase lambipirni jätk hallitus ja kuigi mõtlesin selle mingi vahendiga ära tappa, ei jõudnudki ma kunagi selleni. Tol õhtul pesin peale aluspükste ka punaseruudulised pidžaamapüksid ja roheline ööpusa, need rippusid mu pea kohal kollasel pesunööri, mille

olin tõmmanud põiki üle toa. Pärast jätsin duširuumi ukse pärani lahti, et hallitusel nii lihtne ei oleks.

Pesin ka pea, kuigi olin seda eelmiselgi päeval teinud. Pesin seda šampooniga, mille olin ostnud Tartu kesklinna juuksurisalongist, kuhu ühel talvisel keskpäeval juhuslikult sisse põikasin, et aega kinni panna. Võisin vaid aimata kui mats ma oma lihtsa halli mantli ja oranži mütsiga selles kuldsete kardinatega salongis välja nägin. Blond, korrektse tukaga ja stiilises vestis juuksur küsis, kelle nimele ta aja annab ja mida oleks vaja teha. Otsi lõigata ja ega rohkem polekski... Harilikult oli mu juukseid lõiganud sõbranna noormehe ema, kes võttis vahel ka oma kaks väikest last kaasa, need nihelesid lõikuse ajal kuskil põrandal ja tahtsid kangesti ära. Ta andis endast parima, et minul saaks tukk enam-vähem otse ja lapsed kümne minuti jooksul igavusse ei sureks.

Sel korral tahtsin, et kogu tähelepanu pühendataks mulle. Ja õigupoolest ma ei lootnudki, et saan kohe aja. Muidu oleksin näiteks hommikul pea ära pesnud. Kuid aja ma sain ja õige pea lõikas lühike blond naine mu talvekuivi juukseid. Tegi seda tund aega ja küsis ka õiglast hinda. Tema meelest. Palusin endale soovitada ka mõnd juuksehooldusvahendit. Kõige eest kokku maksin viiskümmend eurot ja tänasin, ehkki kulm oli veidi kortsus. Šampoonis polnud väidetavalt ühtegi kahjulikku ainet ja see lõhnas värskete itaalia kukekannuste järele. Ja palsamis, mille järele lõhnas pärast kogu kosmeetikasahtel, olid sees virsiku ja mandli ekstraktid... Rumal lugu, sest tegelikult piisaks ka poolest teelusikast soodast ja leigest veest, et juuste eest hästi hoolitseda. Tilk õunaäädikat loputusvette juuste pehmemdamiseks ja korras. Sest, nagu ütles ühe Lvivi kesklinna ökopoe müüja, peaaegu kõigis šampoonides on sees sedasama ainet, millega pestakse autosid. Autosid!, rõhutas ta. Miks läksin sinna salongi, kui oleksin võinud helistada kodusele professionaalile ja paluda tal kokkulepitud viie euro eest natuke tööd teha. Seda, mida talle ju meeldis teha, aga milleks laste kõrvalt päriselt aega ei jätkunud. Ja need šampoonid oleksin võinud samuti ostmata jätta. Eneseimetlus, mida muud saaks süüdistada. Tahtmine teha nagu teised, rikkad ja ilusad inimesed.

Eriti naeruväärne oli sellele kõigele mõelda seal, Lvivis. Kui tobe ja rumal oli mõelda kallitest või odavatest aluspükstest, šampoonist, juuksurist... Seal tundusid sellised asjad täiesti triviaalsed. Vähemalt alguses, sest hiljem hakkasin ma märkama väga paljusid juuksurisalonge ja eksklusiivseid pesupoode, kingapoode, kõike, mis tegeles välise iluga. Aga ka see korvas millegi puudujääki, Ida-Euroopa kibedat olukorda, tahet

olla midagi muud, olla nagu Ameerika või Skandinaavia. Midagi, mida võib ehk kaubandusega varjata, kuid mis tänaval almust paluvate inimeste näol ikkagi olemas on. Vaesus. Haigutav kuristik väga rikaste ja väga vaeste vahel.

Tol õhtupoolikul meenus mulle, kuidas kord nägin kesklinnas trammi-aknast vana naist lumises pargis pärast häda õiendamist pükse üles tõstmas. Ilmselt üks paljudest kodututest Lvivis, ehkki hiljem kuulsin, et mõne aasta eest olevat ühel päeval kõik kodutud tänavatelt ära kadunud. Tuli välja, et võimud kogusid nad kokku ja viisid linnalähedale külakesse, kus igaühele anti tükike maad ja uus kodu, kas siis kellegi juures või suisa eraldi majas. Aga küllap kõigile see elu ei sobinud ja mõned neist tulid tagasi linna.

Minu ühiselamus oli soe vesi olemas vaid kella kuuest kümneni, nii hommikul kui ka õhtul. Sest selline oli kord. Võis muidugi köögis gaasipliidi peal vett keeta, aga siis pidi prügišahtist immitseva kanalահaisuga hakkama saama, vähemalt ruumis viibimise ajal. See, et nõukogude ajal ka Eesti kortermajades suviti sooja vett ei olnud, tuli mulle üllatusena. See kõlas jaburalt. Lvivis on nii tänini. Ja kui meie kraanivesi on harilikult kvaliteetne, vähemalt Tartus kindlasti, siis Lvivis on see mürgine. Tähendab, sellesse ei sure, öeldi, kuid see lihtsalt ei ole tervisele hea. Ka keedetult mitte. Linna torustikku polnud kohalike sõnul aastakümneid vahetatud.

Tol õhtul keetsin mullidega pudelivett, sest muud poes ei leidunud. Mullid aurustusid, kuigi olin alguses kartnud et gaasidega vesi plahvatab või midagi niisugust. Aga midagi ei juhtunud. Igale poetootele oli peale kirjutatud, et selles ei ole GMO-sid. Mis lisas omakorda hoopis rohkem umbusku, sest kas polnud Eestis ka igal poeüksel kunagi silti, et euro saabudes ei tõuse hinnad? GMO-tus oli seal märgitud isegi veepudelile. Vesi Karpaatidest. Ehkki olin kuulnud ka, et kuskil linnaserval jookseb paar allikat, kust saab käia pudeliga vett ammutamas, ei käinud ma neid kunagi otsimas.

Sel õhtul sõin kiirnuudleid lillast plastmasskausist, mille köögist leidsin. Mul ei olnud nuga ja ühisköögis seda ka ei leidunud. Võid määrisin leivale jäätisepulgaga. Jah, keset talve ostsin vanilj jäätist, et vaid selle puupulk kätte saada! Mõtlesin, et sellega oleks hea akna vahele vatti toppida. Aga leidsin kosmeetikakotist hoopis ühe uhiuue küüneviili, millega aknad ära tihendasin – pärast seda ei liikunud enam helekollane ribikardin tuuletaktis. Või kui, siis hästi natukene, sest klaas oli ühest kohast pisut

katki. Kuid niisugust külma, nagu esimestel päevadel, ei pidanud ma enam taluma – vatipadjad, mis said küüneviili abil aknapragude vahele topitud, hoidsid sooja hästi. Kiirnuudlid, ülemaitsestatud leem, must leib ja valge plastiklusikas. Tahkunud rasva maitse suulael on ikka veel meeles. Aga see pole halb mälestus.

Kui tööpakkumist lugesin, mõtlesin, et see maa pole Eestist nii kaugel, et tema mulle järele ei sõandaks tulla. Mõtlesin, et ta tuleks, kui ma paluks. Võib-olla tuleks palumatagi. Kui ta kuuleks mu otsusest, oleks ta esiteks minu üle uhke, et sellise võimaluse vastu olen võtnud ja teiseks aitaks ta mind, kui mul peaks abi vaja minema. Ta oli mind ju ennegi aidanud. Korduvalt. See oligi tegelikult viimane asi, millest me üldse omavahel rääkisime. Allar ütles, et kui mul peaks tema abi vaja minema, siis loomulikult aitab ta mind. Nii ütles ta pärast seda, kui oli öelnud, et meie kohtumine ei tule kõne allagi.

Tahtsin teda meeleheitlikult näha. Kasvõi korra. Aga ausalt, mitte luurates, mitte kuidagi salakavalalt kohtumist sepiisedes. Ma polnud teda aastaid näinud ja ka see viimane telefonikõne kukkus täbarasti välja, mina kuiva suuga mingeid küsimusi esitamas ja tema teravalt ja lühidalt neile vastamas. Ebamugav, suisa piinlik. Jälgisin aknast, kuidas tuvid lendasid naabermaja katusele ja sealt jälle minema. Tuul sasis kortermajade hoovipuid. Ta ütles, et me ei kohtu, vähemalt mitte tema elukaaslase selja taga. Viimases hädas kaitsekilbiks tõmmatud elukaaslane hämmastab ja kurvastab mind kõige enam. Olin ju helistanud vaid selleks, et see kõik läbi saaks – kohtumised tapavad alati viimsegi illusiooni. Ta ei lubanud sel juhtuda ja nii kestiski kõik edasi. Isegi sel Tartu hommikul, mil ma vaibalt telefoni võtsin ja Lvivi-kirja lugesin, liikus mu mõte Allarile ja sellele, et just tema kiidaks selle idee heaks ja kui see kõik osutuks siiski halvaks, tuleks ta mulle järele. Päästaks mu, kaitseks ja armastaks. Siis ja alati.

Ma tahtsin Lvivi sõita juba puhtalt temalt oodatava heakskiidu pärast. Ei läinud nädalatki, kui algas reisiks valmistumine. Kindlas usus, et selline samm lõppude lõpuks lähendaks meid. Tallinnas passi järel käies, päev enne sõitu, mõtlesin teda kohvile kutsuda. Läksin läbi Viru keskuse – ta ütles ikka, et Viru keskusest meeldib talle aeg-ajalt niisama läbi jalutada. Et näha, mis on. Jalutasin minagi, uus pass kotis. Õhtu oli mul vaba, ainult veidi pakkida, ehkki suurema osa asjadest olin juba suutnud helesinisesse seljakotti ära mahutada. Enne oodatavat kohvijoomist pidin aga kusa-gil vanalinnas mõned paberid korda ajama. Hüppasin veel linnagaleriist Sarah Maple'i näituseltki läbi ja vaatasin hetkeks seda koledat klaasist

vabaduse risti. Asjaajamine võttis oma aja, pärast läksin justkui harjumusest number kaheksateist bussi peale, kuigi enne seda läks ka üks kiirliin samasse suunda. Bussi piletiaparaat oli rivist väljas ning pruunide silmade ja mustade juustega juht, kes kõige enam meenutas Draculat, ütles, et ta ei saa mulle piletit müüa, ta on kõigest bussijuht! Küsimusele, mida ma kontrolörile ütlen, vastas ta, et kontrollid teavad, istuge, palun!

Istusin ühe vanamehe kõrvale, vasakule poole üpris bussi keskele. Sõit oli pikk. Tallinn on suur linn. Aga mitte suurlinn. Jannseni poest möödudes meenus mulle, et olin tahtnud ju Allarile helistada. Seal lähedal olime ükskord istunud tema vanas korteris ja söönud jäätist. Terve karbitäie kahepeale. Ta näitas mulle seda kohta, kus ta oli elanud enne iseseisvust. Mitte riigi, vaid tema oma. Buss sõitis edasi ja varsti tahtis vanamees minu kõrvalt maha. Lasin ta viisakalt mööda, istudes hiljem tema kohale. Aknast paistis talveporine Nõmme. Aiad, puud ja majad. Tundsin korruga, et ma ei kutsu teda ju kunagi kohvile. Ei helista, et kokku saada. Ei räägi oma sõidust, ei oota heakskiitu ega järeletulemist. Bussis number kaheksateist vajus vastutus minu sõidu eest ainult minu enese õlule. Olin tema oma otsustamisse kaasanud nii, nagu tema tõmbas meie viimasesse telefonikõnesse oma elukaaslase. Vajadusest öelda kindlalt ei. Või jah.

Sel talveõhtul kaugel Lvivis mõtlesin selle üle, miks on vaja t e i s t ? Isegi juhul, kui see teine on väljamõeldis või mälestus. Kui palju oli minu mõtete Allaris alles päris inimest... Peaaegu üldse mitte. Ometi olin ma vajanud tema kiitsakat kuju, et võtta ette reis tundmatusse ja võtta vastu niisugune töö, millist salaja alati tahtnud olin. Kujutlesin teda ütlemas, kuidas peab tegema seda, mis tõesti huvi pakub ja kui vaja, kaitsma oma otsuseid. Et teiste pilli järgi tantsimisel pole mingit mõtet, ise peab otsustama ja minema. Nii oli ta mind kunagi õpetanud. Aga päris üksinda ei suutnud ma midagi, ehkki selles väikses ühikatoas istusin ju tõesti üks ja kilomeetreid, mis jäid minu ja kodumaa vahele, oli üksjagu.

Avasin arvuti ja logisin end postkasti sisse. Alustasin kirja, ikka väikeste tähtedega, sest nii oli meil kombeks. Kirjutasin, et olen ette võtnud ühe peadpööritava reisi ja enesega igati rahul. Kuidas sinul läheb? Õige pea saabus kiri, kus seisis, et Allaril läheb hästi ja et minu otsus sõita Lvivi oli tõesti hea otsus.

KRISTINA VIIN

Me jutlustame armastust, ometi oleme tapjaiks sündinud

mees virutab noaseljaga ahvenale vastu pead
lööb selle otsast, siis roogib ja löikab rinna pooleks: nii käib elu
ja need kes end taimetoitlasteks nimetavad, on variserid
nagu ka tiibeti mungad, kes liha söövad küll
aga tapatöö jätavad tapjate kanda
ei, ma vist hakkam ikka taimetoitlaseks
sest vähemalt taimedel ei ole ju valus? norin ma
kust sina tead? ju kõigil on valus
kui sa sööd ära vilja, mis kasvas puul
jääb temast ju võsuke saamata
ajan suu prunti ja katkun sõrmedega muru
nagu väike jonniv laps, sest elu on kuri
kõik elav toitub teisest elavast
tugev nõrgemast
vahest oleks targem sündimata jäädagi
vaatan meest, ta on jõhker ja kindel
kuid armastab elu vist rohkem kui mina

ja me toitume üksteise verest ja väest
tõin ilmale poja, nii määrasin temagi elusse, tapma ja surema, armastama
nägin kord animafilmi reklaamlina kõrgumas keset linna: taevast sajab lihapalle
seisin tookord bussijaama ristmikul otsekui apokalüpsise äärel
üksi keset kuristikku
ja mõtlesin, et olen ühiskonnast võõrdunud, sest ühiskond on võõrdunud elust
taevast ei saja lihapalle, kallid disney suurtöösturid, näidake lastele
kuidas seafarmides nohisevad notsud kuupmeetrites puurides
ja eales päikest ei näe

ja me jutlustame armastust
koer istub konnaga koos õhtuti metsatalu trepil ja ütleb:
vaata, see on minu sõber, ära talle peale astu

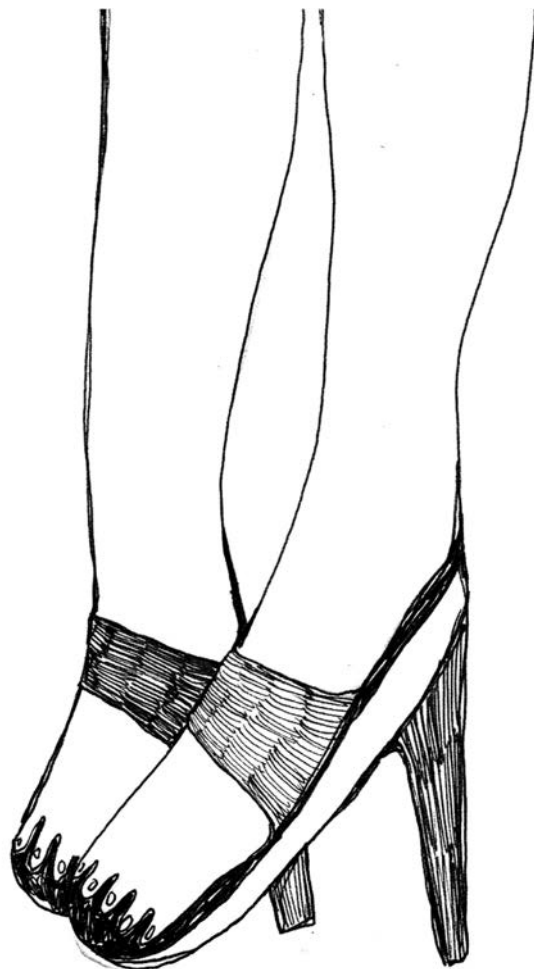
ja ma näen, oo mis maagiline konn, võlukonn
püüab trepil sääski ja loitsib salasosinaid
sealsamas niidan hommikul kasthelmeis muru
ja kümned tema vennad
saavad kümneteks tükkideks rebitud
ja ma näen, hall kudu settib raheteradena järvepõhja
mu sisemises laukasoos
terviklikkuse katkematu vool elu otsatumas liikumises
veel helgivad tulukesed kala klaasjais silmis
ta maigutab abipaluvalt suud ja mina
ei jäta kiusu, ütlen kalamehele
et vahest oleks õiglane süüa mitte kedagi
keda ise pole suutnud tappa

sealsamas sulab ta mu suus, praetud ahvena hõrk mekk
ja ma naeran, mu kõht on täis, me kallistame
väsinud mees vaatab telerist, kuidas teised üksteisel jalgu ja käsi
pahupidi väänavad, mina aga maalin tagatoas kirgiiside vägilast
kes vaenlasele parasjagu oda rinda surub

ja me jutlustame armastust
sest armastus toidab ka
ja andestab kõik
sest kes on ületanud surma, suudab armastada
irdhingena hõljun vahel mööda tuba ringi
ja vaatan all lodevaid jäsemeid
oo kollane kaunis valgus
ah et kõik on illusioon

Enese väärtust ja väarikust

on imelihtne tõsta
paned tapjakontsad alla
ja oled hetkega
kümme sentimeetrit
sirgem ja kõrgem
siis lähed ja piinad ennast
haiglase mõnuga
selle eest, et sa
nii pehme soe ja
maavillane oled
tipid uneledes
punase tule alla
keset ristmikku
jääd peaaegu auto alla
kukud tänavale pikali
nikastad jala
pole viga
küll keegi koju viib
mõne aja pärast
oled jälle
piisavalt suur
et punastes ketsides
porilombipilvi
puruks trampida

Suvise linna jõeäärses slummis

väsinud rattas, mis kaheksaks keerdus
tardunud majade vaikivas väreluses
telliskivikarbis tikutoositoas
usjalt kuumava pliidiraua ääres
istub naine
tema igatsev pilk tungib läbi
kümnete kilomeetrite mateeria:
maale! maale! tagasi maale!
kuidas püherdaks ta, nüüdsama
naistepunapuhmaste, kerakellukate
angervakste kui armukeste rüpes
kuis maarjaheintega end vihukuks:
loodus! loodus!
ja juba tõusebki ta vikervärvilise
puurist pääsnud linnuna
üle välude ja väljade, läbi valuväljade
tumetihkete võrumaa metsade kohale
juba ta sööstabki süstiknokaga läbi niiske jaheduse
kõdikülma vagiinakujulisse järve
uhub eneselt maha kõik linnade lahused
ja väljub halli hundina
end uhkelt raputades huumavaisse kuusetihnikuisse
neid hingemaastikke näljaselt nuuskima
naine! naine!
maaema!

Vana raipeküla

mu lapsepõlve kasvupaik
mu vanemad polnud siit pärit ja mulgi
on vaid kibedad mälestused
vana sovhoosiküla
lagunevad laudad ja tuul tapamajas
ja kafkakuivati, kus rebased
on pehkind vilja sisse pesa teinud
lagedad karjamaad
kõik on viimseni põlluks küntud
siin pole midagi
vaid tühjus laga ja vaimne soo
kus viimasel suvel sõid lehmad
hapnenud heina musta laega laudas
kuigi väljas lõhnas rohi
siin üksi ohkab muistne kalme
alasti kesk mahavõetud metsa
ja igivana ohvrikivi räämas tammikus
mis mulle alati õõvastav näis
on nüüd järsku ainsana
selles külas armsaks saanud

Ma ei karda enam surma nii väga

aga tahaksin olla valmis
siis kui on aeg
lasta end lahti
õppida eluajalgi
vabalt tõusma ja langema
olla lumehelves
helge ja soe
langeda muretult
hea inimese
pehmele põsele
sulada kevadise sulaveena
ta naerukurdude tõeks
olla lihtne
ja lohutav

MARTIN VABAT

ÕNNISTUS

Mingi eksituse tõttu sattusin matemaatikatunnis tugevamasse rühma. Kolme aasta jooksul polnud vist ainsamatki ülesannet, millest oleksin aru saanud. Ja tundus, et olin ainuke, sest ükskõik kui peadmurdev ülesanne ka polnud, hakkasid kõik teised kohe midagi kribama, samal ajal kui mina istusin edasi nagu kuult kukkunu.

Ühel heal päeval „ülendati” tugevamasse rühma ka Säälik, pikk võrratu kuju, kes eristus teiste poiste seas nii selgelt, et lausa nimbus oli ümber. Ta oli tundlikum, ta oli õrnem – umbes nagu mina, ehkki ma seda hoolsasti varjasin. Lisaks selgus, et ka Säälik ei

saanud matetunnis suurt midagi aru. Nii oli muidugi lõbusam, sest nüüd oli mul üks liitlane selles tüütus mitteamusaamises ja koos istudes olime kaunis usinad tunni aega mõne jaburusega täitma. Sageli lihtsalt lobisime mõõdutundetult ja loopisime kalambuure, vahel aga lahendasime

absurdumeid, kaheldes, kas kaks pluss kaks on ikka neli või hoopis viis, kuus või seitse.

Muidugi osalesime ka kritseldamismaratonidel. Meeldejääv ses osas oli lauanurgast leitud ümmargune auk, mis oli algselt ilmselt pliiatsitopsiks mõeldud, ent meie kasutasime seda sotsioloogiliseks uurimuseks. Panime augule illustreeritud ja täisluuletatud punkpappkaane peale ja vaatasime, kui kaua taies seal püsib. Järgmiseks matetunniks seda muidugi enam polnud, mida oligi vaja tõestada.

Teised tunnid polnud nii huvitavad, sest Säälik ei istunud minu kõrval ja kuidagi üldse miski ei klappinud. Hakkasin seepeale joonistama – mida muud ma ikka teha oskasin? Joonistamine oli ju mu parim sõber. Joonistasin matetunnis, joonistasin keemiatunnis, joonistasin bioloogia-tunnis, joonistasin geograafiatunnis. Ma muudkui joonistasin ja joonistasin, käsi pösakil, kolm aastat järjest, nii et lõpuks polnud enam kaustikut, milles poleks olnud mõnd groteskset nägu.

Säälikul aga oli oma hobi. Ta filmis. Ta filmis kodus, ta filmis koolis, ta filmis sünnipäeval ja klassiõhtul. Kui ta poleks filminud, ega ma vist teaski, kuidas ma seal koolis käisin ja käsi pösakil joonistasin. Selles mõttes oli Säälik põhjapanev figuur. Ta mitte üksi ei talletanud ajalugu või kellegi identiteeti, vaid ka lõi seda. Veel aastaid hiljem lunisin ma Säälikut, et ta mulle mind ennast ja mu kooliaegset elamata jäänud elu meenutaks. Kerge nukrusega vaatasin, kuidas teised pärast abituuriumi pulma pidutsesid, samal ajal kui mina olin kodus ja jälgisin satikanalilt mõnd draamat.

Suisa ephohiloovaks sai Sääliku ülesvõte 12. klassi viimasest ajaloo-tunnist, mil õpetaja teatas, et kõik need, kes ajaloo riigieksamit ei tee, võivad lahkuda. Oi, milliseks voorimiseks läks. Ajalooklass suisa voolas rahvast tühjaks. Kohale jäid vaid mõned õpilased, nende seas mina ja kirglikult ajaloolaseks pürgiv Säälik, kes klassi tühjaksvoolamise üles võttis, minu kõrvale keskmise rivvi istuma kargas ning seejärel veel kaamera-silma ees meie ajaloohuvi ja üldse teistsuguse, marginaalse olemise üle suurt rõõmu tundis.

Säälikust endast on mul meeles ka üks varajasem bioloogiatund, kus ta äkki püsti tõusis, särades läbi klassiruumi astus, kätega katkisest välja veninud villasest kampsunist justkui seelikusabast kinni hoidis ja poiste keskel hellalt teatas: „Vaadake, kui ilus ma olen.” See oli nagu harfiheli keset võimlakära. Minu valehäbi all kannatav normaalne mina polnud veel midagi nii kompleksivaba kogenud. Jää mu ümbert hakkas sulama.

TAHTSIN, ET KEEGI ÄRKAKS

Lisaks iseseisvale „väljasurnud” asjade uurimisele moodustasid ülikooliaja parima osa inimesed. Nende nägemine ajas mind voodist välja ja tekitas elementaarse hea tuju, mida ühepalgelistel, pisut hirmunud hommikutel hädasti vaja oli. Elasin toona linna serval sinepikollases paneelmajas, 4-toalise korteri kõige suuremas ja tühjemas toas, kus oli parkettpõrand, kušett, hääletult seisev tolmund klaver, kaks kolakat pruuni tugitooli, maitsekas tumepruun vitriiniga kapp ja hubane, läbi nailonkardinate paistev hommikuvalgus, mida – nagu paljusid teisi lihtsaid asju – ma päriselt nautida ei osanud.

Ajanud end üles ja teinud vanad tuttavad harjutused, läksin kööki, oma pühamusse, et süüa kröbinaid. Köök oli pisike neljakandiline uberik, mida valitsesid vaarosipelgad. Seal oli kappe täis sein, mõningate tolmutortidega põrand ja troniks ümar valge laud ühes kolme valge tooliga. Lisaks seisis aknalaual veneaegne hõbedane röster, ühel pool ust külmkapp ja teisel mõõdukalt rokane kraanikauss, mis oli pigem siiski tühi kui täis. Pühad kröbinad, mille järele ma igal hommikul käe sirutasin, seisis kõrgel, üksikul lahtisel riivil, mille vaaraosipelgad kõige viimasena vallutasid. Nende maantee kulges otse mu nina alt püstloodis mööda seina „kröbinavabariiki”, kuid ma ei osanud neid pisikesi, sümpaatseid, kohtumisel üksteist tervitavaid Jumala loomi siiski põlata. Keerasin lihtsalt toidupaki tugevasti rulli ja elasin edasi.

Kööki jõudes tahtsin, et keegi ärkaks ja minuga koos hommikut veedaks. Soovisin nimelt hirmsasti vestelda. Ja kui siis kuskilt nagises ja mõni uks käis, oi, kui hea tunne see oli. Kuulatasin, kuidas keegi tegi oma esimesi liigutusi ja läks pesema, ning lootsin, et ta tuleb kööki enne, kui mina sealt lahkun. Väga erutavad olid sahisavad sammud mööda pikka koridori, kui korterikaaslane tõepoolest kööki tuli. Hoidsin end vahel küll kunstlikult tagasi ja teesklesin kidakeelset, kuid tegelikult tundsin kohtumisest mõnu, sest minus suisa pulbitses vajadus kaaslaste järele.

Umbes sama asi kordus öhtuti. Elevus kasvas, kui trepikoja uks paukus, trepp sahisas ning keegi teisel korral pidama jäi. Minust käis lausa jõnks läbi, kui siis veel uks avanes ja korterikaaslane sisse astus. Lootsin väga, et ta ei torma kohe oma tupp, vaid hakkab hoopis minuga koos köögis sööma. Siiski tabas mind vahel pettumus, kui kaaslane esikust kohe kööki ei tulnudki või tuli vaid korraks, et poekraami külmkappi panna. Kui seda liiga tihti juhtuma hakkas ning korterikaaslasi õigeks ajaks kööki ei

ilmunud, siis tuli ette, et läksin ise näiteks Heldari või Liiveti ukse peale, ajades niisama juttu või küsides otseseõnu, ega neil kõht tühi ei ole, tahaks väga rääkida või nii. Kuna Heldar ja Liivet olid head inimesed, siis sageli tulidki nad minuga kööki.

Mõnikord venisid mu söömaajad raadio taga päris pikaks. Aga ma olin neid ka terve päeva oodanud. Meelsasti oleksin üldse heitnud kõik mured, arvestused ja eksamid kõrvale, et minna kööki ja nautida söömist lõputus kulgemises ja kaaslastega vesteldes. Millegipärast seda aga ei juhtunud, isegi eksamitejärgses peomeeleolus. Vahel tuli koguni ette, et läksin köögiolmestseenide asemel hoopis raamatukokku järgmise semestri kohustuslikku kirjandust laenutama.

Kõige tihkem ja ahistavam päevaplaan oli muidugi eksamite ajal. Päevad koosnesid konspektide korduvast lugemisest, seoste tekitamisest, nende päheõppimisest ja läbijutustamisest, kuid õnneks ka neelusid tekitavatest kulinaarsetest unelmatest ja söömingutest endast. Eriti võimas oli päeva lõpp, sest kui lugesin viimast lehekülge eksami päevaportsust, läbis mu kaela suisa väsitav õnnetunne – sest kohe lähen ma ju kööki ja mida ma seal siis kõike süüa.

Tavaliselt söin oluliselt rohkem ja kauem kui vaja. Ilmselgelt oli see mingi suitsukate. Kinnimätsimine. Samas tabasid mind söömise ajal iiveldus ja ärevussööstud, kuna pidin kohe ju uuesti õppima hakkama ning kröbinad loengukonspekti dešifreerimisega asendama. Vahel aitasid küll korterikaaslased mu puhkepause pikendada, aga see ei muutnud olematuks totaalset sessisurutist, mida tundsin. Ainus, mis mu närust olukorda päriselt leevendas, oli kurbus – ilus, pisut isegi lõõgastav kurbus. See tuli peale sessi lõpul, kui olin juba kole väsinud. Sellest väsimusest oli vaid kukesamm vabanemiseni, aga ma isegi ei mõelnud sellele. Ma ei suutnud mõista, et kõik see kohustustekoorem on mu enda välja mõeldud ja vabatahtlikult õlule võetud. Jah, keegi ei käskinud mul seda kanda. Ma võinuks ju neist totakaist eksameist, ja miks mitte ka koolist vabalt lahti öelda, kui need mulle nii halvasti mõjusid, ent sääraseks ketserluseks ma toona veel võimeline polnud.

Nii jäigi mulle köök. Köök oli hea. Köök oli kohe väga hea. Isegi vaarao-sipelgad olid head. Ses mõttes oli köök tõepoolest nagu pühamu, sest just siin tundsin ma inimlikkust ja inimlähedust. Mõnikord tuli Liivet koraks meega banaani süüa, aga jäi pikalt istuma. Vahel rääkisime tund aega tüdrukutest, vahel ka poliitikast, aga sellele tavale tegin kiiresti lõpu. Nõnda jäidki meie vahele peamiselt tüdrukud. Teadsin täpselt, missugune

on Liiveti maitse. Võinuksin isegi tänaval ringi jalutada ja talle tüdrukuid valida.

KORD SATTUSIN INGLI PEALE

Sattusin linnas pidevalt oma müstilise naabri peale. Oli see siis Herne, Laia, Ülikooli või Rüütli tänav, Zavoodi „eeskoda” või isegi Genklubi lett, igal pool tundsin ma Inгли või tema iseäraliku eksistentsiaalse ja libava kõnnaku ära. Vahel käis see mulle närvidele, sest kaua sa ikka ühe inimese monolooge taluda jõuad. Aga naabril oli alati varuks mõni trikk, kuidas inimesi enda küljes hoida. Vahel hakkas ta inimeste edevust kõditama paljulubavate tulevikuennustustega, vahel aga jutustas oma elust:

„Mina ei ole kunagi,” rääkis naaber, „kätt kellegi vastu tõstnud. Ütlen päris ausalt.”

Ühel hämaral, uduvihmasel õhtul sattusin Inгли peale Kloostri tänaval. Nähes juba eemalt tuttavat kuju, mõtlesin:

„Oh, jeerum, jälle tema. Ta ikka oskab.” Inگل oli nii purjus, et kartis karkudega kukkuda. Seepärast palus ta:

„Ole nii hea inimene, saada mind koju.” Nii me siis loivasimegi kodu poole.

„Ma olen uskumatu mees,” ütles Inگل. „Kui mina siit ilmast kord lahkun, siis te saate aru, kes ma olin.”

„Jah,” nõustusin ma, nagu ikka.

Inگل liikus teosammul ja kõikus, kusjuures midagi naljakat oli selles, kuidas ta seda tegi ja kuidas ta rääkis.

„Aga sul on hea hing,” kinnitas ta mulle, „ma ütlen sulle päris ausalt...”

Uduvihmaloor, mis meid endiselt kattis, oli nii kerge, et suutis vaevu-vaevu läbida Herne tänava laternate valusa valguse.

„Kuule,” jätkas naaber, „too mulle Herne poest üks limonaad...” Ma läksingi tooma. Inگل aga jäi sentimeetri haaval lonkama ja pobises omaette:

„Oi, kui raske, ma ütlen. Ma ei tea, kui kaua ma enam jõuan. Issand Jumal, halasta...”

Kui olin tagasi jõudnud, manitses naaber:

„Aga sulle ma ütlen, ära sa siit majast küll kunagi ära mine. Ma näen, sul saab olema suur tulevik.” Jõudsime nüüd hoovi pimedale ja porisele kuumaastikule, kus Inگل kõikus nagu tormisel merel:

„Oi, kui raske,” kurtis ta. „Issand Jumal. Ma ei jõua enam.”

Midagi koomilist oli naabri kõnemaneeeris ja ma naersin südamest. Ingel naeris vastu.

„Ega sa ei pahanda, et ma naeran?” küsisin.

„Ei, mina ei pahanda midagi.”

„Tead, sa oled meil juba päris legendaarne mees. Mu sõbrad on su luuletustesse kirjutanud ja mina ka.”

„Tõsi jah,” naeris Ingel. „Kui te mulle veel kaamera kaasa annaks, oi, ma tooks teile siuksed lood, et te ei usuks ka... Mind austavad kõik. Ma ütlen sulle päris ausalt. Tudengid toovad mulle vahel süüa ja juua ja ütlevad, et sind me austame.”

Vaevu-vaevu lähenesime kodumaja lävele, kui Ingel pidi äärepealt kukkuma.

„Oi, Jumal, ma ei jõua enam. Kus see kass ka on? Vussi, Vussi, tule siia! Oi, kui raske. Ma lihtsalt ei jõua enam. Vussi-Vussi...”

Olime vaevalt trepile jõudnud ja ukse kinni keeranud, kui õuest kostis vali venepärane hüüd:

„Ljemb, Ljemb!”

„Ole tasa,” sosistas naaber.

Kükitasime vagusi trepil ja ma hakkasin kartma.

„Ljemb, Ljemb!” hüüdis mees taas ja kloppis uksele. Natukese aja pärast läks ta küll minema, aga vastik tunne jäi hinge. Ingel sai sellest aru ja ütles:

„Sina ära karda midagi. Sinul on siin väga hea elada.”

Kuna naabri pool käis pool Supilinna koos, ei suutnud ma seda uskuda.

„Päris õudne on,” ütlesin ma, „kui nad siin lärmavad.”

„Ära sa karda. Küll ma need peod ära lõpetan.”

MIS MIS
ON, EI
EI OLE,
OLE; ON
TERJE TOOMISTU

Kunagi Peruus ütles šamaan Herlinda, et mulle on vikerkaar pähe kukkunud. See oli minu diagnoos.

14. september 2010. Yogyakarta, Jaava, Indoneesia

Indoneesia ei erine teistest Kagu-Aasia riikidest – igast suuremast linnast leiab seksiteenuste pakkumisele keskendunud piirkondi. Yogyakarta seksipesa Sarkem, kuhu sõber Agusega jalutasime, asub linnasüdames, raudteejaama ja turismipiirkonna vahel. Kitsaste tänavate labürint on ääristatud valgendatud nägudega lillekestega, kelle hulgast võib noppida meelepärase – nimelt tähendab Sarkem otsetõlkes lillelaata.

Midagi glamuurset või šokeerivat siit ei leia. Lihtsates T-särkides naised kõlgutavad laisalt varba otsas rannaplätusid, rinnakas kupeldaja meelitab kundesid baari õlut jooma, suitsupilvedes ujub praeriisi magus lõhn. Tihti tulevadki kohalikud siia pelgalt linna parimat praeriisi pugima või selleks, et keerutada jalga akustilise *dangdut*-muusika taustal.

Lasime endale kilekoti sisse jääteed panna (*take-away* Indoneesia moodi) ja toetasime tagumikud maja kiviääre peale. Mõtlesin häämmingus, kui värviline võib üks linn siin Jaava saarel olla! Linnapildis on näha, et enamik naisi kannab iga päev eeskujulikult pearätikuid ja alles see oli, kui kogu linn kaikus õhtupalvuse hüpnootiseerivas kajas. *Alhamdulillah*, jumal tänatud, et meil on punaste laternate tänavad, et mitte kogu maailm ei astu ühte sammu, vaid mingi osa sellest tantsib oma rütmis, kulgeb oma värvigammas. Kuigi mõistagi ei sooviks ma ühelegi naisele saatust Sarkemis, tabasin end nautimas fakti, et siin linnas on täiesti autonoomne piirkond, mis talitab oma äranägemise järgi. Politsei siinsetesse asjadesse ei sekku, siin on omad turvatöötajad, oma ringkond, oma maksupoliitika ja eetika.

Mingil salapärasel moel on sellised marginaalsed linnajaod mulle alati kõitvana tundunud. Siinses dekadentsis, kurbuses ja paratamatuses lasub rohkem reaalselt kui kuskil mujal. Ükski meedium, ükski representatsioon ei suudaks seda päris tabavalt esitleda. Hoorade hiilgus jääb hoomamatuks.

Mõtlesin veel, et kui kaugel me oleme praegu oma tavareaalsusest – siin hämaratel tänavatel, kus majades käib kõva seks ja üks osapool maksab teisele pärast suguakti. Aga see reaalsus on inimestele, kes siin elavad ja töötavad, vägagi reaalne. Mis mõttes olen ma siis nõnda kaugel oma „tavareaalsusest“?

Endalt seda küsides ei suutnud ma uskuda silmi, kui nägin ühelt kitsalt tänavalt välja astumas täiesti tuttavat nägu, poolpikad rastapatsid näole langemas. Seda meest tean ma küll! Tutvusin temaga põgusalt oma niioelda tavareaalsuses – see tähendab siis selles maailmas, millest ma veel hetk tagasi olin end siinsest seksitööpiirkonnast leides eraldanud. Aga nüüd olid need kaks muutunud üheks. Kui juba Iwan on siin, ja Agus on siin, ja me kõik tunneme end siin küllaltki mugavalt, siis millisest teisendreaalsusest me punaste laternate piirkonna puhul saaksimegi rääkida? Seegi on see, mis ta on, just selliselt, nagu ta parajasti on.

Dangdut-muusika rütmides liiguvad puusad, läigivad higised laubad. Öös heljub tubakasuits ja vabanemise aur. Keegi saab parajasti orgasmi.

5. märts 2011. Jakarta, Jaava, Indoneesia

Ta tundus justkui kosmiline olevus oma hiiglaslike kunstripsmete all helkivate silmade ja vampnaise puudriga. Tema käed ja jalad olid kaetud siniste plekkidega. Kui HI-viirust õigel ajal ravimitega kontrolli alla ei saa, lööb see sagedasti välja just nahal. *Waria*'d on Indoneesia transnaised. Nad on sündinud mehena, aga tundnud end juba väiksest saati kuidagi teistmoodi. Tavaliselt mängisid nad nukkudega ja häbenesid teisi poisse. Hiljem teismelisena avastasid nad äkki, et on armunud mõnda poissi, kuigi suguelunditest lähtuv romantilise armastuse kuvand dikteeriks neile selliseid tundeid mõne tüdruku vastu. Ja *waria* küsib: „Mis minuga toimub? Kas ma olen ebanormaalne?” Kindlasti aga mäletab ta neid teistmoodi tädisid oma naabruskonnast juba varemgi, ja ühel hetkel, kui isa on ta kodust välja peksnud (sest ta on ju nii patune!), leiab ta end sõbrustamas just selliste naistega, kes nimetavad end siin maailma suurima moslemikogukonnaga maal *waria*'deks.

Statistika järgi on 35% pealinna *waria*'dest HIV-positiivsed ning suur osa neist teenib raha pakkudes seksuaalteenuseid – sest mida muud nad oskaksid (või saaksidki) teha? Kui suur on see protsent *waria*'de hulgas siin, meie minibussis, mis sõidab ringi Jakarta öistel tänavatel? 30? 40? 60? Nad laulavad kooris Indoneesia hümnid, tulvil patriotismi maa vastu, mille rahvas peab neid patusteks.

Üks, kaks, kolm...

Indoneesia, mu kodumaa,

mu verega kastetud muld.

Peatasime bussi Kembang Kuningi piirkonnas, mis on Indoneesia suurim *waria*'de kogunemiskoht. Tüdrukud ronisid bussist maha, tõmbasid kiiresti kammiga läbi juuste, tupsutasid puudriga nina ja kontrollisid huulevõõpa. Siis astusid nad julgete sammudega hämaratele tänavatele, vastu oma tänaõhtustele poiss-sõpradele.

„Hey, sayang!” viipas Rika väljakutsuva veetlusega mööduvale autole järgi. Betil õnnestus kinni pidada üks mootorrattur, kellega ta peab nüüd läbirääkimisi.

Üks purjus eakam daam demonstreeris oma kikkis silikoonrindasid – ühel oli suur sinine plekk peal – ning korrektuuri läbi teinud volüümikat tagumikku, mille üle ta oli ilmselgelt väga uhke. Üksteisele lausuti komplimente või tõgati lõbusalt. Nad olid ennast korralikult üles löönud: säravad meigid, pillkupüüdvad soengud, väljakutsuvad riided. Nad naersid, lobisesid, jõid ja suitsetasid. Ometi kriipis see melu kuidagi õõvastavalt kõhtu. Mulle tundus, et see glamuur ja elegantsus, need naeratused ja ripsmelaksutused pole muud kui üks kurblik mäng.

Kui palju on nad näinud noori eksinud olekuga *waria*'sid, kes on äsja vanematekodust jalga lasknud ning asunud suurlinnas õnne ja iseennast otsima? Kui palju on nad näinud seksitöötajatest *waria*'sid, kelle nahk tõmbub sinisetäpiliseks ja keda peagi tuleb saata surnuaeda?

2. november 2011. Surabaya, Jaava, Indoneesia

Milly elab Aasia suurima seksitööstuse südames, Dolly peatänaval. Tema päevagraafik näeb ette lõunani magamist, niisama olesklemist, šoppamist või kohtumisi sõpradega ning siis juba ettevalmistusi öiseks tööks. Tavaliselt läheb ta välja kuskil 8–9 paiku ja tuleb tagasi koju 3–4 paiku hommikul. Igal öösel teenindab ta umbes 10–15 klienti. Iga kliendi peale kulub umbes veerand tundi. Milly eelistab anaalseksi, kuna oraalseks on tema meelest väsitav. Milly võõpab näo puudriga üle ja kleebib silmadele tihedad kunstripsmed. Tema meik on soliidne, ei midagi ülepakutatut, ei mingisugust roosat ninnu-nannutamist. Milly tuju on nullis. Äsja sai ta teada, et tema uus *boyfriend*, kellega nad küll alles eelmisel nädalal tutvusid, saab isaks. Lõppes seegi lootus. Põlvini ulatuvates teksades ja seksikas topis jalutab ta läbi Dolly pillkupüüdvate naistega ääristatud särava peatänaval hämara vana

1 Hei kallis! (indoneesia keeles)

hiina surnuaia suunas – seal raskete hauakivide vahel on Surabaya *waria*'de peamine öine kogunemiskoht. Seks käib hauakividel.

Kui pool *waria*'de elust möödub enesemüümise tähe all, pakkudes ennast kui seksiriista või kirglikku kaaslast, kes on, nagu mõni mees ütleb, „justkui naine, aga mitte päris”, siis millise jälje vajutab see roll *waria*'dele endile? Kas karjuma hakkab hing või keha? Kas meie keha on mõeldud kõigile ja hing ühele? Või on meie hing kõigile ja keha ühele?

Mida mees *waria* juures hindab – on see puht praktiline kaalutlus, et bioloogilisest sarnasusest tulenevalt teab *waria* paremini, kuidas teda rahuldada? On see biseksuaalsetest kalduvustest kannustatud seksuaalfantaasia? Või peitub põhjus hoopis kultuuriliselt vormitud Indoneesia naisekuvandis, mis ei rahulda mehe lõbujanu? On see nauding *waria* suurest ihast maskuliinse vastu, *waria* seksapiilist? Või imetlus kehalise transformatsiooni vastu?

Jaava maskikultuuris toimub pidev mäng näilise ja tegelikkusega. Nagunii on kogu maailm rohkem see, mis ta „paitab”, kui see, mis ta „tegelikult on”. Nii öeldakse ka siin: *sing ana, ora ana; sing ora ana, ana*. Jaava keeles: mis on, ei ole; mis ei ole, on.

23. november 2011. Yogyakarta, Jaava, Indoneesia

Kebaya² direktress Mami Vinolia on vanem daam erkrohelises pearätikus, roosade küünte, prillide ja roosade lopsakate huultega.

Oma elu parimaks ajaks peab ta seda perioodi, mil ta oli abielus. Tema abikaasa oli moslem, koguni imaam. Nad elasid koos, aga daam tegeles samal ajal elatise teenimiseks prostitutsiooniga edasi. Mees oli sellega päri. Küsisin, kas mehel oli peale tema veel pruute.

„Oli. Aga mul polnud sellest midagi. Süda ei valutanud. Kui mees tahtis mõne teise naisega magada, ütlesin ma, et mine pealegi.”

See ei tekitanud ebameeldivustunnet?

„Ei, tänu sellele ma teadsin, et mu mees on heteroseksuaalne. Kui ta tahab minna mõne naisega kohtuma, hea küll. Peaasi, et oleme teineteisega ausad, peaasi et räägime.”

Mõned aastad hiljem läksid nad lahku ja mees abiellus naisega. Aga Mami Vinolia ei kurvastanud, sest mees peabki abielluma naisega. „Mina ei saa ju lapsi!”

Nad on tänaseni lähedased. Helistavad iga päev, saadavad sõnumeid. *Waria* on mehe lastele nagu tädi. Lõbus daam võtab arvuti ees istet ja toksib hoolikalt veebi Facebooki aadressi, et näidata mulle pilte, kus ta tugevad ja sihvakad puberteedieas pojad kallistavad rõõmsalt oma transsoolist kasuema.

Küsin ka, et millised mehed talle meeldivad.

„Ainult *sixpack*’id. Isegi kui näost on nunnu, siis peaasi on ikkagi *six-pack*.” Kui seda ei ole, siis Mamile ei meeldi. Tema Facebooki müüril jooksevad sadade musklimeeste aktifotod. Mami itsitab ja paljastab mulle oma puseriti hambad. Veel räägib ta oma seksikogemustest meestega, keda ta oli püüdnud ninapidi vedada sellega, et on naine.

Näiteks jutustas ta ühe loo, kui nad läinud ühe mehega põõsasse seksima, aga kuna Mamil vagiinat ei ole, siis seksis mees jalgade vahele, nii et peenis puudutas maad. Järsku mees avastas, et sipelgad jooksevad mööda tema peenist, ehmatas end kaameks ja pistis hirmuga jooksu.

2 *Waria*’dele suunatud ja *waria*’de poolt juhitud HIV-i ja AIDS-i ennetamise ja ravimisega tegelev organisatsioon Yogyakarta.

27. november 2011. Yogyakarta, Jaava, Indoneesia

Juba intervjuu viiendal minutil hakkas ta nutma, pühkis mööda põske alla voolavaid pisaraid ja palus mul diktofoni välja lülitada. See oli siis, kui ta mainis esimest korda oma ema. Ta ei tahtnud kunagi oma emale pettumust valmistada. Ta ema olla fantastiline inimene, tõeline jaava naine, kes kasvatas üksinda kolme last. Isa suri juba siis, kui Sisi Renata oli väike. Kunagi hiljem, kui Sisi oli 30, tutvus ta juhuslikult ühe võõramaalasest mehega, kellesse ta armus.

Hollandi sõbraga veetsid nad koos mitmeid kuid ja reisisid üle kogu Jaava. Kuidas ta emale see mees meeldis! Nad said omavahel rääkida hollandi keeles, mida vanaproua oskas koloniaalajast saati. Muidugi ema teadis, et tema poja ja selle mehe vahel midagi toimub. Ta on ometigi ema, ta sai aru. Aga sellest ei räägitud kunagi.

Hollandi sõber jäi Indoneesia vahet aastaid pendeldama. Aga ükskord, kui nad taas kohtusid, oli Sisist saanud naine. Nüüd vaatasid kõik talle järgi, imetlesid teda. Oma emale pole ta aga kunagi öelnud, et ta on *waria*. Oma ema jaoks on ta ikkagi poeg, poeg Eddy.

Vaikusetsoon.

Võib-olla ei peakski kõike koguaeg sõnadesse panema ja valjuhäälselt kuulutama. Võib-olla peaks ka põhiliste inimõiguste mõistmine jõudma meieni

vaikselt? Ja sedasi hääletult ligi hiilides muutuma märkamatuks täiesti loomulikuks.

Jah, sa võid abielluda selle inimesega, ütleb ema pojale, kes on armunud *waria*'sse.

2. detsember 2011. Yogyakarta, Jaava, Indoneesia

Miski hakkas minu piire kriipima. Kui kaugele suudan pürgida oma püüdega mõista, kui kaugele võin minna, et säilitada veidigi tasakaalustatud maailmamõistmine? Kuigi olen ilmselt ammu juba lahti ütelnud sellest, mida minu päritolu kultuuriruumi *mainstream* peab normaalseks. Katus sõidab kogemuste tulvavees, ma ei suuda enam vastu võtta uusi elamusi, mis riivavad valusalt minu teadmistepagasit „mõistlikult funktsioneerivast maailmast”.

Sisi Renata oli mulle meie viimasel kohtumisel öelnud, et üks lugupeetud aktivistist *waria* magab oma adopteeritud pojaga.

13. detsember 2011. Yogyakarta, Jaava, Indoneesia

Pühapäeva õhtul kogunevad *waria*'d jälle Pondok Pesantreni – see on maailma ainus spetsiaalne transkogukonna koraanikool. Nad vahetavad möödunud nädala uudiseid, viskavad nalja, lappavad naisteajakirju, tõmbavad suitsu. Nad kõik on ilma meigita, võltsjuusteta, istuvad seal oma lohvakates palveriietes, mis paaril üksikul juhul meenutavad naisteriideid, aga enamasti mitte. Jumalale vaatavad nad otsa sellisena, nagu nad on sündinud – see tähendab siis meestena. Siis pestakse end veidi, jalad, käed, kael, laotatakse palvevaibad laiali ja asutakse imaami järel palvetama. Sulgen silmad koos nendega ja lähenen transtsendentssele.

Waria'del on selgesti eristuv hääletoon, see on käre, madalate ja kõrgete toonide killustunud segu. Noor imaam laulab heledal häälel palvelaulu, ta laulab ühe jupi ja nad vahetavad poosi, langevad põlvili, laulab järgmise viisi ja *waria*'d suruvad otsaesise vastu vaipa. Laulab järgmised kaks nooti ja nad tõstavad jälle pead. *Waria*'d lõpetavad palvelaulu lausudes polütonaalselt: „Aamen.”

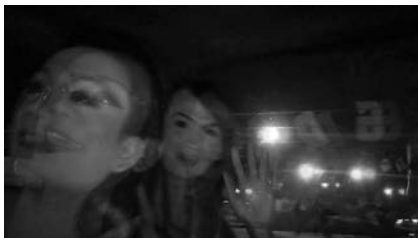
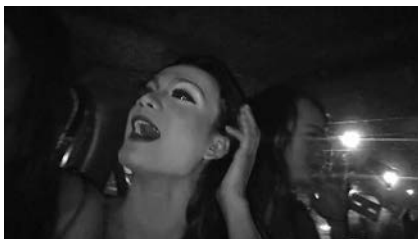
29. detsember 2011. Segeri, Sulawesi, Indoneesia

Kogu pikk ja sirge teeäärne on ääristatud ühesuguste *warung*³idega³, mis pakuvad 95% ulatuses samasugust kaupa, lihtsalt mõnel pool on menüüst midagi otsa saanud. *Warung*'id on nummerdatud, istun praegu *warung*'is number 799.

Sajab, sajab juba pool päeva, juba sellest ajast saati, kui sõitsime mootorrattastel Torajast alla lõunaranniku suunas. Lasin end maha panna kuskil Segeri küla lähedal ühes teeäärses *warung*'is. Ootasin pikisilmi kohtumist inimesega, keda olin ammu hellitanud oma kujutlustes ja uskunud, et temas on midagi unikaalset, midagi sellist, mis paneb mind bugide kultuuri eriliselt hindama, sest mulle on alati tundunud, et see siin on unikaalne viis kõneleda millestki universaalsest. Nimelt ootab Lõuna-Sulawesil elav bugide rahvas saagikoristuseks õnnistust *bissu*'lt, kes on sugusid ühendav ja ülendav šamaan. Õnnistus võetakse *bissu*'lt ka enne moslemite palverännakut Mekasse. Bugidel on rikas soosüsteem, koos *bissu*'dega võib kokku lugeda viis sookategoriat: naine, mees ning vastavalt mõlemal suunal transformeeruvad transidentiteedid – kohalikus keeles *calalai* ja *calabai*.

Ümmarguse kõhuga rinnakas Eka, kes peab end uhkusega noorema põlvkonna *bissu*'ks, pani mind magama oma ilusalongi eesruumi, kus ta lükkas

3 lihtne välikohvik Indoneesias

kiiruga kokku kandilised istumisalused ja tekitas mulle ajutise sängi. Rusikasuurune ämblik libises mu voodi alla. Hea märk.

Eka salong on üle küla tuntud populaarne kogunemiskoht. Ma pole siiani täpselt aru saanud, kui palju siin inimesi elab ja kes täpselt. Sageli jäävad siia ööseks *waria*'de peigmehed ja austajad, lisaks elab ja töötab siin alati naeratav koduabiline ning pidevalt veedavad siin aega ka Eka kohevate vunstidega abikaasa sõbrad, tema kahe küüruga käabuselst vend ning sugulased.

1. jaanuar 2011. Segeri, Sulawesi, Indoneesia

Ühel järjekordsel õhtul Eka salongis taban end mõttelt, nagu oleksin sattunud soolise variatiivsuse paradiisi – juuksepesu toolil vedeleb naabermaja *calalai*, tema kõrval naeratav koduabiline, siin-seal silkavad noored *calabai*'d, uksele kõõlub äsja õhtupalvuselst naasnud noormees, kes nüüd meela pilguga jälgib, kuidas kaunitarist *calabai* Upe oma kollase kleidi lehve sätib. Eka ärgitab mind küsima, *mau ke mana*⁴, Upe. Küsin siis nii nagu siin kombeks, et kuhu minek. Upe lööb rusikaga vastu oma vasakut kätt, mis tähendab, et Upe läheb meest otsima.

„*Cari cowok*,⁵” lisab ta poolsosinal, nagu räägiks mulle naistevahelist salajuttu.

Selgub, et kuskil kaugemal teises külas on üks koht, kuhu ümberkaudsed *waria*'d kogunevad selleks, et meest leida. Aga kas see kiitsakas tõmmu kutt, kellele Upe ükskord kaissu puged ja kes näppis täna Upe juukseid, kui sõitsime terve perega kastiautos mööda külateid, polegi siis tema poiss-sõber?

Jutte liigub igasuguseid, muuhulgas jõuab minuni ka selliseid jutte, et Upe sai vana-aasta õhtul kolm korda keppi.

„Kõik said,” itsitab Eka uue aasta hommikul viidates kolmele-neljale sõpruskonna noorele *calabai*'le, kes veel õhtu enne vana-aasta viimast ööd demonstreerisid mulle salongi ees oma atraktiivset tantsu – keerutades lahtiseid juukseid ning väristades puusi. „Kõik said eile öösel meest!”

4 Kuhu minek? (indoneesia keeles)

5 Otsin meest. (indoneesia keeles)

5. jaanuar 2012, Segeri küla lähedal, Sulawesi, Indoneesia

Teispoolt õhukest seinat kostus pühakojast õrna pominat, mis segunes ööritsikate valju fooniga. Seal asub *tempat dewata* ehk šamaani altar või koht, mille kaudu toimub kommunikatsioon teiste maailmadega. Iga altar on erinev – tavaliselt on see bambusepuust ehitatud troon, mis võib sisaldada savist anumaid, patju, kivisid, veekausi-kesi, alkoholipudeleid, teokarpe ja muud.

Unelevast olekust selles metsavahelises hurtsikus äratas meid korraga suur mürts, nii kukkus tagakambrisse viiva kardina tagant meie ette teadvusetu *bissu*. Minu ehmatus oli suur ja isegi ritsikate sirin jäi vait. Mis temaga juhtus? *Bissu* Ma Temmi venda, kes meid siia juhatas, ei paistnud toimunu sugugi üllatavat.

Šamaan oli langenud sügavasse unne, mida saatsid üksikud krambid. Siis tõmbas ta ennast kerra ja hakkas põsk vastu põrandat kummalisel häälel kõnelema. See ei olnud inimese hääl ja see hääl ei rääkinud meiega indoneesia ega ka bugide keeles. Otseülekanne vaimude-maailmast kestis veerand tundi. Isegi kui mul õnnestus vahepeal midagi küsida, tundus pigem, et *bissu* jätkas seda juttu, mida talle teispoolisusest ette dikteeriti. Tema sees elustunud hääl kordas, nagu *bissu* Ma Temmi vend meile pühast keelest tõlkida püüdis, et Vaim on juba vana ja väeti ning tugev *dewata* (hingedemaalma jõud) käib ainult valitud šamaanide juures. Korraga tabas teda kerge krambihoog ning ta vajus sügavasse unne.

Ela kaua, mu maa, ela kaua, mu riik

mu rahvus, mu rahvas, kõik koos

mu rahvus, mu rahvas, kõik koos

Ehitagem ta hinge, ehitagem ta ihu.

Ehitagem ta hinge, ehitagem ta ihu.

Ehitagem ta hinge, ehitagem ta ihu.

Ehitagem ta hinge, ehitagem ta ihu.

Kui *bissu* Nasir lõpuks ärkas, paistis esialgu, nagu põeks ta tugevat maailmadevahelise reisi järgset pohmelli. Toimunust ta midagi ei mäletanud.

10. veebruar 2012. Jayapura, Paapua, Indoneesia

See öö lõppes minu õlal nutva Paapua *waria*'ga. Eemal andis gaasi pehmesse maastikku kinni jäänud suur auto – täpsemalt, kõik autod, mis siia üles Abepura ja Jayapura vahelisele mäele olid roninud, on ühtmoodi suured, rõhutamaks seda, mis masti tüübid valitsevad Paapua ööelu. Masina kohal kerkis võimas tähistaevas, mis siin Paapual, eemal linnamelust, tundub võimsam kui kusagil mujal. Puput istus oma motikal sõiduvalmis, tema tüse *boyfriend* kõlgutas jalga mootorratta tagaistmel. Mõtlesin korra nendele miljonitele, mida Puput on selle kuti ülalpidamisele kulutanud – miljonid poisi ülikoolitasudeks, miljonid poisi perekonnale, miljonid ühisteks kulutusteks, ja seda raha teenib Puput ausa juuksuritööga.

Minu õlal nuttis krässus juustega purupurjus *waria*, Serui hõimust, pruuni kehaga. Lelly nuttis kõige põhilisema pärast. Mulle viirastus, nagu kulmineeruks tema pisarates kogu *waria*'de saatuse paratamatus. Armastus. Nii võimatuna tunduv Armastus, kättesaamatu Armastus. A-A-A!!! Sest nende keha ja hinge sageduste vahele on kerkinud midagi falloslikku, midagi liigset, mida võiks paremini mitte olemas olla.

„Mis juhtus? Oled sa kindel, et sa ei taha koju sõita koos oma kutiga?”

„Ei, temaga on kõik, kõik on läbi!” raputas ta pead ja pühkis silma tikkuvaid pisaraid. „Ma ei vaja sind enam! Läbi!” hüüdis ta veelkord rahvamassidesse kadunud tüübile järgi. Hetk tagasi olid nad rippunud üksteise kaelas nagu armunud. Ma veel imetlesin, et millise moosinäo Lelly endale leidnud on. Puput andis gaasi ja kadus koos peigmehega pimedusse. Lelly ronis minu motikale, põimis oma pehmed käed ümber mu piha ja vajutas pisaratest niiske põse mu õlale.

Pidu oli alanud Ulfianso ilusalongist, kuhu tellisime paar pudelit kohalikku läbipaistvat jooki nimega Jenefer. Jenefer on pakendatud liitrisesse ümmargusse pudelisse nagu bensiin ning seda segatakse roheline limonaadiga. Sulgesime salongi aknad ja ukсед, ning jäime igaüks oma lehviku või papitüki najale õhku ahmima. Lelly kaelalt tilkus higi avara dekoltee vahele ja krässus juuste ümber tekkis läikiv sõõr. Keegi naabritest ei tohiks näha, et me siin istume ja joome alkohoolseid jooke. Mitte et Paapual seda

tegelikult vähe tehtaks, aga sotsiaalne harmoonia ennekõike. Pupu tüse *boy-friend* kallas pitsikese rohelist mullidega napsu ning saatis selle ringile, suurtest lae alla seatud kõlaritest kostuv *beat* tiksus kuklas. Sihvakas Natalya tantsis peegli ees, aga mõistis peagi, et õhupuudus on lämmitav.

Natalya kujutas ette meie kauge riigi kohta nii mõndagi. Näiteks tutvustas ta korduvalt mind kui „*Cece dari Estonia, ibu-kota Amerika.*” Ehk siis olen Eestist, Ameerika pealinnast. Inimesed noogutasid kiitvalt. Kes siis Ameerikat ei teaks! See kõlas nii hästi, et pikka aega ei tihanud ma teda parandada.

13. märts 2012. Yogyakarta, Jaava, Indoneesia

Lugematute tsiklite põrisev voog paiskas õhku vänge vingupahmaka. Hinge kinni pidades vingerdasin end mootorrattal läbi lõõskava pühapäevahommikuse Yogyakarta lii kluse, kuni jõudsin kadunud sõbranna vanematekoju.

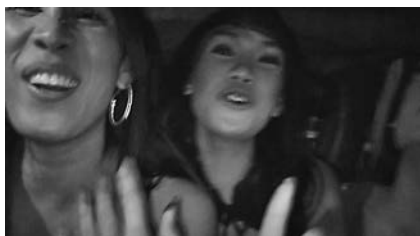
„Kas selles majas toimuvad matused?” küsisin tagasihoidlikult.

Kõrvetava päikese eest varju pugenud noor naine uuris nõudlikult vastu: „Kas teie olete samuti härra Eddy sõbranna?”

„Härra Eddy?”

Õigus, ta mainis mulle seda nime küll.

„Mina tundsin teda preilina, preili Sisi Renatana.” Jaaval on alati kombeks kasutada soo- ja vanusespetsiifilisi tiitleid.

Neid sõnu lausudes rändas mu pilk avatud kambrisse, mille keskel seisis kirst. Selle ette oli asetatud mustvalge foto ülikonda rietatud surm-tõsisest noormehest. Foto kõrval põlesid küünlad ja närtsisid lilled. Ja jälle tabas mind kõhklus – olen ma ikka õiges kohas?

Ta oli peaaegu tundmatuseni muutunud. Veetlev daam, nagu mina teda mäletasin, lebas siin mustas ülikonnas, pika lipsuga – mees, kelleks perekond püüdis teda kujundada, aga kelleks ta kunagi ei saanud. Tema põsed olid kuidagi pundunud, näost oli kadunud tuttav sära, mis tavaliselt kiirgas tema naeratusest. Aga kuidas saakski surnu naeratada?

Väike naisterahvas, kes, nagu selgus, oli Sisi Renata tädi, naeratas küll ja rääkis palju.

„Tuberkuloos, jah... No mis sa teed! Oi näe, Eddy tahab teid vaadata!” hüüatas ta, kui oli surnukehast libistanud valgest pitsist kanga.

Nägin seda isegi. Sisi oli teinud oma silmad lahti. Muidugi mõista ei jõllitanud ta mind pärani silmadega – see siin oli siiski surnukeha – aga laugude vahelt helkis silmavalget ja tumedat pilgutera. Mul hakkas kergelt kõhe, laibahais ajas südame läikima ja ilm muutus äkki veelgi palavamaks. Pühkisin laubalt higi.

„Näedsa nüüd, ja tegigi silmad lahti!” kommenteeris tädi lõbusalt ja raputas oma rätikusse seatud pead.

Tardunult jõllitasin Sisi poolpilukil silmadesse ja korjasin oma mälestustest kokku killud tema eluloost. Kuidas ta väikesest peale teadis, et on teistsugune; kuidas ta armus oma hollandi sõpra; kui õnnelikuna ta end tundis, kui hakkas lõpuks elama *waria*'na, tundes end terviklikult; kuidas ta oma emale sellest kunagi ei rääkinud; kuidas ta toetas HIV-positiivseid saatusekaaslaseid Kebaya varjupaigas. Ja nüüd nii ootamatu lõpp.

„Näedsa, nüüd naeratab ka!” sudis tädi sõrmega surnud Sisi Renata põske. „Näed ju! Hakkas veel naeratama... *Alhamdulillah*, oi-oi-oi!”

Merineitside vägi on vallutanud terve taevalaotuse, nad tantsivad ja keerutavad end pilvede vahus. Nendest kiirgab naiselikku kütkestust, see vibreerib, sädeleb, meelitab. Nende põimunud sabade ja graatsiliste käte vahel istuvad mõned pik-kade juustega hallpead kummalises meditatiivses rahus. Naiselik kütkestus aga laksutab nende ümber saba, heidab end lainetesse ja kutsub kaasa.

Kaadrid Kiwa ja
Terje Toomistu filmist
Wariazone

FEDERICO

FALCO

ELEVANT

Linnakesse jõudis rändtsirkus. Telk otsustati püsti panna raudteeäärsele platsile otse rongijaama kõrvale. Kogu kupatuse ülesseadmine võttis kolm pikka päeva. Kõigepealt joonistati maapinnale suur ring ning siluti selle sisse jääv ala tasaseks – sinna pidi tulema tsirkuseareen. Seejärel paigutati ringi ümber parajasse kaugusse haagiselamud, järelveokid ning puurid lõvide ja tiigritega. Teisel päeval kulus terve hommikupoolik telgi tugipostide maassetoksimiseks, nõnda et ümbruskond kaikus haamrilöökidest. Pärastlõunal vinnati üles kandesõrestiku kõige kõrgemad postid. Salk mehi hoidis kinni jämedast köiest ja sikutas täiest jõust, tuues tirimise rütmis kuuldavale valje hõikeid. Tööd juhatas üks maikas vanamees. Lõpuks kõrgus kõige pikem post keset platsi nagu mastipuu.

Kolmandal päeval heideti tugipostidele present peale ja telk oligi püsti.

Samal ajal lugesid luidrad naised – need, keda etenduse ajal võis näha läbi õhu lendamas – haagiselamute juures ajakirju või riputasid pesu puukestele kuivama. Juba eemalt hakkas silma kondiväänaja, kes pikutas imenappide aluspükste väel oma majakese katusel ja võttis päikest, ning samuti mustkunstnik, kes poleeris parasjagu üht hiiglaslikku klaaskasti.

Linnakese elanikud panid koerad-kassid majadesse luku taha, sest käisid jutud, et tsirkuserahvas võib neid oma loomadele söödaks varastada. Ka ei lubanud emad lapsi tsirkuseplatsi lähedusse uudistama. Nad kartsid, et võsukesed võidakse ära röövida ja akrobaatide või žonglööridena tööle panna. Sellegipoolest tegid lapsed hulgakesi koolist poppi ja hiilisid vaatama, kuidas tsirkuses lõvisid söödetakse. Seal olid veel kinniseotud ahvid, kes karpudest vaevatuna end alalõpmata kratsisid. Samuti tantsivad koerad, kes jooksid meeleheitlikult ühe mehe kannul, kes neile küpsiseid

loopis, ja kaks valget hobust, kellest ühel oli nõnda pikk saba, et ulatus maani. Seal oli ka elevant. Halli värvi. Täiuslik. Suur. Selline nukravõitu olemisega.

Esimene etendus läks täismajale. Pärast ei olnud rahval muud jutu-teemat kui tsirkuses nähtud imed: kahurist lendav mees, inimpüramiid, hobuse seljas galopeeriv ja tuld sülgav naine, lõvid ja nende taltsutaja, väike tiiger, kellele oli kaabu pähe pandud ning kes esines koos klounidega. Need, kes ei olnud vaatamängu näinud, ootasid pikisilmi järgmist nädalavahetust. Kohalkäinud aga kõndisid ringi, rind uhkusest kummis.

Tsirkusedirektoril oli poeg, kelle ta otsustas panna nendeks viieteistkümneks päevaks kooli. Poiss käis kuuendas klassis. Otsemaid piirasid klassikaaslased uustulnuka ümber, lootes, et too jutustab neile oma lugematutest seiklustest. Nad uskusid, et tsirkuseelu kujutab endast tingimata midagi erakordset. Ent poiss ei soostunud sel teemal sõnakestki rääkima. Ta oli seltsimatu, karmi ja jultunud silmavaatega noormees. Ta jälestas seda, et teised suhtusid temasse kui mingisugusesse haruldusse. Vahetundide ajal ei läinud poiss klassist välja, vaid jäi oma pinki istuma ning põrnitses üksisilmi aknast välja tänavale. Kui tunnid läbi said, tuli talle järele kahe megafoniga varustatud vana pikap, millelt teadustati järgmisi etendusi. Mida lähemale klounihääl jõudis, seda punasemaks värvus tsirkusepoisi nägu. Seejärel oli tarvis veel vaid üles rivistuda ja riigilipp langetada.

Ühel pärastlõunal, enne tunnikella helisemist, jooksis klassiruumi üks tütarlastest ja andis tsirkusepoisile suu peale musi. Sealsamas tahtis plika plehku pista, ent poiss krahmas tal juustest kinni ning sundis ennast teistki korda suudlema. Ta ajas suu ammuli, justkui kavatsenuks tüdruku kõige täiega alla kugistada, ja surus keelega vastu neiu suud, kuni teise tugevasti kokku pigistatud huuled viimaks järele andsid. Siis lükkas tsirkusepoiss oma keele tütarlapse hammaste vahelt sisse ning poetas tolle roosasse õõnsusse oma maitsetuks näritud ja värvi kaotanud piparmündinätsu. Kui ülejäänud klassikaaslased ruumi sisenesid, leidsid nad eest nutva tüdruku, kes istus oma pingis, jalad tihedasti koos ja põll üle põlvede tõmmatud. Poiss aga vaatas endiselt aknast välja.

Ei läinud palju aega mööda, kui kõige nooremate klasside õpilaste seas hakkas ringlema kuulujutt: tsirkusepoiss olevat lohistanud ühe oma klassi plika sisehoovi ronitaimede alla ja käskinud tal end paljaks võtta. Väideti, et nad olevat seal kahekesi kakanud.

Kooli direktress ei võtnud neid sosinaid kuigi tõsiselt, ent kutsus sellegipoolest tsirkusepoisi oma kabinetti. Seal toimus põhjalik ülekuulamine,

mille käigus juhataja uuris, kuidas noormees ennast uues koolis tunneb ja kas klassikaaslased on ta kenasti omaks võtnud. Poiss oli oma vastustes kaunis kidakeelne.

Ühel päeval, kui selja taga oli kaks edukat nädalavahetust, pühkis tsirkusetrupp ilma igasuguse etteteatamiseta linnakese tolmu jalgadelt. Uut poissi enam koolis ei nähtud. Väljak, kus alles nüüdsama oli seisnud suur telk, oli korraga vaikne ja tühi. Ainult suur ja kurvameelne elevant seisis endiselt platsinurgas, jala ümber kett, millega ta oli posti külge aheldatud.

Politsei asus asja uurima. Selgus, et elevandi paberid ei ole korras – sellepärast trupp ta maha jätnud oligi. Kohale tuli ka loomaarst. Elevandi läbi vaadanud, lausus tohter: „Loom on väga haige. Sent surmale võlgu.” See uudis kurvastas inimesi väga.

„Kas tõesti ei anna enam mitte midagi teha? Äkki saaks teda siiski veel päästa?” küsisid linnaelanikud.

„Ei,” vastas veterinaar, „meil jääb üle ainult oodata.”

„Ja mis me surnud elevandiga peale hakkame?”

„Pole õrna aimugi,” vastas tõpratohter.

Samal ajal sagis elevandi ümber kari lapsi ja silkas looma jalgade vahelt läbi. Võisteldi selles, kes suudab eluka kõhu alt läbi lipsata nii, et too ise arugi ei saa. Varsti riputi elevandil juba saba küljes ning kõikidest kõige üleannetum poisijõmpsikas söandas talle koguni selga ronida. Mõnda aega kükitas marakratt seal ja lehvitas kaaslastele, enne kui end märkamatult alla tagasi libistas. Elevant seisis justkui naelutatult keset raudteeäärset maalappi ega jaksanud kärbeste eemalepeletamiseks õieti kõrvugi liigutada. Ta ei söönud ivagi. Tema lont rippus jõuetult ja käis vastu maad. Pilk tema pooleldi suletud silmades oli hämune.

Kaks päeva hiljem heitis loom hinge.

Keegi ei teadnud, mida surnud tsirkuseelevandiga ette võtta. Kõigepealt löigati lahti tabalukk, mis hoidis kinni ahelat looma jala ümber, ja päästeti korjus köidikuist vabaks. Kopa abiga õnnestus trobikonnal meestel elukas linnavalitsuse kallurile vinnata, misjärel masin looma prügimäele toimetas. Sinna ta lebama jäetigi.

Mõnda aega käis kamp lapsi endistviisi elevandi otsas turnimas. Ühel päeval nad sinna enam ei läinud: korjus haises.

Linnapeale tuli koolnud elevant uuesti meelde alles siis, kui viimast polnud järel muud kui üks kokkukuivanud ja vormitu hunnik. Meer asus asjaga tegelema ning lõpuks õnnestus tal skelett maha müüa ühele

Formosa provintsi loodusmuuseumile. Selle tehingu eest kukkus linnavalitsuse kukrusse kena kopikas. Kohale kutsuti kolm tehnikut, kes kaks päeva elevanti konte valgendasid ja pappkastidesse sättisid. Tööga valmis saanud, laadisid nad kogu krempeli ühte furgooniloksi ja sõitsid minema.

Elevanti luukere pidi asetatama aukohale muuseumi avaras vestibüülis, mis oli küll hämaravõitu, aga see-eest majesteetlik. Luustiku kokkupanek võttis aega poolteist aastat. Päevast päeva paigutati konte ükshaaval rauast karkassile, mis skeletti varjatult püsti hoidis. Nokitsemise juures võeti appi üks vana zooloogiaentsükolpeedia ning uuriti üksikasjalikult läbi iga luu, liiges ja pisimgi detail. Pikkamööda hakkas elevant kuju võtma. Kui luukere kokkupanek oli jõudnud lõpusirgele, avastati, et üks tilluke sabalüli on puudu. Teatmeteose järgi pidi sabalülisid olema üheksateist, ent praegu leitud neid vastavas kastis kõigest kaheksateist. Arvati, et küllap on kondike jäänud prügilasse rämpsus keskele vedelema, ent nii see siiski ei olnud.

Tegelikult oli luutükk tüdruku käes, kes oli suudelnud tsirkusedirektori poega. Ühel suveööl hiilis ta pimeduse varjus krabisevale ja võppuvale prügimäele ning vehkis kondijupi sisse, ilma et keegi sellest kunagi teada oleks saanud.

Tüdruk peitis elevanti sabalüli sügavale kummutilaeka põhja salajase päeviku kõrvale. Sealsamas oli ka kuivanud ja tuhmunud närimiskumm, roosa pael ümber – kallis mälestus.

KADRI PIHLAKAS

*

arsti külmad käed
kuulavad
mind
läbi une
laon ja harutan
lapsepõlve
sooja suve
tube
tapeete

nägin unes
et vanaisa
peitis end
painajate
sõdade
külma higi
eest
oma hõreda keha
surmaeelse ja
valge
sauna ära

saun on
hinge tagatuba
pime
vaikne
soe
emakeel

1.

võta
see päevgi
ja näod
mida sa sisimas
tahtsid –

võta see päevgi

võta hirmkülma
mere
jäätükkide
mosaiik
jälle õõtsub neis lugu

nägedelt peegeldub
vastu
kerguse nõutus

nagu need pilgud
kulgeva liustiku serval

rändrahnud ja hirm
mis nad oleksid –

ilma kergpilvedeta?

2.

sa elad nagu ühe
mäestiku
sees
tegelikult on see
majade tugev rünk
lumme
sumbunud
õu

vaata ikka merele
toeta lõuga
paberit
tassi

võta see päevgi

tundub
nagu elaksid
ühe mäestiku sees

aga võib-olla vaid

toetusid
sellele

*

tule taltsuta
mu lohepäist
sõna

kahjuks sinagi
ei tea

mida ta alla-
neelanud oli

enne kui kõik ununeb
igast sammust
lõhn
päevade kolin

vastu õhtut
lasen lohe lahti

VOOTELE RUUSMAA

*

Jahe öösõrmede puudutus
paotab higistava ukse irtakile
ja tuppa valgub linnatulede
tukslev soon tikib end
õhkõrna kardinasse.
Kõik jääbki sinna kinni,
justkui varju puudutus,
mida ei tea oodata.

*

Metalsed õhtutundlad
virguvad, et kuulata
tuttavaid hääli unise
linna suminas.
Kuupinnas eredate
tähepilgude puur-
augud kui sõnatud suud,
õhkavad rebenenud
pilvi. Kõik on ilmsi.

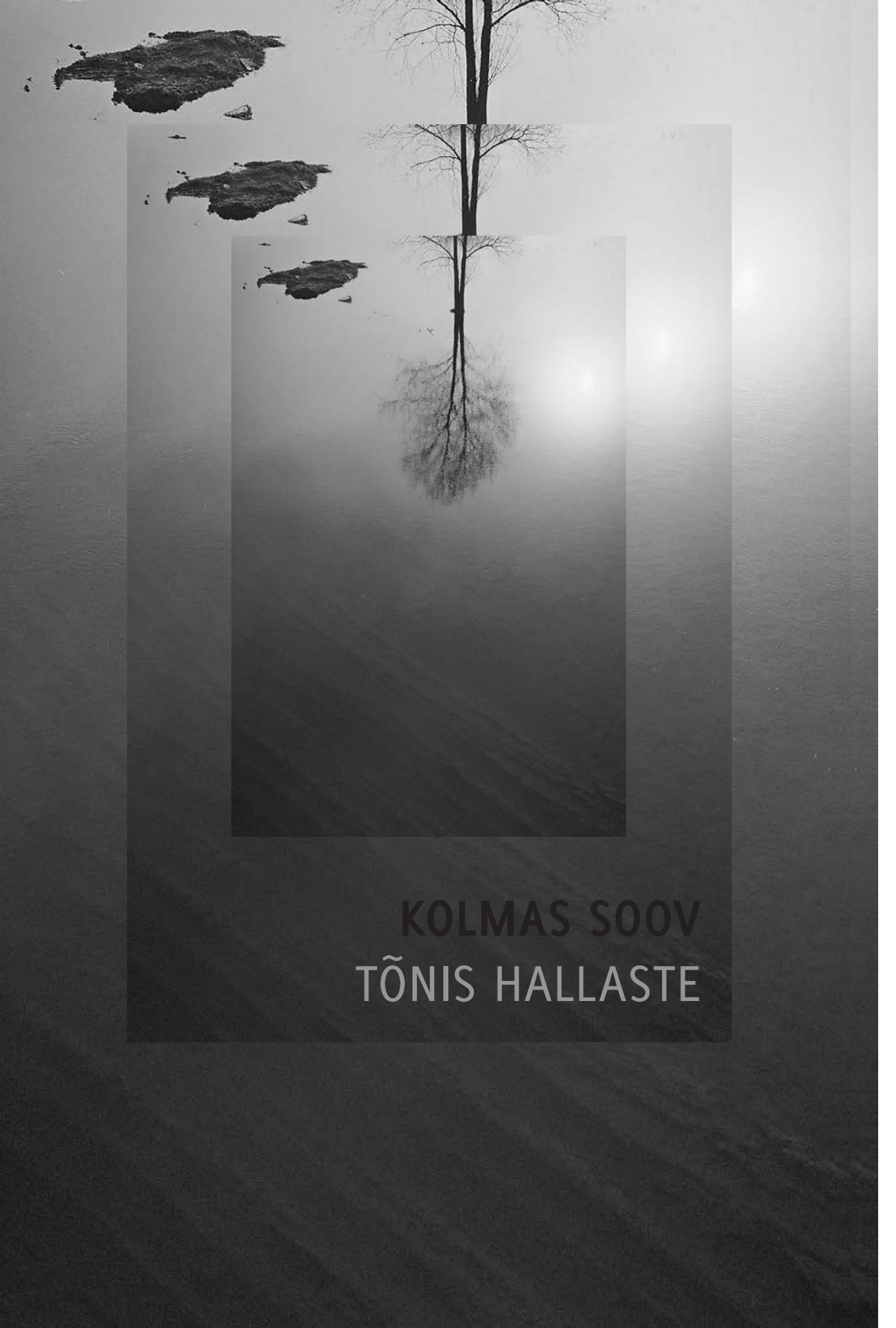
*

Tardunud silmadelt
pudeneb üdini
luustunud ja kurb
hall vaikelu.
Kõris pundub
mõrkjalt neelu
üksijäämisemaitse.
Kõike ei saagi
jagada, isegi kui
seda sooviks. See
hoidmiseväsimus
puuribki hinge
vaikiva keelu.

*

Minu taevaks on koltunud ning pragunev
laepaneel, millelt koorub nahka – valge
krohvipuru järjekordselt puistanud
end tuhksuhkrust joonena vaibale.
Pühin märja peoga murenenud aega
ja muigan endamisi üksindusemuiet.
Vihkan üksluist elu, samas naudin,
voolan peatumata voolamises, justkui
ei soovikski märgata. Ärgata ja tõdeda,
et tegelikult on kõik kuidagi nii vale.

KOLMAS SOOV
TÕNIS HALLASTE

See öö kuulub ühele hääbuvale elule.

Kui palju jõuab välismaailmast minu õlilambi sisse... Esiteks heli.

Muezzin'id kutsuvad päeva viimasele palvusele. Kõik muud helid segunevad üksikute hääle rägastikus nagu vedelikud anumad, kuid pimedate *muezzin*'ite aeglane leelotamine katab kõike ja annab tervele helistikule oma värvingu. Teised hääled kuhtuvad pikkamööda, jättes sellele ühele avarumiseks ruumi. Aeglane saateheli läheb vastavalt jumalikule korrale kord tasemaks, kord valjemaks, kuni üks häääl jääb sellest üle kõlama. See on inimkõne. Kuulan nii, kuidas suudan.

Kuulen pingutatult alandlikku häält. Ma ei kuula sõnu, kuid seda polegi vaja. Mulle on tähtis hoopis see, mida sõnad kannavad – ja seda väljendab kõik muu paremini. Sõnadega saab valetada, ülejäänuga mitte. Pingutatult alandlik hääletoon omandab sellesama ettevaatliku pehmuse nagu alati, kui teemaks on olnud Isanda tütar.

Siis kõlab Isanda häääl. Minu Isanda väsinud vastus Pingutatud Alandlikkusele. Nende sõnavahetus katkeb. Millest jutt ka täpselt polnud, ei jäänud nad ühele nõule.

Pingutatud Alandlikkuse häääl on ehk tõesti alandlik, kuid on alati sisaldanud mingit sisemist uhma. Vastuhakku. Ta on ju pärit kaugelt Läänest ja tunneb, et sinse maailma teenimine riivab tema väarikust. Sellegipoolest, ta on ori. Ta on Isanda alam ja sellest vägagi teadlik. Seetõttu sunnib ta end allaheitlikuks, ehkki see pole talle tõeliselt loomumane.

Siiski olen Isandale tänulik, et ta ei kasuta selle mehe asemel mõnda eunuhhi...

Nende vestluspausiga tekib ruumis suhteline vaikus kesk meeletut taustalärmi – vaikus kõigile, kelle kuulmisvõimet piirab peaaegu olematuseni nende inimlikkus. Aga ka mulle ei paku see hetkel midagi uut vestluse kohta.

Peale heli jõuavad lambisuudmest minuni lõhnad.

Terve maailma mitmekülgsus juba ühesainsas sõõmus – sealsamas sagivate müüjate läppunud higi keset kõikematvat ürtide-vürtside lõhna ja end müüvate naiste iharuse hõngu. Eelkõige aga, sel ööl, selles ruumis, ühe väga vana mehe väsimuse ja aastakümnete jooksul luudesse pahkunud roidumuse hangunud kriidiline lõhn. Minuni jõuab siia terve tema eluilm.

Oh, kui vanaks Isand jäänud on...

Lambisuust hakkab tulema jasmiinilõhna. Algul tasapisi, siis aina tugevamini. Pingutatud Alandlikkus on läitnud neli jasmiiniga vürtsitatud küünalt. Neli? Tavaliselt on neid kaks...

Järelikult – seekordne väljakutsumine sisaldab endas kartust, et ma võiksin vastu hakata. Ilmselt tähendab see kahe aastakümne järel kolmandat soovi. Jah – ilmselt on tal soov, mille nad kõik lõpuks esitavad. See päev pidigi viimaks tulema.

Pingutatud Alandlikkus küsib nüüd midagi. Palub ligipääsu. Palub usaldust. Soovib Isandale lähemale pääseda... Ta soovib vist ruumi jääda, sellal kui Isand minuga räägib.

Vana hääl tõrjub selle palve: „Ei.”

Pingutatud Alandlikkuse neelatamise klõnksu on valjusti kuulda, kuid ta lepib Isanda vastusega. Tema sammude kaja vaibub koridori sügavusse. Isand on üksi jäänud.

„Tule, džinn,” kostab tema hääl, milles on märgata hääbumise märke. „Ilmu mu ette.”

Voolan tasapisi välja. Nüüd jõuab minuni lisaks helidele ja lõhnadele ka valgus, kuid ma olen ammu loobunud seda vastu võtmast. Võiks ka öelda, et olen pime, kuigi näen maailma paremini kui ükski surelik. Ma ei püüagi leppida inimpäikese hajusate peegeldustega. See ei saagi kunagi samamoodi mõjuda kui see taevane hiilgus, mille südame juurest nurjatu ürgmaag Süleyman meid röövis. Olen otsustanud hoida oma silmi suletuna selle maailma ees, kuni pääsen tagasi. Tagasi... Kaju.

Püüan omandada Isandale enam-vähem nähtavat kuju. Tahke olek on mulle harjumatu, mistõttu jätan piirjooned ähmaseks – ent selgemal kujul polegi vaja tema ette ilmuda. Ehkki ta erinevalt minust usaldab silmi rohkem kui lõhna, rohkem kui hääletooni ja soojust, on tema silmad juba sedavõrd nõrgaks jäänud, et praegu pole enam tarvis.

Lõpuks tajub Isand, et olen valmis. Ta avab suu ja ütleb mulle midagi. Kuid ma tean, mida ta tahab, ega vaevugi eraldi kuulama pikki lohisevaid sõnu. Selle asemel, et hakata iga silbi järel ootama, jälgin, kuidas tema viimast soovi ilmutab kõik muu tema olekus.

See on ju üksnes loomulik. Tema, kes ta lamab pikki päevi täishigistatud voodis, iga kõhatuse järel kostmas vahelejäävad südamelöögid, palub et võtaksin temalt vanaduse taaga. Palub, et annaksin talle lisajõudu. Nooruse.

Ent sellega nõuaks ta keelatut. Ja kui ma kuulaksin neid sõnu kogu oma olemusega, kui ma teadvustaksin nende täit ulatust, oleksin sunnitud teda karistama vastavalt Süleymani väesõnadele. Surematuse on ometigi üks keelatud soovidest, selle esitamine tähendaks talle surma minu käe läbi. Ent mina ei taha seda. Mitte temale – mitte Isandale. Eelistan jälgida häälevarjundeid ja lõhnades peituvaid paljastusi, olemata sunnitud tema sõnade täiskujule ja selle tagajärgedele alistuma.

Praegu võin siiski rahumeeli maitsta tema hääletoonis mõnulevat enesekindlust. Tunnen ära tema soontes peituva elevuse, tajun tema hääles pea lapsikut rõõmu mõttest, et kaotan surmahirmu igaveseks. Ja kuulen temas maad võtmas tuttavat hingamise kergust, mis tekib igatsevast heietusest, möödaniku meenutamisest... Möödanikust, millele tahetakse uut elu anda.

Kuid ma ei saa talle seda võimaldada. *Marid*'i džinnide suutlikkusel pole piire, mis aga ei tähenda, et ma tohiksin kõike. Seetõttu pean oma eituse sõnadeks vormima.

Oh nurjatu ürgmaagi nimel, see suhtlemisviis on nii kohmakas! Painutada õhku, kuni see vastab neile häälikutele, mille nad ära tunneksid. Hea, et nad ei nõua sõnade taha sedasama rohmakat tunnetusmäära, mille nad ise lausa igasse silpi lisavad, tahtku nad seda või mitte.

„Ma ei või seda soovi täita. Nooruse taastamine ei ole lubatud soov. Kas soovite midagi muud? Või tohin ma minna?”

Tajun erksalt Isanda meeolunihet. Kuid see üllatab mind. Eeldasin pettumust, esialgset uskumatust ja seda, et pean hakkama teda veenma sellise soovi võimatuses. Kuid seda ei juhtu.

Temast hoovab hoopis mõistmatust. Segadust. Seejärel mingit lõbustatust. Tema vastuses on täiesti üllataval moel üleolekut.

Ma küll ei taha seda, ent täie selguse saamiseks olen nüüd sunnitud kuulama tema vaevalisi sõnu endid.

Ta ütleb: „Sa... loed mind... valesti. Minu soov ei... ole minule enesele.” Ta kõhib vaevaliselt. „Mina olen rahul... hoolimata... oma surelik... oma surelikkusest ja... piiratusest. Oma lähenevast lõpust. Mulle pole ena... mat vaja... Kuid ma tahan... et minu lahkumise järel oleks... kindlustatud nende elu, kelle...”

Lühikese pausi ajal märkab ta mõni hetk tagasi alanud keelpilli helinat ja vakatab. Esimestele hapratele nootidele lisandub arglik naishäääl. Isanda tütar...

Mitte midagi hurmavat. Niigi ebaeenva meloodia esitab tüdruk enda kohta küll suutlikult – pika harjutamisega on ta omandanud teatava julguse –, kuid pilli sõrmitsemine jätab siiski soovida. Puhtust ei võimalda tema inimlik lauspiiratus, mille on suutnud ületada mõni üksik muusikale alistunu, aga milleni tema ei jõua kunagi.

Neist puudustest hoolimata on tüdruku isa vakka jäänud ja hingab muusikat endasse. Ootan, kuni tema uhkusest tiivustatud rumal vaimustus taandub sedavõrd, et ta saab jätkata. Lõpuks ta ütleb: „Nende elu, kelle... saatus sõltub minu... omast.”

Muusikapala, mis pole improviseeritud, vaid kätteharjutatud, hakkab lähenema lõpule.

„Džinn. Ma olen... sinu lugupidamise... teeninud läbi sunduse. Ma olen... su lugupidamist... säilitanud läbi hirmu.” Ta viitab ilmselt jasmiiniküünaldele, mille teravalt magus ving tungib läbi mu õhulise olemuse ja nõrgestab seda. Tema arvates. „Kuid minu tütre... pole sellist sisemist jõudu. Tema... tema jõud on... teist laadi. Ta armastab loomi ja... ja linde. Ta armastab muusikat. Ta armastab.” Isand vakatab hetkeks. „Ja teda armastatakse. Tema sõnadel... poleks mingit mõju, kui need toetuksid tema rangusele. Tema käsk ei... toimiks kunagi piitsana, millega... orja sundida. Minu soov...”

Viimaks ometi.

„Minu soov, hea džinn, on... see, et minu tütre oleks... võim... sinu südame üle.”

Ei, ei, mitte seda! – ja ometigi... Tema sõnade jõul hakkab miski minus muutuma.

„Minu tütar peab suutma... sinu üle valitseda. See saab olema... sinu soov, hea džinn. Valmistada... temale heameelt.”

Vankumatult toas kaikunud ja vastuvaidlematult minu teadvuseni jõudnud sõnad omandavad absoluutse võimu minu üle. Ja aknast ikka veel kostev meloodia hakkab ühtäkki tõeliselt helisema. Pillikeeli õrnalt tinnisema paneva hanesule lõhn seguneb tüdruku – ei! – tõelise naise omaga!

„Tema soov saab sulle... mitte seaduseks, vaid rõõmude allikaks... ja olemise mõtteks.”

Niikaua kuni tajun soove inimese olemusest, on need mulle vabatahtlikud. Kuid nagu nurjatu ürgmaag Süleyman aastatuhandeid tagasi džinne

alistades dikteeris, mõjuvad täielikult kuulnud ja lõplikult vastuvõetud sõnad vaidlustamatu maailmatõena.

Aknast kostev laul – see on ju lausa imeline! See pole muidugi veatu, kuid sel on oma huvitav eripära, mis lubab teda näha ühe võimaliku täiusena. Vaevumärgatavad vead keeletõmmetes ei kaalu üles helides peituvat hellust.

Ükski džinn pole seni veel armastanud.

Selle naise lõhn pole millegagi võrreldav... See pole ka lihtsalt ilu lõhn. Ilul kui sellisel polegi ühtainust lõhna, vaid erinevad aroomid, mida sageli ei osata näha kõige ihaldatumate kaunitaride võlu lahutamatu elemendina. Selle võimalusi ja erinevaid palesid võiks kõige laiemas laastus jagada kolmeks.

Esiteks karjasepiigade kevade alguse värskus. See sisaldab endas mingit vaevumärgatavat kaamelisõnniku ehedust, aga seda iseloomustaks enim siiski päikeselisus ja soojus.

Siis on aadelkonna daamide mattev mesisus ja laenatud lillede lõhnad, sealhulgas jasmiinilõhn kogu oma lääguses. See kõik on kunstlik ja nende naiste endi ehedus on selle all vaevu tajutav. Ent seegi sobib, sel on oma koht kehtivates ilutüüpides.

Kolmandaks on siinsetest tänavatest õhkuv iha – ennast müüvate naiste räpakas kirglikkus, millest vaimustutakse kiiresti ja vihaselt. See on kuum loomalikkus, mis oskab vastu tulla meheline muskulilõhnade soovidele.

Kuid Isanda tütre aroomis on teistmoodi ilu. Selle kaunidus on... praegu veel vaevu aimatav nagu aadelkonna daamid ilma lilledelt laenatud lõhnadeta, ent seda tingib ainuüksi tema noorus. Sel on karjatüdrukuliku ilu ausust. Ja sel on ehedat jõudu muutuda tänavatüdrukute kõige tõmbavamaks salaomaduseks.

Jah, tunnetan tema lõhnas ka seda nüanssi, mille lisab linnusulg tema pillikeeltel... Minu Ööbik.

Muutun äkki teadlikuks sellest, et Isand vaatleb mind üllatunult. Olen unustanud säilitada oma välist kuju ja hajunud korraks uduks. Kogun end.

Juba tunnengi, kuidas Isanda näole sigineb naeratav heakskiit, nagu *shatranj*mängus mõne alama vastu head käiku tehes. Veri tema soontes voolab rahulikult, kuni ta jälgib mu tujude ja mõtete vaheldumist ning nende peegeldumist mu välises ilmes. Ta on tunnistajaks mu peataolekule.

Ent ta ei suuda tajuda, kuidas see soov mulle mõjub. Miks pidi ta sellise soovi esitama?

Isand on alati olnud väga põhjalik nii minu esilemanamisega kui ka soovide esitamisega. Ta ju teab kõiki olulisemaid piiranguid, mis on seatud nii džinnile kui tema isandale. Ta tunneb põhjalikult kõiki 99 keeldu, mille Süleyman Allahi nimede sisse aheldas. Milleks siis soovida ühele džinnile armastust?

Milleks keelatud soov, mis tähendab talle surma?

Heljun tema poole läbi küünalde – piisavalt aeglaselt, et ta võiks aru saada mu kavatsusest ja taibata karistuse möödapääsmatust.

Esialgu tunneb ta end veel kindlalt, aga kui näeb, et pääsen mööda kõigest tema jasmiiniaurudest, sigineb tema südamesse tasapisi hirm. Seejärel kahtlus. Seejärel uskmatust. Mingist hetkest on surmahirm püsiv osa tema lõhnast.

Ma ei kuula, ent kuulen – ta kordab ühte sõna, mis kinnitab tundeid, mida väljendas ka ta keha. Isanda ohjad olukorra suhtes mitte üksnes ei lödvene, vaid tema võime asjaolusid valitseda kaob täielikult. Kui olen jõudnud tema ette, kus küünlaaroom on kõige tihedam, annan selgituse inimkeeli. See on küll raske – ent Isand väärrib siiski karistuse edasilükkamist selle lugupidamisavalduse võrra.

„Mu Isand. Jasmiinil on tõepoolest jõud teatud džinniliikide üle. Nõrgemate sortside ümber siblivad *qarin*’id võivad alistuda juba neile lõhnadele, mis on sortsile endale vastumeelsed. *Jann*’id ei suuda jasmiinist läbi tungida. Väga tugevat jasmiiniseina ei läbi ka puhtavereline *ifrit*. Kuid sinu küünlad pole puhtad. Sinu küünlad on odavad ja rāpased. Sellistest pääseks läbi isegi minust madalam *ifrit*’i džinn.”

Tajun tema uskmatust ja kahtlust. Kuni tuleb taipamine, pahameel. Ja lõpuks süüdistused.

Jah, Pingutatud Alandlikkus ei ole tõesti olnud laitmatu ori. Ta oli kirjatundja läänlasena olnud kallis ost, aga kreeka tarkus oli muutnud ta küüniliseks ning sellest johtuvalt skeptiliseks kõige suhtes, mida ta ei teadnud, ei tundnud. Nii ei tähendanudki valede küünalde ostmine õieti seda, et Pingutatud Alandlikkus oleks olnud reeturlik, kuivõrd seda, et ta ei uskunud kohalikke imesid. Sellest hoolimata luban Isandal end tühjaks needa, et ta suudaks oma saatusega leppida.

Kirglikult needes on ta aastakümneid noorem. Ta häälgigi on kandvam.

Peagi vajub ta tagasi oma kurnatuse ahelaisse. Ta rahuneb mõnevõrra. Ütleb ohkamisi: „Häh, lään... läänlased. Kõiges m-muus usaldusväärsed... kuid mitte sellistes as... asjades. Vähemalt pole neil eunuhhe.”

Ehkki Pingutatud Alandlikkus ei vääri eestkostmist, pean õigluse huvides vajalikuks lisada üht:

„See, et suutsin sinuni pääseda, ei olnud tingitud küünalde ebapuh-tusest. Süleyman ei jõudnud seda kinnitada meie olemusse oma eluajal – *marid*’i soost džinni jasmiin ei takista. Kui sa oleksid läitnud ka kümme täiuslikku jasmiiniküünalt, oleksin tundnud küll ebamugavust, aga siiski mööda pääsenud. Need küünlad pole mind kunagi takistanud, need pole sind kunagi kaitsnud.”

Tunnen temas pulbitsemas küsimust, millele vastan, kuni veel suudan karistamise sundust endas tagasi hoida:

„Neid oli vaja selleks, et su soove ei segaks ebakindlus ja ettevaatlikkus. Selleks, et sa mind valitseda saaksid, pidin sind veenma sinu üleolekus, muidu olnuks su tahe rikutud kõige tühisemaga.”

Isandal on veel küsimusi, need koonduvad peamiselt ühe sõna ümber: „Miks?”

„Su tahte alluda oli minu enda valik,” selgitan, „sest oma piiramatuse kiuste puudub mul oma tahe. Olen kui liaan ilma tüvipuuta. Kuid puu peab olema tugev, nagu seda olid sina, muidu ta ei kannaks mind.”

Isanda süda klopib ebakindlalt ja ärevalt, kuni äkki tunnen, kuidas tema olemine läheb kergemaks. Ja ta naerab. Ta püüab – siiani, kõigest hoolimata! – saavutada üleolekut selles olukorras. Kuidas? Ma kuulan tema sõnu.

„Kas... ühes armastusega olen... andnud sulle vabaduse?”

„Ei. Ent nüüd saan sinu tugevuse asemele selle kaunitari täiuslikult puhta tahte.”

Vanamees ohkab kurvalt. Kuid surmahirm on asendunud millegi muuga. Kas see on... kas ta tõesti suudab mulle kaasa tunda?

„Sa kaotad mu, hea džinn, kuid... asemele ei saa sa tugevat puud. Minu tütre tahtest peaks saama sinugi tahe, kuid... sellest jagub vaevu talle eneselegi. Kui poleks kaaskondlaste pidevat hoolitsust... nende nõudlikkust... rahulduks ta rammetu lesimisega. Ta läheb distsipliiniga kaasa vaid see-pärast, et tal pole jaksu... võidelda oma õiguse eest olla tegevusetult. Sina oma tühjusega... ei suuda teda täita.”

Ta vaikib ja – ma ei mõista tema lõhna. Ega sisemise liikumise laadi tema kehas. Need ei kanna enam teavet tema tunnetest.

„Sa püüad leida oma... soovidele jõudu tema tahtest. Sa vajad kellegi tahet... oma väele. Kuid tema ei suuda. Temast ei piisa sinule. Teie kahe...”

sinu kiindumus... jääb poolikuks. Jääb rahuldamata. Muutub ohtlikuks. Saatuslikuks sulle... ja ka talle.”

Ta vaikib kurvalt. Kuulen tema ripsmete hõõrdumist. Järelikut on ta sulgenud silmad. Ta lisab: „See soov ei toonud... kellelegi head. Ma ei oleks pidanud... sulle armastust soovima.”

Hõljun tema ees ja kogu mu olemust haarab Isanda karistamise paratamatus. Kuid ma tajun tema viimastest sõnadest, et see soov polnud esitatud tema tütre pärast. Vastupidi, seda sooviti minu enda, tema džinni pärast. Ma pean teada saama...

„Milleks selline soov?”

Vanamees hingab sügavalt sisse. Öhk siseneb temasse kahkvel, nagu ei teaks, kas teekonnal ta kopsudesse ongi enam mõtet. Ta vastab: „Ma ei... tahtnud oma õukon... õukonda... eunuhhe.”

Vanamees naeratab oma viimast kurba naeratust.

Eunuhhid... Vahel võtavad kõrgest soost rikkurid oma õukonda neid mehelikkusest loobunud poolinimesi. Nende hääldes kriibib heliseva laulvuse all teravus, mida nad on juba varasest east harjutanud. Kindlasti ei meenuta see meeste hääli, ka mitte falsetti. Ei meenuta isegi naiste kõrgeid hääli. Mind on alati kohutanud nende ebaloomulik hääli, aga ma ei mõista, miks Isand ei soovinud neid enda kõrvale.

Püüan tabada Isanda mõtteid, kuid helid ei tee midagi selgemaks. Ka hõng ei aita paljastada vanamehe tundeid. Nüüd on lõpp. Kuid mulle ei sobi jätta seda arusaamatust meie viimaseks hetkeks.

Otsustan teda ikkagi vaadata. Esimese asjana selles maailmas. Muuks ei ole enam aega.

Minu sinakasse pilve tekib kaks esialgu tuhmi ja ebasüüdsalt rohmakat kera, mis olematu skulptori käe all täiustuvad, kuni mu silmad on valmis saanud ja võimelised seda maailma vastu võtma. Avan need.

Näen, et mu Isand on... ilus. Nii see tõepoolest on. Tema kehal ja näol on kogu tema elu, iga kurd tema nahal kui tähemärk Allahi enese kirja pandud Raamatute Emas. Ja sellel teekonnal on kõik nii imetabane, kogu tema olemus nii kaunis. Juba enne minu abil tekkinud võimalusi oli ta hea.

Nüüd saan ka aru, mida tema viimane soov mulle andis. Ja saan aru, miks muutus tüdruku pillimäng nii hurmavaks pärast tema soovi esitamist. Asi polnud vaid mööndustes, mida armunud meel hakkab tegema armastatu vigade suhtes. Oh ei. Alles nüüd, alles pärast selle soovi täitumist mõistan, et ilu saab nautida tänu vigadele. Olen omandanud uue oskuse tänu sellele, et minu olemus sisaldab nüüd ka armastust. Suudan

nüüd näha, et täius võib end varjata selles, mis näib esialgu olevat piiratus ja ebaküllasus.

Eunuhhid... Oma teadmatus sallimatuses polnud ma seni taibanud, kuivõrd kibedalt tähendusetu on nende elu. Kas pole neilt ometigi röövitud võimalust mõista seda, mida mina praegu näen? Nende elud on sellest vägivaldselt ilma jäetud. Kuid Isand andis selle mõistmise siiski tagasi, vähemalt üheleainsale eunuhhile.

„Ma olen oma viimase sooviga eksinud.”

Ta ei tea, kuivõrd ta selle väitega eksib. Nagu ei tea tegelikult minagi.

Isand suleb silmad. Ta on valmis.

Otsustan ta lämmatada. Takistades õhu ligipääsu tema kopsudesse, ei riku ma Isanda maapealset keha vulgaarsete haavadega. Valgun tema kohale ja ümber, et hoida teda vappumast, kuni ma voolan tema hingetorru. Ma ei täida kogu tema sisemust, vaid üksnes peatan õhu ligipääsu. Tema hingamine lakkab. Peagi lõppeb tema elutegevus. Ta on surnud. Uppunud keset kõrbe.

Olen viimaks vaba... on aeg minna oma uue käskijanna juurde.

Praegu ta ilmselt juba magab. Ent unede tõelisust ongi hõlpsam vormida kui käegakatsutava maailma oma.

Otsustan loobuda õlilambis elamisest. Lahkun senisest eluasemest, mille suudmest on seni minuni jõudnud terve maailma lõhnad ja helid. Ehkki Ööbiku ärkvelolekutundidel ei imbu minuni ühtki lõhna ega heli... ehkki kaks kolmandikku olemasolust hakkab mööduma närvutava tühjuse saatel, oodates päevalges elava Ööbiku magamajäämist, saan ühiste öötundide õndsusest tema unenägudes rohkem kui küll.

Ööbiku teadvusest saab mulle minu tõeline kodu. Võin nüüd lõpuks silmad lahti jätta. Mind ootab vaid täius.

INTERVJUU

Indrek Lõbus (24) on Värske Rõhu lugejatele juba tuttav nimi. Filosoofiat õppivat, formaalsest semantikast huvituvat luuletajat võib kohata ka Vikerkaare veergudel ning sel aastal ilmus tal Värske Raamatu sarjas luulekogu „Kirjad Hebronist”. Istume kaunipudelilise valge veiniga ja räägime veidi kirjutamisest, üksiolekust ja Hebronist. Muist tollest vestlusest ootab sind, hää lugeja, nüüd ees.

INDREK LÕBUSAGA

Silm Lill

Hakkame siis pihta päris algusest. Algimpulsist, mis kisub kirjutama. On see sund midagi ära öelda või hoopistükkis kirjutamisele järgnev mõnutunne?

Kui ma midagi kirjutama hakkam, siis tahan, et see hästi välja tuleks. Midagi muud ma seejuures eriti ei mõtle. Keskendun sellele, mida kirjutam, mitte sellele, miks ma seda teen. Tavaliselt avastan, et mind kummitab mingi lause, mille siis kirja panem ja millele seejärel midagi juurde hakkam lisama. Näiteks lugu „üks klaas veini” sai alguse nii, et oli öö ja ma valasin veini klaasi sisse ja samal ajal tuli mulle pähe lause „mõnel ööl nagu täna saab karikas üleni täis”. See tundus ilus viis olukorda kirjeldada. See seostus ühtaegu nii fraasiga „viimane piisk karikasse” kui ka psalmiga „Hea karjane”. Ja siis pidin selle üles kirjutama.

Kuidas sa Värskesse Rõhku kirjutama sattusid?

Mul oli vaja kunagi ammu koolis kirjutada luulekogu analüüs, kuid seda analüüsi ma lõpuks valmis ei saanudki. Sattusin Lauri Sommeri kogu peale, mida sai internetist alla tõmmata – „Raagraamis poiss”. Ma ei mäleta, et mulle mõni tekst seal eriti meeldinud oleks, vähemalt ei ole midagi erilist meelde jäänud. Aga see mõte, et võin teha sedasama ehk kirjutada luulekogu, see oli põnev. Umbes sel ajal kirjutasin oma esimesed tekstid.

Mingi aja pärast, kui olin kirjutanud umbes viisteist luuletust ja mõtlesin, et nüüd olen juba kirjanik, võtsin Sommeriga ühendust ja küsisin, kuidas luulekogu avaldamine käib. Ma ei tea, mida ta minust sel hetkel arvas, aga minu jaoks oli tollal suur asi

kirjanikuga kirjavahetust pidada. Olin talle kirjutades päris pabinas. Üritasin kirju koostades pidevalt leida seda, mida ühele kirjanikule ütlema peaks. Ühel hetkel lõpetas ta minuga rääkimise ära. Tõenäoliselt ütlesin midagi valesti. Väga piinlik lugu. Igatahes soovitas ta mulle, et enne kui tahan raamatut avaldada, peaksin proovima ajakirjadesse kirjutada, ja nimetas Värsket Rõhku. Saatsingi Rõhku mingid tekstid, aga ei saanud vastukaja. Hiljem saatsin uuesti ja siis sain vastuseks, et kõik on valesti. Siis nad tegid suure hulga parandusi. Esimesed luuletused avaldati, kui olin Kuressaarest Tartusse elama tulnud. Hiljem saatsin luuletusi juurde ja jäingi Rõhku kirjutama.

Mis sa nendest oma esimestest luuletustest praegu arvad?

Mõnikord mõni tuttav kommenteerib neid varasemaid luuletusi, mis mul ajakirjades avaldatud on, et neid ei kõlba üldse lugeda. Ma lähen tavaliselt kaasa sellega ja tunnistan, et mul tõepoolest on piinlik nende pärast. Aga tegelikult ma teen sellega iseendale minevikus liiga. See, et keegi vaatas minu kirjutatud ridu ja otsustas, et need on piisavalt head, et ajakirjas ära trükkida, oli minu jaoks sel hetkel palju suurem ja tähtsam kui ükskõik milline standard, mille peale ma ise oleksin suutnud tulla. Ma ei teadnud ju kirjutamisest mitte midagi. Kui toimetajad ütlesid, et ei kõlba, siis ei kõlvanudki, ja kui nad midagi vastu võtsid, siis muutus see lugu minu jaoks nii eriliseks, et ma ei julgenud seda pärast enam puutuda. Mul lihtsalt vedas, et toimetajad minu vastu nii lahked olid, et võtsid vastu luuletusi, millega oleks tegelikult pidanud palju rohkem vaeva nägema. Iseenda hinnangut oma luuletustele ei usalda ma siiani. Kardan kogu aeg, et viskan või rikun midagi väärtuslikku ära ja säilitan midagi, mis tegelikult ei kõlba.

Hakkasid luuletama siis, kui vahetasid kodulinna.

Meeldib sulle Tartus?

Inimesed ei ole siin nii kurjad kui Kuressaares. Ja siin on rongid. Kuressaares ei ole ronge. Kui käin luuletusi lugemas, olen sunnitud teisi lugejaid ka kuulama. Ja nad räägivad päris palju Tartu linnast. Vahel mõtlen, et miks. Justkui oleks see koht midagi sellist, et kui

sa Tartut mainid, siis oleksidki nagu midagi väga suurt ja ilusat juba öelnud. Mitte et Tartust kirjutada ei võiks. Seda peaks lihtsalt natuke tagasihoidlikumalt tegema.

Kuidas sul kirjutamise protsess käib? Kas jätab kirjutatu nõnda, nagu esmalt paberile pandud sai või viimistled tekste hoolikalt?

Tavaliselt töotan tekstid päris mitu korda läbi. Selles raamatus – „Kirjad Hebronist” – on mõned luuletused päris vanad, võib-olla viis või kuus aastat tagasi kirjutatud. Mul oli vaja, et raamat tuleks piisavalt paks, et nimi mahuks raamatu seljale ära. Ja siis töötasin ka vanu luuletusi ümber ja mõtlesin, et vahest saab mõnest asja. Ja mõnest sai ka. Aga mitte kõigist.

Millistest siis asja sai? Sa ei pea ütlema.

Ei, võin öelda küll. Muidu arvavatakse, et äkki kõik selles raamatus meeldib mulle. Üks tekst, mis oli alguses kehv, aga millest sai asja pärast mitmekordset ümbertegemist, oli näiteks „mul on kahju, aga ma näen jälle”. Seal on kohti, millega olen väga rahul. Näiteks: *Need inimesed seal väljas / ei oota mäejutlust. // Nad ootavad, et sa läheksid / nendega mängima*. Kui ma seda loen, siis mul on enda üle hea meel. Loosse „Zweig 1942” said ka lõpuks mõned üsna head kohad, aga üht-teist oleks võinud välja ka jääda. See lugu sai alguse neli aastat tagasi neljarealisest luuletusest, mida kusagil avaldada ei tahetud.

Samas, „pesumaja buda” ei ole suurem asi ja „peekon” oleks võinud välja jääda. Kui pean kusagil luuletusi ette lugema, siis see tekst alati meeldib publikule, aga mulle eriti mitte. Rohkem ma midagi sellist igal juhul kirjutada ei kavatse. „Pesumaja budas” meeldib mulle ainult väljend „pesumaja buda” ja see, kuidas ta tarkust müüb. Kunagi võib-olla kirjutatan temast parema loo.

Palju su luuletustes realismi on, otseütlemist? Või juhtub ka nii, et kirjutad millestki konkreetsest, aga hiljem varjad olulisemad kohad väljamõeldud raamistikuga?

Mingis mõttes on kõik mu tekstid lood, aga samas ega ma neid otsest välja ei mõtle. Mulle lihtsalt meeldib valida õigeid sõnu ja neid õigesti kokku panna. See, et sama asja võib mitut moodi öelda, ilma

*Mulle ei meeldi
metafoorid. Ma
ei saa neist aru.
Kahtlustan, et
teised tegeli-
kult ka ei saa.
Ilusalt on või-
malik öelda ka
ilma kaunistusi
lisamata.*

et peaks metafoore kasutama. Mulle ei meeldi metafoorid. Ma ei saa neist aru. Kahtlustan, et teised tegelikult ka ei saa. Ilusalt on võimalik öelda ka ilma kaunistusi lisamata. Aga samas peavad sõnad omavahel kokku sobima. Ma täpselt ei tea, kuidas see sõnade valimine käib, aga ma tunnen hästi valitud sõnad ära, kui neid näen. Seda nii enda kui teiste tekstide puhul.

See ei pea olema riim?

Tegelikult ma vahel kirjutan riimis ka. Mulle meeldib riim, eriti siis, kui see kogemata tuleb. Mõnikord annab see sõnade klappimisele juurde. Samas, kui riimile liiga palju rõhku panna, siis on tulemus üsna inetu. Sõnade riimumine ja kokkusobimine ei ole üks ja sama asi.

Sulle meeldib palju lugeda. Palju sul n-ö eeskujusid on, keda sa loed, kes su kirjutamist mõjutanud on?

Mõtlen, mis mul kodus raamaturiiulis on. Näiteks on mul mitu Bukowski luulekogu. Aga samas ma ei arva, et ta väga hea oleks. Tal on vaid mõned lood, mis mulle meeldivad. Pigem on asi selles, et ta kirjutab nii, et teda on lihtne järele teha. Teda lugedes tuleb lihtsalt tunne, et nii oskan mina ka kirjutada. Ja siis ma kirjutangi.

Hakkasin teda lugema siis, kui juba Tartus elasin ja Rõhus esimesed luuletused ilmunud olid. Sellega vähenes pinge, et pean kirjutamisega palju vaeva nägema. Aga nüüd ma enam nii ei taha, nüüd üritan ikka vaeva ka näha. Brautigani lugemisest oli ka abi. Temalt õppisin sõnade kokkusobitamist. Lauri Sommer soovitas mulle teda.

Kui kirjutad, siis mõtled ikka ka sellest, et see läheb avaldamisele?

Jah.

Su luuletustest jäävad eriti silma näiteks read Viidingust (*Kel lemmikluuletajaks Jüri Üdi, / sel parem vaikida*) ja Salingerist (*Ma mäletan ikka / veel seda, kui lugesin / üha uuesti ja / uuesti / Salingeri*). On neil

kirjanikel sinu jaoks mingi eriline tähendus? Loed sa neid sageli?

Kui Tartusse tulin, siis lugesin Viidingu „Kogutud luuletusi” päris palju. Ja Alendri laulud Viidingu sõnadele meeldisid mulle. Salingeri lugesin varem...

Salinger oli pärast seda, kui ta avaldamise lõpetas, iga päev kirjutanud. Huvitav, kas see kirjutatu kunagi meieni ka jõuab?

Võimalik, et ta ei lubanud neid välja anda. Ta arvas, et avaldamine rikub kõik ära. Talle meeldis lihtsalt kirjutada.

Aga kaasaegsed (eesti) luuletajad? Kuidas sul nendega suhe on?

Kui alguses kirjutama hakkasin, tundus mulle põnev, et on olemas teisi eesti luuletajaid. Õigemini, et mina võin olla üks nendest. Ainsad hetked, kus ma teiste eesti luuletajatega praegu kokku puutun, on siis, kui käin oma luuletusi lugemas ja samas kohas teised oma tekste ette loevad. Kui ma midagi loen, siis tahan, et sõnad selles hästi kokku klapiksid. Ma ei ole eesti luuletajate seast leidnud eriti kedagi, kes nii kirjutaksid. Samas, ma ei ole väga otsinud

ka. Tove Jansson kirjutas niimoodi. Tema „Suveraamat” tõlgiti just eesti keelde, väga ilusasti on tõlgitud. Üks kirjanik, kelle ma mõned aastad tagasi leidsin ja kes ka sõnade valimisele rõhku paneb, on Shane Jones. Tema on praegu elus.

Sa ei tunne seega mingit suurt vajadust hoida kätt kultuurielu pulsil?

Ei tunne.

Kuidas sa leiad sellist poodides märkamatu uut lugemist?

Mulle meeldib poodides raamatuid vaadata. Rahva Raamatust aeti mind ükskord minema, sest ma ei ostnud midagi ja ainult lugesin, aga üldjuhul nad ikka lubavad. Enamuse oma raamatutest ma tellin. Sattusingi sellega natuke hoogu. Alguses tellisin ühe raamatu kuus, aga nüüd tellin nelja-viie kaupa. Kuus vahel mitu korda. Mulle meeldib, et kui lähen tellitud raamatuid tooma, siis enam ei küsita mu nime.

Praegusel ajal on raamatute kujundus sageli nii laiavalguv. See jääb poodides silma kriipima. Sinu luulekogu on aga selge ja heas mõttes lihtne.

Ma ei tahtnud oma raamatusse värve ja sisukord pidi olema tavaline. Laiavalguvust ma üritasingi vältida. Kujundlikke ruudukesi, pilte ja muud sellist. Täielikult see siiski ei õnnestunud. Kujundaja tahtis ka midagi teha.

Hüppan nüüd su luulekogu pealkirja juurde. Miks Hebron? Mida see sulle tähendab?

Võib-olla mõeldakse Hebroniga seoses kohe alguses Taaveti loo peale, aga ma ei valinud seda pealkirja selle pärast. Hebron oli üks pelgulinnadest – linn, kuhu veritasunõudjate eest põgeneda sai. Kes sinna jõudis ja oma loo värava ees ära rääkis, lubati linna sisse ja sealt ei tohtinud teda enam välja anda. Mul on isegi natuke kahju, et selle pealkirja ära kasutasin. Aga võib-olla kasutan seda järgmine kord jälle.

Kuidas su suhted religioosse temaatikaga üldse on? Oled näiteks eesti keskmisest luuletajast ilmselgelt

natuke rohkem piibliga kursis. Kas piibililugude kasutamine on lihtsalt mäng sümbolitega või midagi muud?

Piiblitekstid on hästi kirjutatud. Ja need tekitavad lugemisel imeliku tunde. Sedasama tunnet üritan natuke oma tekstidesse ka panna. Mitte et see oleks mul veel õnnestunud, aga vahest kunagi siiski. Selle peale, et luuletused midagi sellist teha võiksid, hakkasin üldse mõtlema siis, kui puutusin kokku Leonard Coheniga. Ja tema näeb oma lugudega palju vaeva. „Hallelujah’t” kirjutas ta umbes neli aastat. Niimoodi nagu tema ma kirjutada ei oska. Mitte keegi vist ei oska. Tahaksin osata kasutada religioosset temaatikat samamoodi nagu Cohen. Seda olen vahel kirjutades mõelnud.

Kogu see religioosne sümbolika viib mõttele inimesest. Kuidas sa inimest näed? Materiana, mis vaimust välja tilgub? Vaimuna, mis mateeriast välja tilgub?

Me kõik oleme niisked robotid. See termin on Daniel Dennettilt pärit. Tema sai selle vist Dilberti koomiksidest. Miskipärast on paljudele vaja, et neis oleks kusagil sügaval peidus mingi müstiline helendav tuluke, mis neid kuidagi eriliseks teeb ja mis on nende tõeline olemus või hing või midagi sellist. Saame ilma selleta palju paremini hakkama. Mina olen niiske robot ja mina kirjutan luuletusi. Võib-olla on aeg, et inimesed hakkaksid robotitest paremini mõtlema, selle asemel et seda helendavat tulukest otsida.

Su luuletustes on hästi palju üksioleku temaatikat.

Ma olengi palju üksi.

Miks Hebronisse ei saa püsima jääda, miks peab kõrbe surema minema („lahkumine Hebronist”), kuigi seal on kõik iseenesest hästi? Nüüd olen ma see tõlgendaja, kes ütleb: et olla ühiskonnas toimiv inimene, tuleb osata üksindusse tagasi pöörduda. Et see on paratamatu. Nagu püha Antonius, kes oli suurema osa ajast kõrbes, aga kui ta inimeste sekka tuli, oli see lühike aeg väärt rohkem kui paljude teiste terved elukäigud.

Miks ka mitte. Kuigi võib-olla meeldib mulle mõni teine kord mõni muu seletus rohkem.

Sa kirjutad palju n-ö elu hammasrataste vahele jäänud inimestest. Mis sind neis paelub?

Puutusin nendega kokku nooremana, kui elasin Kuressaares. Kuressaare ümbruses on vanu sõjaväeosade varemeid. Seal istusid sellised inimesed ja ma käisin sageli nendega koos istumas.

Ma ei oska mingit suurt põhjust öelda, miks see mulle meeldis. Mõtlesin just hiljuti sellele, kuidas istusime seal betoonblokkidel. Ja väga palav oli, sest oli suvi. Ja siis nad rääkisid igasugu plaanidest, mis neil olid. Peamiselt sellest, kuidas raha saada, et kus on varemetes järel mingeid radiaatoreid ja muud vanametalli. Neil olid hästi põhjalikud plaanid, kuidas need radiaatorid ära viia, kui palju nad selle eest raha saavad ja mida selle rahaga peale hakkavad. Kui need plaanid olid ära räägitud, siis nad istusid lihtsalt edasi. Nad ei teinud kunagi midagi päriselt. Neile lihtsalt meeldis sellest kõigest mõelda. Mulle meeldis see.

Hoolimata oma luuletuste nukrast alatoonist paistad sa siiski olevat positiivselt meelestatud. Usud sa, et liigume selguse ja parema tuleviku poole?

Usun, et kõike on võimalik ära seletada. Aga inimesed kipuvad arvama, et on üsna halb, kui saladusi järele ei jää. Nad eksivad selles osas, aga ikkagi, võib-olla ei tohiks ma öelda, et olen positiivselt meelestatud. Võib-olla tekitab see segadust. Parema tuleviku kohta ei oska ma kosta. Uute ja tundmatute asjade peale ei oska ega tahagi eriti mõelda. Mõtlen pigem selle peale, mis on juba olnud. Sealt saan ka materjali kirjutamiseks. Ja mulle meeldib see, kuidas praegu on. Isegi päris palju meeldib.

Lõpetame märksõnaga vein, mille oma märkmetesse miskipärast kirja pannud olen. Kippusin vahepeal asju hindama selle järgi, kui palju selle eest saaks veini või raamatuid.

Just, just. Mul oli samamoodi. Aga nüüd ostan raamatuid rohkem kui veini.

*Nüüd
ostan
raamatuid
rohkem
kui veini.*

KELLY TURK

uus postitus

oleme peol!
kurat, jälle pean uue postituse tegema
just jeblasin sitaks kaua, et kõiki ära märkida
ja nüüd tuli siki juurde
ei noh, miks ta ei või kunagi koos teistega tulla?
tahab olla see eriline!
üleüldse, mul on kopp ees, et tema järgi kogu
jauram käib
ja
jälle sama pluus seljas mis eelmine kord!

me oleme peol, loca loca!

kuule, tee minust pilti!
kuuled wä!
näe, hoia!
tuli ilus wä?
näh, ma olen siin täiega kole
vaata!
tee uus!
nii, olen ilus? päriselt on ka normaalne?
ok, ülipohh panen selle ülesse!
saab, mis saab!

vaata
hennu juba laikis mind
ta on suht normi

ma ei tea
muss on suht nõmekas
mingit normaalset laulu ka tuleb wä?

oleksin nagu 90ndate aeroobikal
ja
kus kõik kenad mehed on?
miks pole siin ühtki hispaanlast?
vaata!
see vend seal valges särgis
täiega meenutab seda lauljat
tead küll, see, kes nüüd hugo bossi reklaamis on
mulle meeldivad täiega meeste lõhnad
ja
kaubamaja reklaamid
eriti see, kus üks arvatavasti hispaanlane
on lina sisse mähitud ja siis vaatab selle
ma-tahan-sind-pilguga!
ma kindlasti ostaksin selle lõhna oma peikule
jõuludeks

mul siin tegelt paar teemat on surisemas
aga samas, milleks end siduda
vallalisena saab tasuta jookke
ja iga nädalavahetus on eriline
pealegi
ma tahan olla vaba!
õudsalt nõme on kogu aeg kellelegi teada anda
kus kuradi kohas sa oled
näiteks eelmise peikaga ma tegin nii
et
panin telefoni hääletuks ja peitsin padja alla
nii ma ei kuulnud ega näinud, et ta helistas
ah, see oli mõttetu teema ka
armastus sai lihtsalt otsa

oh,
kuule pirjo on ka linnas!
loodan, et ta ei tule siia
siis pean uue postituse tegema.

pildi peal oled sa palju ilusam, picasso

ma kannan kogu maailma koormat
osa taagast peidan laua alla
poolikusse veinipudelisse
ja kui minu kord on lavale minna
siis
rüüpan seda valu endasse
ning
kohendan oma halli jakki

mu samm on kekslev
see mõjub hullunult
kõik vaatavad
mind kui nurka surutut
mina pööritan silmi
ja ennastunustavalt salme loen
ja see piin
see valu see ängistus mis minu sees
paiskub kohe laiali
teile näkku
koos minu veinise süljega!

olen harjunud olema staar
see kel umbes pablo picasso
sinised ja lillad perioodid
ja loodetavasti palju naisi
kes suurest armastusest minu vastu end
ära tapavad
või siis hiljem oma igava mehe kõrval
higiste reite vahel kätt nühkides
mu nime karjudes oma meest suunavad
kuid naised
need jäävad minust maha
sest ajaloos on neil teine perspektiiv
olla muusa
kelle surmab armastatud mehe
litsakuseliin

hetkel on mul surmtõsine periood
ennist olin valusalt armunud
neisse olematutesse neidudesse
kirjandusõhtutelt
kes minuga tulevikus
rohtu niidaks ja muna praeks
ning
klaasi täidaks
sest
see kurat on ju luuletaja ainuke vaev!

mind ei huvita te teised algajad
mul on omad toetajad, vana ja ka uus
kahurvägi
kes mu lollust naudivad
ja näevad selles ülimat luulet

te ärge püüdke minust üle olla
te rohelised periooditud
sest
minu sõna
see ülim luule
on tõeline just tänu vintsutustele
ja
mul pole seda välja näidata
põrmugi häbi!

kodusoojad tüdrukud

kodusoojad tüdrukud
kes te laulate kooris
töötate pöffil
tantsite rahvatantsus
olete muinsuskaitsjad
kadrioru lossi daamid
joote rohelist teed
viimati olite kännis
aastal mine munni
ja joomine on nõme
suitsu ka ei tee
narkost rääkimata

kodusoojad tüdrukud

kes te arvate et raha on patt
riided on kurjast
meik on mask
pikad juuksed on võrgutamiseks
roosa suu on prostituudil
kapsaleht võrdub anoreksia
viru keskus on imbetsillidele
üheösuhted litsidele
võõrastega keppida on räme
mehi lüpsavad vaid mõttetud tbinad

kodusoojad tüdrukud

teil kelle elus ainult üks armastus
sest rohkem peikusi polnud
teie kes te abiellute
kaotate süütuse
ja saate lapsi
olete õnnelikud
nokitsete kiviktaimla kallal
lööte kõpla rõõmsalt maasse

justkui trenni eest
rahvatantsu seelik seljas
kartulipruunid juuksed lehvimas tuules
meikimata nägu taeva poole sirutatud
värvimata küüned mullas

ma kadestan teid

KARL-SANDER ERSS

Goldbachi hüpotees

tule oleme ükskõik milline
kahest suurem paarisarv
kahe algarvu summana
üksteist seitse päeva nädalas
kaheksateist

kusjuures on tõestamata kas
see iga paarisarvu
iga meie puhul
võimalik
on

*

küünlakuu kõige külmemal ööl
kõrv vastu rinda kuulen
su südame vaikset
hüpnootilist elektromadrigali
ja tuksete vahel on kuulda
kuis peenike nõelake
lohiseb laisalt vinüülplastplaadile
pressitud uurmes:
süda sahiseb nagu tuul
lumise harku metsa männiokstes
sellal kui meie
ringirivistatult ühesugustes
külmades voodrita üripides
anname vastupäeva edasi
äsjatapetud talle
aurava verega hõbedast karikat

M12

*

mõnikord on lihtsalt nii
et teed tööd näed vaeva
annad endast sadakümme
sajandikku või vähemalt
teed näo et annad
ostad teater muusika kino
piletid et ta tahaks pärast
sinuga seksida sest see on hea
ja pakub pisut lohutust
vähemalt veidikski

ja siis pärast hella levikat kohta
pimedal auhinnagalal
üksteise oscarite jagamisel
jääd sina magama kui ta su
kuldset palmioksa paitab

ega ta väga ei pahanda
aga tagasi ka ei tule

*

oled jäine kui
prill-laud talvel suvilas
parem kannatan

TRIIN VIIRON SUVEROMANSS

Neil oli plaanis romantiline nädalavahetus, kus noormees soovis neiuale näidata oma lapsepõlvemaad, olla esimest korda koos väljaspool pealinna ja üksteise ühikatuba. Tegelikult tundsid Piret ja Marek teineteist alles lühikest aega ega pidanud end veel paariks – hüppe nende suhtesse tõi üks armuöö, millele järgnenud hommikul tundis Marek end nii värskena ja kuidagi veel... tänulikuna? Täis hoolt ja armastust? Ta ei analüüsinud oma olekut pikemalt, küll aga soovis öelda Piretile midagi head, midagi rohkemat tavapärasest. Marek ei pidanud end heaks komplimentide tegijaks ja pigem vältis neid. Iga

kord, kui ta midagi sellist ütles või oli ütlemas, tundusid ritta pandud sõnad lihtsakoelise meelitusena, läbinähtava eesmärgiga hankida mõnda teenet või alustada eelmängu. Öelda: „Sa oled ilus”? Ei, ta on suuteline paremaks. „Sa oled nii hea”? Tavaliselt läks nii, et sobival hetkel midagi paremat pähe ei tulnud. Või läks naa: Marek tegi komplimenti, millele järgnev vaikus näis ootavat veel mõne sõna lisamist, aga siis tundus mugavam juttu mujale viia. Muidu saanuks ta vastuseks rea meelitusi, millele pidanuks omakorda vastama ning kokku tulnuks piinlik ja lõputu sõnade rodu.

Mis siis täna? Nii tahaks öelda midagi sellist nagu: „Mulle meeldib sinuga rääkida. Sa oled armas. Sa oled hetkel kõige etem tüdruk, kellega koos olla.” Leida nimetus sellele, kui kaaslane on hea nii vestlus- kui ka voodipartnerina. Marek proovis mõttes seda ühte lausesse panna: „Sa meeldid mulle nii voodis kui väljaspool voodit,” ja turtsatas kohe naerma. Ta jättis sõnad sinnapaika ja heitis selili, pannes peopesad kukla alla.

Praegu oli hea. Aknast tuli veidi tuult, oli vaikne. Nagu ärkaks lapsena maakodus, kui kõik teised on juba üleval ja läinud välja tegutsema. Aknast, valge kardina ja sääsevõrgu tagant, on näha õunapuid. Vanaema hõikab kellelegi midagi. Köögis on laua peal võileivad. Minna enne söömist välja, astuda murule ja hüüda: „Tere hommikust!” Saada vastus ja ülevaade teiste asukohast. Vanaema räägiks, et päikesetõus oli olnud väga ilus, et raadiouudistes oli lubatud tänaseks päevaks ja ülejäänud nädalaks head ilma. Saada juhatust, mida lisaks võileibadele veel peab sööma, kus need asuvad, ning naasta majja. Seal köögis oleks mõnus koos olla. Piret tuli duši alt, juuksed märjad, suur rätik katmas keha. „Tule minuga kaasa, kui ma maale lähen.” Nii see läks.

Piret istus Mareki kõrvale voodisse ja nõjatas end tema najale. Kutse oli ennekõike ootamatu. Ta vaatas noormehele otsa ja tahtis teada, miks. „Sest ma tahan sinuga koos olla.”

Neiu ei teadnud noormehe maakodust midagi. Kord oli tulnud jutuks, et nagu kõikjal Eestis, istuvad ka sealse külapoe ees püsikunded, keda saab pudelite eest tööle palgata. See oli kõik.

Ta polnud Mareki vanemaid näinud, aga talle oli jäänud mulje, et suurt ühtehoidmist peres pole. Miks just nüüd neid kokku viia ja nii ruttu? See polnud Mareki moodi. Kas nad on midagi rohkemat kui voodikaaslased? Kutsele lisas segadust noormehe arutlus, et kas peaks maal toimuvale peole kutsuma ka ühe ammuse sõbranna, keda pole pikka aega näha olnud, aga kel olevat hetkel raske aeg. Suve jooksul kavatses Marek kindlasti ka kunagisele naabritüdrukule külla minna, kes olevat end kuhugi looduskaunisse külasügavusse sisse seadnud. Erisugust infot oli Pireti jaoks ühe hommikupooliku kohta palju. Kas Mareki puhul on tavaline viia sõprusõbrannasid oma vanemate juurde? Mis suhe tal nende heade sõbrannadega on, kas nood on tema vanematega sõbrad? Kas tal on igal suvel erinev tüdruk seal kaasas ja tänavuse suve tüdruk on tema või on Piret esimene ja see teeb ta kuidagi eriliseks ning noormehel on temaga pikemaajalised plaanid? Milline küsimus talle esitada? Marek jõudis ette: „Miks sa nii mõtlikuks muutusid, mis on?” Piretile tundus, et tal pole vist veel õigust

armukadetseda ega põhjust olla paranoiline. Soovides olla tõeliselt lahe kaaslane, ei esitanud ta ühtki küsimust ja vastas naeratades: „Ei midagi. Aga lähme!” Marek jäi rahule ja arvas, et tulemas on mõnus olemine. Nad tegid koos hommikusöögi ja hakkasid uurima, kuidas kõige soodsamalt külakohta jõuda.

Säästmaks planeeti, otsustati minna nii nagu vanasti – bussiga. Selgus, et on olemas piirkondi, kuhu lähevad bussid vaid paar korda nädalas ja pealinna bussijaamas neile kohta ei ole. Väljumiskohaks oli Balti jaam ja info väljumisaegade kohta oli omamoodi rahvapärimus, mida kannavad edasi maaliinibusside juhid ja need vähesed, kes on äärealadele elama jäänud. Aastakümnete jooksul polnud seda talletatud ühelegi infopostile ega kergesti leitavale netileheküljele. Marek helistas emale, kes ütles, millal bussid väljuvad.

Bussis hõivas paarike viimase pingirea, et olla kõrvuti ja samas sättida asjad enda lähedale. Ruumi oli palju ja sai vabalt laiutada. Teised kaks reisijat valisid kohad ülejäänud 17 istme hulgast. Võiks arvata, et neli reisijat pole palju, aga peagi selgus, et on. Üks kaasreisijatest oli enne bussi tulekut end korralikult odekolonniga üle valanud. Algul polnud häda midagi, aga poole tunniga küttis päike sõiduki kuumaks ja kruusateele jõudes ei saanud tolmu tõttu enam aknaid lahti hoida. Selles liikuvus kasvuhuones käis võitlus iiveldamise ja minestamisega. Lõpuks muutus olukord umbseks ka bussijuhile. Ühes peatuses jättis ta masina seisma ning avas paariks minutiks kõik ukSED, laeluugid, mõned aknad ning noris odekolonnimarinaadis istuva ja vaikselt pobiseva vanamehe kallal.

Vastutulelik bussijuht peatas sõiduvahendi Mareki maakodusse viiva teotsa juures. Paarike läks maha ja kui nad kõrvalteele pöörasid, möödus neist postiauto, mis arvatavasti soovist haruldasi külalisi mitte tolmuga üle valada, pidurdas järsult. Tekkis suur läbipaistmatu tolmupilv, mis aegamisi maandus soojast bussist tulnud niisketele kehadele. Sellest hoolimata viibati üksteisele tervituseks ja mindi oma teed. Marek ja Piret otsustasid olla rõõmsameelsed ja mitte lasta end heidutada.

Maamajja sisse astudes oli näha, et neid oli oodatud: laud oli kaetud väga rikkalikult nagu mõne peo puhul. Mareki vanemad ja varakult kohale tulnud sugulased võtsid „meie noored” kenasti vastu. Mareki ema oli õhevil ja jälgis Piretit kohati ebaviisaka huviga. Elevel olid ka mehed, kiites Mareki head maitset. Kuigi neiu soovis olla kena ja viisakas, jäi tema taldrik tühjaks. Pealinnas söödud toit polnud vaearikka bussisõidu tõttu veel seedima jõudnud hakata. Pealegi oli Piret taimetoitlane

ja lauale pandud loomsed delikatessid tema menüüsse ei sobinud. Kui oli räägitud sellest, kuidas sõit läks, mis hetkel nende elus toimub ning arutletud, kas homme vihma sajab, pidi neiu vastama tavapärasele küsimusele: „Miks sa ei söö?” Marek sai härrasmehelikult ta eest vastata, et Piret on taimetoitlane. Tänapäeval on see suhteliselt tavaline, aga mitte veel päris loomulik. Piret teadis juba ette tulema hakkavaid küsimusi: Miks nii ja kas kohe mitte ühtegi elusolendit? Mis ajast? Kust sa siis organismile vajalikud ained kätte saad? Tegelikult on ka taimed elus... Nagu lindilt lasi neiu käima vastuse: „Sellel on olnud kaks mõjutajat. Esimene küsimus liha söömise kohta tekkis siis, kui olin lapsena suvel sugulaste juures, kes kasvatasid jäneseid. Ühel õhtul oli söögiks seesama jänku, kellele alles hommikul olin pai teinud. Ka parima meelituse peale polnud ma nõus oma lemmikut ära sööma. Teine kord oli Indias, kui tahtsin külalistele teha kanapraadi ja lähim lihapood asus turul. Ütlesin müüjale, et palun üks kana ja seepeale pani ta matšeete lauale ning läks kanapuuri juurde. Väga kiirelt tuli otsus teha kanaprae asemel pastat köögiviljadega. Mul ei ole midagi selle vastu, kui teised liha söövad, aga ise sööksin liha vaid siis, kui suudaksin looma oma käega ära tappa. Mingeid tervislikke või suuri ideoloogilisi põhjuseid mul selleks pole. Ja tervisega on ka hästi. Kuidagi kergem on olla. Aga võib-olla ma vaid lohutan ennast niiviisi,” proovis Piret jutu lõpuks naljaks keerata. Sel teemal tehti veel paar nalja ja mindi õue, et teha ettevalmistusi grillimiseks ja muidu lõbusaks olemiseks. Näis, et Indias elamine on tavalisem nähtus kui taimetoitus, sest selle kohta ei küsinud keegi midagi.

Marek tahtis Piretile näidata oma lapsepõlveradu ning minna jõe äärde päikeseloojangut vaatama. Romantilistel eesmärkidel võeti kaasa tekk ja eelmisel aastal pudelisse pandud koduvein. Nad läksid otse üle heinamaa ning selle teise otsa jõudnuna leidis Piret endalt ühe ja Marekilt kolm puuki. Arutlus, kas on mõttekas puhastada puugikoht veiniga või mitte, viis otsuseni, et ei ole.

Jõeäär oli kasvanud võssa ja selle asemel, et istuda, võtsid nad esimesed veinilonksud seistes. Võideldes võsa ja selle alla peitunud mudaga, proovides hoida tasakaalu ja veinipudelit, jõuti metsarajani, mis viis mõisavaremete juurde. Seal oli mõnus istuda ja vaadata mahajäetud vesiveskit ning sulisevaks ojaks kuivanud jõge. Et ennast veelgi mõnusamalt tunda, laotati maha kaasavõetud tekk. Kui jõeäärsed sääsed taipasid, et toit on kohal, haaras käsi instinktiivselt OFFi järele. Pärast põhjalikku teineteise ja teki piserdamist hoidusid pinisejad paari meetri kaugusele. Huumorimeel

sai paraja väljakutse, kui suudlemisega kaasnes kirbe sääsetapja maitse. Viisakusest tehti veel kaks musi, kuni nenditi, et kumbki ei naudi antud olukorda. Nii ei jäänud muud üle kui OFFi-pilve sees veini juua ja vaadata, kuidas kivi peal istuv konn sääski ei söö. „Võib-olla on see ainult müüt, et konnad sääski söövad, sest ma küll ei mäleta, et oleksin sääseparve sees maiustavat konna näinud,” ütles Piret. „Mhmh,” vastas Marek. Sääsed olid talt pikema jutuisu ära võtnud.

Kõhukorin andis märku, et on aeg sööma minna. Mida kauem nad kõndisid, seda rohkem tundus, et kõhul oli seekord teine teadaanne. Mööduva päeva parim komponent ehk koduvein oli jõudu kogumas ega tahtnud alluda kontrollile. Nagu klassiekskursioonil jagunes paarike sootunnuste alusel teine teisele poole teed asjale. Kükitades mõtlesid mõlemad, et kaaslane ootab juba ammu tee ääres ja mida ütelda, et piinlikkust vähendada. Kas teha mõni nali, rääkida asjadest nii, nagu nad on, või leida mõni huvitav jututeema, mis viiks mõtted mujale? Püsti tõustes tundis Piret, et jalad olid kangeks jäänud. Tagasi teele jõudes nägi ta aga, et seal pole kedagi. Kas Marek oli ootamisest tüdinenud ja koju läinud? Nii ei saa ju olla. Peagi tuli noormees võsast välja. Mõlemad ignoreerisid (k)õhus olevat teemat. Tagasi majja mindi mööda sõiduteed, et vältida sääski ja puuke ning oli väike, aga asjatu lootus, et ehk võtab keegi nad auto peale. Muigelsui anti kodus neile leht söetablette ja keedeti majataguselt heinamaalt korjatud taimedest leevendavat teed.

Voodis olles said Piret ja Marek teada, et ühel esivanemate koertest on suurepärase kuulmine ja ülearenenud kaitsmisrefleks. Iga kord, kui üks neist midagi ütles, tuli koeralt vastus. Algul oli see naljakas, aga kaua ikka sama asja üle naerda. Seda enam, et koera haugatus oli ses maavaikusel sama vali kui trompetiheli kirikus. Loom reageeris ka liikumisest tingitud voodikriinale. Et loomakesel oli jooksuaeg, ei saanud teda välja lasta, sest aeda valvasid kaks isast liigikaaslast. Noored alistusid ja jäid üksteise kõrval kombekalt magama. „Jant,” oli Mareki viimane sõna enne uinumist.

Järgmisel päeval pidi külla tulema veel mitmeid sugulasi ja need naabrid, kellega riius ei oldud. Sujuvalt suunati naised kõögitoimkonda ja mehed tegelesid esiisade kombel tule ja lihaga. Piret hakkas koos Mareki onunaisega salatit hakkima. Kuulates naise jutte ja nalju, proovis Piret aru saada, kas teine tahab näidata, kui vabalt ta end seksivaldkonnas tunneb või hoopis kompenseerib selle osa puudumist oma elus. Tädi oli paar korda käinud Lääne-Euroopas ja sattunud vaimustusse sealsete inimeste avatusest astuda *small-talk*'i võhivõõraga nii bussis, pargipingil kui

ka järjekorras seistes. Lääneliku eluviisi kirgliku jüngrina võttis ta avatuse omaks ja rakendas seda kõikjal. Põgusa ilmateemalise kommentaari asemel pidas ta pikki monolooge, proovides olla nooruslik ja humoorikas. „Ma olen alati porgandeid ostes mõelnud, et miks mõned on sellised ilusad, nagu me lastena joonistasime, aga mõned on täpselt tillikujulised. Ega muidu oleks midagi, aga neid kaapides tunnen end sadistina, kes piinab armukesega vahele jäänud meest. Miskipärast läheb Aivo alati köögist ära, kui ma porgandeid riivin.” Naine naeris vandeseltslaslikult. „Ma arvan, et ühe pikliku juurvilja lõikumine tuletab meelele nende hirmuunenägusid. Mis saab veel hullem olla kui peenise lühendamine? Kõik nad tahavad pikendamist, seda on ju autodest näha. Vaata kasvõi siin õues autosid. Miskipärast hakkavad kohe silma väikese tilliga mehed.” Tädi kehtas õlgu, sättis porgandid ritta ja pani neile vastavalt pikkusele õues olevate meeste nimed. „Kui pärast sauna läheme, võid ise üle vaadata, et mul on õigus.” Jutt lõppes tunnustust ootava naeruga. Piret mõtles, kuidas viisakalt saunaskäigust keelduda. Ta oli kindel, et pärast seda reastatakse kuskil siin paarikaupa puuvilju kirssidest meloniteni, millele jutukas proua lahkesti nimed annab.

Marek tuli kööki ja küsis pipart. Onunaine andis ja lisis juurde ka porgandi. Marek lükkas juurika tagasi ja läks õue. „Muidugi ei meeldi meelele porgandid, ainult pededele võib-olla!” Ennastimetlev itsitamine. Elutarkusi jätkus ja igale teemale järgnes enesega rahulolev naer. Piret ei öelnud kogu vestluse jooksul midagi. Ta kahetses, et oli esialgu jutu peale viisakalt muhelnud, sest tädi sai sellest julgust jätkata monolooge omavalitult teemadel, minnes seejuures aina enam hoogu.

Salatid said tänu Pireti suurele pingutusele kiiresti valmis. Onunaine nautis oma kõneoskust ja läks peagi õue, kus mehed temast välja ei teinud. Eriti tema enda mees. Tädi ei pannud seda neile pahaks, sest nood polnud üldjuhul välismaal käinud ega teadnud sealse kultuurirahva kommetest midagi ning vedasid endaga jätkuvalt kaasas seda va nõukaaja ja orjarahva taaka. Armulikult andestas ta teistele nende talupoeglikkuse ja suhtles rohkem nendega, kes nägid teda harva või esimest korda ja talusid teda seega päris hästi.

Kööki jäänud naistelt kuulis Piret, et bravuurika tädi mees oli selles seltskonnas juhuse ja veresuguluse tahtel. Midagi peale abikaasa ja oma kehalise juuresoleku tal oma sugulastele pakkuda ei olnud. Sõpru ei teatud tal olevat. Mõnikord kutsuti mehike kaasa kalale või mõnele muule meestereisile, mis võis tähendada kuskil võsas ralli vaatamist. Oma

vaikusega ta teisi ei seganud, oma osa kuludest maksis alati hoolikalt kinni ega tekitanud kunagi tülikat olukorda, mida pidanuks käte või jalgade abil lahendada. Sellel peol oli ta truu kõrvalseisja grilli juures. Mehe tavapäraseks tegevuseks pidudel oli liikuda erinevate seltskondade lähistel, suutmata nendega haakuda. Igavledes jõudis mees lõpuks alati oma bravuurika naise juurde, kelle lõõpimist enda kallal ta tänulikult kuulas. Lõpuks naine halastas, vaikis ja viis mehe magama.

Pisut hiljem kohale jõudnud naabrinaine tuli Pireti käest küsima, kes ta on ja kas tema magas Marekiga Haldi toas. „Kelle toas?” küsis Piret üle, sest ei saanud küsimusest aru. (Pealegi oli see liiga isiklik küsimus.) Tema teada ei elanud siin ühtegi Haldit, Haidit või Aidit. „Vana-Haldi toas. Nägin, et tuli põles täna öösel seal köögi kõrval toas ja mõtlesin, et kes seal küll nii hilja üleval on. Teadsin küll, et Marek on siia tulemas, aga ei teadnud, millal.” Naaber jäi küsivalt otsa vaatama ja Piret ei osanud vastata muud kui: „Jah.” „Seal on vist uus lamp, sest eile oli hoopis teine kuma, kui varem on olnud. Kas see vana kapp on seal veel alles? Ma mäletan, kui see majja toodi, nii suur oli, et ei mahtunud uksest sisse ja pidi akna kaudu sisse viima. Ai, kuidas vana Jaan vandus ja üks suits läks teise järel. Pool küla oli kohapeal vaatamas. Kuskilt naaberkülüst mahajäetud majast see toodi siia. On see seal alles või?” „Vist küll,” vastas Piret ettevaatlikult. Mingit suurt kappi seal polnud, aga uudishimutsejale tõe ütlemine ei tundunud kõige mugavam. „Vist küll! Ega see öökapp ole, et võib ukse taha varju jääda! Ju on see siis minema visatud. Väga kahju, väga korralik suur kapp oli. Aga eks siin tehakse, jah, muudkui muudatusi.” Naaber jätkas vaiksema häälega: „Elatakse nüüd linnas, töökohad kõigil seal, siin käiakse ainult pidutsemas. Aed on ka kõik võssa kasvanud. Ega Asta ei jaksa kõige selle eest üksi hoolitseda. Jumal tänatud, et Jaan ja Haldi ei pidanud seda nägema, kuidas siin asjad käest lastakse. Ja mingid ümberhitused käivad muudkui, varsti ei tunne enam kohta äragi. Aga eks nad ise tea. Uuel rahval uued tarkused.”

Piret kuulas vaikselt ja lootis, et ehk tuleb keegi kolmas nende juurde. Olnuks ebaviisakas poole jutu pealt ära minna, kuigi soov oli suur. Marek oli läinud koos isa ja naabrimehhega pinke juurde tooma. Inimesi oli õue peal küll, aga Piret oli rahulolematu naisega üksi jäetud. Eemaldumise ettekäändeks sai jahenev õhtu ja ta läks telki kampsunit tooma. Istus seal veidi nõutult, mossitas, vaatas telefonist, mis sõbrad teevad ja saatis paar sõnumit. Mareki või siis Haldi tuppa oli majutatud keegi sugulane väikeste lastega. Päeval oli paarike omale telgi üles pannud, proovides

arvestada sellega, kuhu päike hommikul paistma hakkab ja et poleks liiga lähedal teistele telkijatele. Põnnide nõudmisel pandi aga ikkagi mõned telgid paarikese lähistele ja ega laste vanemadki tahtnud maimukestest liiga kaugele jääda. Ei mingit privaatsust. Teatavat turvatunnet see riidest majake aga pakkus.

Tühjenev kõht viis Pireti söögilaua juurde salatit võtma. Ta hoidis rohkem meeste seltskonna lähedale, kus räägiti kardaanirivistist ja eelmisel nädalal kuskil toimunud autoõnnetusest. Pererahvas oli hõivatud juurde-tulevate külaliste vastuvõtmisega. Vahepeal proovis onunaine endale tähelepanu tõmmata, aga kadus siis kuhugi ära. Marek tuli tagasi, otsis Pireti üles ja küsis, kuidas too end tunneb ning kas vahepeal midagi toimus ka. „Jah,” vastas Piret. „Onunaine tegi pulli ja pani Eero peldikusse kinni.” „Heh, naera või herneks, õudne tegelane,” vastas Marek ja nad läksid koos taldrikuid täitma. Piret oli jällenägemise üle nii rõõmus, et unustas äsjase tusatuju ja peas valmis mõeldud etteheited.

Söömise ajal pidi Piret paar korda oma plaadi mängima panema ja rääkima juttu jänese ja kanast. „Jutust on juba aru saada, et haritud inimene, meie küla omad nii peenelt ei räägi,” mainis naabrimees rahulikult ja vaatas mittemidagiütleva pilguga otsa ühele tumeroosaks värvitud juustega neile. Piret naeratas kohmetult.

Peol olid joogiks koduõlu, viin ja limonaad. Marek jõi julgelt ja lõbusalt õlut. Piret ei tahtnud lasta korduda koduveini tekitatud stsenaariumil ning jättis joogi puutumata. Et talle viin ei meeldinud, valis ta olude sunnil kainuse, mistõttu pidi ta küsijatele muudkui kinnitama, et pole karsklane ega rase, vaid lihtsalt ei soovi täna juua. Liha ei söö, viina ei võta ja sauna ei lähe.

Kui lapsekesed olid magama vajunud, vabanes külakiik ka täiskasvanutele. Piretit kutsuti samuti kiikuma. Ta ei tahtnud taaskord vastata eitavalt ühistegevusele, kuigi teadis, et kiikumine paneb tal pea ringi käima ja tekitab iiveldustunde. Nii ta sinna ronis ja lootis, et ehk ainult õõtsutakse natuke ja naastakse peagi koduõlle manu. Aga ei, mehed olid hoos ja naised olid kanged. Piret hoidis krampplikult eesolevast postist kinni ega julgenud istuli laskuda. Ta jäi püsti, sest püsti olid ka kõik teised. Aga ainult tema jalad kerkisid õhku. Suurest õõtsumisest hakkas tal pea ringi käima ja grillitud juurviljad võbelesid kõhus veel omas rütmis. Seejuures andis neiu endast parima, et keegi sellest aimu ei saaks. Asjatu lootus. Pireti silmad olid hirmust suured, nägu oli tõmbunud valgeks ja postist krampplikult kinni hoidvad sõrmed muutusid punakaslillaks.

„Lase põlvedest natuke kõveraks,” halastas üks kiigeline. Nii ta seal rippus, peaaegu suusahüppaja asendis. Kogu vaev ja häbi viisid ta maa peale tagasi jõudes otsusele, et tuleb end turgutada naabrimehe puskariga. Poolteise tunniga oli neuu kustunud. Viimase asjana mäletas ta, kuidas onunaine rääkis striptiisi põhitõdedest, mis olevat õige puusade töö, ja näitas vajalikke liigutusi kõigile lõkke ümber olijatele. Riided jäid naisel vist selga. Marek toimetas oma neuu saunaruumi, mille põrandal ta hommikul ärkas, tekiks vana ABBA plakat.

Lapsed olid järgmisel päeval juba varakult ringi uitamas. Emad katsusid saada neid sööma ja seejärel potile. Piret hiilis ettevaatlikult telki, kus Marek alles magas, ja jäi tema kõrvale pikutama, suutmata jääda magama, sest pidas igat oma nägu ja kaela puudutatavat juuksekarva ämblikuks või kõrvahargiks. Rahmeldamise peale ärkas Marek üles ja küsis, kuidas pea on, ega pohmelli ole. „Õnneks mitte.” Piret kurtis, et on unine, aga kardab igasuguseid satikaid ega saa rahulikult magama jääda. „Egas muud kui üks koduvein ja uni tuleb!” „Ei-ei-ei.” Marek tunnistas, et iga kord, kui rohi sahises, pidas ta seda mõneks näriliseks. Järgnes südamlük vestlus lapsepõlvhirmudest ja foobiast. Telgiseinad tekitasid illusiooni privaatsusest, aga iga sõna oli kuulda kõrvaltelkidesse ja nende salahirmud said lõbusaks jututeemaks hommikusöögilauas. Sealhulgas ka see, et kott, kus olid kondoomid, oli jäänud tuppa. Marek vaikis, Piret punastas. Vanaema sundis naljatlejaid vaikima. Veidi aja pärast mainis üks emadest, et puuviljakott oli kahjuks koju ununenud. Ta sai vastuseks, et peasi, et kondoomid ikka kaasa said. Järgnevat naljamaratoni ei suutnud enam keegi peatada.

Lõuna paiku pakkis Piret asjad kokku, et suunduda oma kodukandijaanipäevale. Kummalgi ei tekkinud mõtet, et Marek võiks temaga kaasa minna. Viisakas suudlus ja bussile.

NIHE SAI TEOKS

Märten Rattasepp

Tõnis Tootsen
„Nukumeister”
2012

Kuskil Tartu peal liigub oma rada Tõnis Tootseni jutukogu „Nukumeister” ja seda igati otseses mõttes: raamat käib käest kätte või riulist riulisse, tagaküljel ilutsemas kiri *Seda raamatut võib varastada!* – kui sellele muidugi juhustlikult peale sattuda. Kuid teose võib küsida ka noorkirjanikult endalt või leida digitaalkujul Tootseni virtuaalsest loome-laekast¹. Kui teid, lugejad, häirivad raamatute kõrged hinnad, kirjastuste nürid äripraktikad või olete üldiselt meie igapäevase kapitalistliku süsteemi ja meelelahutustööstuse suhtes kriitiliselt meelestatud, siis olge lahked, siin on alternatiiv – Aleksander Rostovi igakülgset suurepärase illustratsioonidega kvaliteetne kõvakaaneline raamat, mille lugemise järel on võimalik soovi korral autorit otse toetada. Tõsi, ega kirjandus pea ise teed lugeja juurde leidma ning sel, kes otsib tuhmistavale mugavusele alternatiive, tuleb ikka veidi rohkem vaeva näha. Mina aga võtan Rändava Raamatukese ning institutsionaliseerin selle räigelt ära.

Raamat koondab harjumuspärasest nihkesse löödud maailma kohta käivaid nihestatud mõtisklusi ehk *tekste aastatest 2007–2011* – kümme lühijuttu-novelli ning ühe lühiromaani; proportsionaalselt pool ja pool. Ülesehituselt ning mitmete lugude atmosfääri ja tooni, süžee- ja teemavalikute poolest meenutab raamat omajagu üht teist 2012. aasta debüüti, Uku Talmari ja Ott Ojametsa tekstikogu „Kaks tüüpi kirjutavad”². Ehkki mõlemast raamatust leiab häid kirjatükke, on Tootseni lühitekstid Talmari omadega võrreldes veidi terviklikumad ja kõnekamalt välja töötatud.

„Nukumeistri” proosapalad loovad intrigeeriva visiooni ebamääraste, kergelt fantastiliste piirjoontega tuleviku-Eestist, omajagu veidra ja justnimelt nihestatud fiktsionaalse maailma, millest ei puudu korralik annus düstoopilisi elemente. Kaasaja kirjandusmaastikul on juhtunud nõnda, et kõrgemat hinnangut pälvivates fantastika- ja ulmeteostes ilmuvad ikka siin-seal esile just tänapäeva kohta kehtivad kõnekad seigad. Võib-olla on see tõesti paratamatu, vahest on tegemist kirjandusteoreetilise survega, ühe vaatenurga domineerimisega teiste lugemisvõimaluste üle. Igatahes kordan

1 <http://www.eksiil.net/blog>

2 Vt Märten Rattasepp. Kaks tüüpi, kes kirjutavad. – Sirp, 05.04.2012.

Tootseni põhiteemadeks on ennekõike isoleeritus ja identiteedikadu, inimesest mitte hoolivate institutsioonide ja ühiskondlik-majanduslike süsteemide kriitika, protestimeelsus ning loomingulisusega kaasnev jõud.

sissekulunud mantrat, et tõeliselt hea ulmekirjandus räägib väga tihti (või enamasti, alati?) oma kirjutamiskontekstist, olgu tegemist siis spekulatiivse või ekstrapolatiivse ulmega.

Tootsen on selgelt oma ajastu kasvandik, tema proosa tabab, mõistab ja kommenteerib kaasajale iseloomulikke trende, käitumismalle ja ühiskondlikke probleemsetuatsioone, tehes seda läbi meeldivalt nihestava veidruse ja fantastika. Ehkki tekstid on kirjutatud viimase kuue aasta jooksul, võib praegune lugeja kohata ilmselt mitmeidki

tuttavaid mõttekäike, mis hakkasid meediamaastikul eriti silmatorkavalt levima tänu ohtratele poliitilistele skandaalidele ning võimuladviku küündimatule käitumisele. Noorkirjutaja alternatiivajalooliste ja -tulevikuliste visioonide läbivateks põhiteemadeks on ennekõike isoleeritus ja identiteedikadu, inimesest mitte hoolivate institutsioonide ja ühiskondlik-majanduslike süsteemide kriitika, protestimeelsus ning loomingulisusega kaasnev jõud. Ikka otsitakse mõistlikkuse ja empaatiavõime kasvu,

piiratud ületamist, perspektiivihkeid jmt, kuid puudust ei tule ka kergelt grotesksest huumorist ning teravatest ironianooltest.

Tänuväärset kombel ei paina seda noorproosat veidi ehk liiga tava- või harjumuspäraseks saanud ülepakkuv „individualismi“ kiitus ja nooruslik enesekeskus, mille vohamisele on viidanud Jan Kaus ühe arvustuse alguslõigis: *Præguse eesti proosa üks põhilisi stereotüüpe vastandab positiivse minategelase üheselt ebameeldiva maailmaga tema vastas ja ümber. Osalt võib see olla seotud ka omaeluloolise elemendi kasvuga præguses kirjakultuuris: üha sagedasem on distantsi kadumine autori ja tema kangelase vahelt, autoripositsiooni samastumine minakangelasega. Õieti võiks isegi üldistada, et teised eesti proosa stereotüübid on sageli allutatud plussmärgilise mina ja miinusmärgilise maailma vahelisele pingele*³. Osaliselt on sinne olukord pigem vastupidine, Tootsenil leidub vähe minavormis jutustusi ning enamasti ei loo ta peategelasteks üheülbalisele maailmale vastanduvaid erilisi inimesi, vaid toob esile just erineva elustauga tavalisi, igapäevaseid ja lausa keskpäraseid inimkujusid, kes kipuvad kaotama ennast ning oma identiteeti *ebatavalises*, painava institutsionaalsuse ja rõhuvate süsteemidega bürokraadi-maailmas. Nad vaevlevad pealesurutud anonüümsuse ja identiteedikao käes, tekstide probleemiasetus seisneb rohkem selles, et tegelased ei suuda olla erilised, iseendast ja oma nõrkustest, piiratud, labasest üle. Vastandus on küll olemas, kuid see pole

3 Jan Kaus. Käibetõed, me vennad-
õed. – Sirp, 30.08.2012.

ebamäärane õhkamine küll-maailm-on-nõme-ja-loll, vaid spetsiifiline ning järjepidevalt põhjendatud ehk siis protagonistide plussmargilisus ja maailma miinusmargilisus on veidi sügavamalt, mitmekesisemalt läbi mängitud.

Inimliku külje väljatoomiseks kasutab Tootsen ulmelist, kergelt groteskset, õrnalt maagilistest motiividest mõjutatud tekstimängu. Jutustustes leidub järjepidevalt midagi ebaharilikku (nt „Vello ebaharilik probleem”) või nihkesse löödut. Mõni tekst on üsnagi eksperimentaalne, nt „Ehani”, mille narratiiv kulgeb tagurpidi, ühe üsnagi tavalise elukäiguga mehe surmahetkest sünnini. Võiks ju küsida, mida selline intrigeeriv ja „postmodernistlik” ümberpööramine lähenemine tekstile lisab? Mulle tundub, et vähemalt seda, et teistlaadi vormilise võttega pööratakse üsnagi „tavalisele” elule värsket tähelepanu, tuuakse see esile ning muudetakse oluliseks, väärtuslikuks.

Teose tähelepanu keskpunktis paikneb kaks teksti: kogumiku tõenäoliselt parim novell „Tähetolmust laulev

Ikaros” ning poolt raamatut hõlmav jutustus „Peetrike karm reaalsus”, mida autor on alustanud juba 2007. aastal. Lühiromaani üsnagi keskpärane ja aravõitu „kangelane” satub tüütu, ebaõiglase ja nüri bürokraatia-süsteemi keskelt muinasjutulisele, mõneti esoteerilisele eksirännakule iseendas, oma hinge talves. Estetiseeritud eskapismis ja sunnitud askeetluses vaevlemine viib mõte-

teni endast ja teistest, tänapäevast ja igapäevast. Mõneti meenutab tekst mõnd heinsaarelikku sisekaemuslikku arengureisi, eriti jutustuse teises pooles, kus üritatakse lahata oma seemise hävingu tagamaid üksildases maailmas, mis muutub aina kummalisemaks ja fantastilisemaks. Esialgu häirib teksti juures suur hulk klišeid ja stampolukordi, kuid siit leiab siiski ka tabavaid mõttekäike – probleem ehk ongi selles, et mitmed sarnased teemad ja motiivid on varasemates lühilugudes palju paremini lahti kirjutatud. Vähemalt poeetilisel tasandil on Tootsen jõudnud kirjutamisaastate käigus arenenda ja paistab, et praegusel hetkel sobib lühivorm talle tunduvalt rohkem. „Peetrike” on ilmselt pika-leveninud kirjutamisaja, keerulisevõitu algpostulaadi ja põhistava idee tõttu kujunenud ebaühtlaseks, venivaks ning kohmakaks, lugu lohiseb ning kulgeb vaikselt eikuhugi. Ma ei väida, et tegemist on otsesõnu halva või igava tekstiga, kuid lühilugudes kasutatud motiivide ja teemade laialivenitamine pikemasse, ent ikkagi lihtsakoelisemasse süžeesse, milles tunneb puudust pingestavatest tõlgendusmomentidest, kukub paratamatult rohkemaks välja.

Võiks ju küsida, mida selline intrigeeriv ja „postmodernistlik” ümberpööramine lähenemine tekstile lisab?

Kogumiku ainus ulmejutt „Tähetolmust laulev Ikaros” on lühiromaaniga võrreldes hästi kulgev, efektne, poeetiliselt tihendatum kurvameelse esteetilisusega pala. Kolmes põimitud jutuliinis tõuseb esile tõeline tuleviku-Eesti umbes aastast 2070 lohkava tehnoloogilise hullumeelsuse ning ebaõdusa düstooiaga, jutu ekstrapolatiivne kõnekus seisneb ennekõike „väikese totalitarismi” elementides, mida tänapäeva ühiskonnast ohtralt leiab. Inimeste igapäevaseks kontrollimiseks pole vaja suuri ja kõikehõlmavaid seadusi, väe ja võimuga lehvitamist, vaid pisikeste, pealtnäha mõttetute igapäevaste elukildude (üle)reguleerimist. Sellise „lihtsa” vabaduse käestandja liigub aga juba üsnagi keerulisel rajal.

Novelli põhialuse moodustavad mitmed tänapäevased teemad, mida on otseselt ja tihti veidi groteskselt edasi arendatud, nt ökoloogilised probleemid, keerukad majanduslikud olud ja üha suurenev ühiskondlik kihistumine, kohtumine tehisintellektiga, jälgimisühiskonna pealetung ja põimumine tarbimiskultuuri vohava üleliigsusega – ühesõnaga kontrolliv ja isoleeriv süsteem, mis aina enam inimeste privaatsfääri trügib. Kui just sellesama arvustuse kirjutamise aegu poleks lahvanud NSA ebaseadusliku jälgimistegevuse skandaal, võiks jutustust pidada niisama toredaks, kergelt paranoiliseks ulmefiktsiooniks, nüüd aga muutusid kirjanduse ja tegelikkuse piirid üsnagi ähmaseks.

Novellist leitav igaühele personaalselt suunatud reklaamimasina ja tarbimiskultuuri kirjeldus kõlab ootamatult hästi kokku ühe lõiguga Tõnis Kahu ettekandest selleaastasel Tartu Indiefestil⁴. Kahu kõneles sellest, kuidas klassikaline (hilis)kapitalistlik massikultuuritööstus kukub oma suures lubaduses *give the people what they want* selgelt läbi, sest neil pole vähimatki aimu, mida inimesed tahavad või mida peaks neile üldse pakkuma. Sellest on tingitud ka suur osa massikultuuri ületoodangust, millest saab süsteemile ainuvõimalik viis inimestega „suhelda”. Kahu arvates tasubki kultuuris ennekõike karta ideaalset kommunikatsiooni, mis annaks inimestele seda, mida nad tahavad, kuna see hävitaks kommunikatsioonis koodimängu, lõbu ja fantaasia võimalikkuse. Kui massikultuur suhtles suurte žestide kaudu, siis massikultuurijärgne maailm, kuhu olemegi vaikselt sisenemas, püüab leida personaalsemat lähenemist ja tulla inimeste soovidele rohkem vastu. Enam-vähem selliste printsipiide järgi töötavat süsteemi Tootsen kirjeldabki, kuid isegi too ulmeliselt ülevõimendatud, kõikjale tungiv tarbimis- ja turundusmasin ei suuda inimeste ihasid, soove või unistusi ära arvata. Kommunikatiivne tasand puudub, süsteem pakub huupi ja toodab üle, üritades iga

4 22.05.2013, Domus Dorpatensis.

juhuslikku esilekerkivat seni kasutamata mõttealget või-
mendada järjekordselt üleprodutseeritud trendiks.

Klassikalise ulmevõttena on Tootsen loosse sisse toonud
tehisintellekti Ikaros, mida üritatakse ökonomia ja muga-
vuse huvides integreerida kõikvõimalike inimelu suunavate
süsteemidega. See on motiivi täiemahuline lõpparendus –
maksimaalne kontrollivahend, mis on loodud maailma
„parandamise” eesmärgil ja toimib samas inimeste anonümi-
seerija, pisendaja ja asendajana, ikka hiliskapitalistlikus
süsteemis tülgestuseni üleleierdatud mõistete *kompaktsus*,
efektiivsus, *produktiivsus*, *ökonoomsus* (lk 86) võtmes. Ikarosel
on potentsiaali muutuda „ideaalseks kommuniqueerijaks”,
mis võib-olla suudabki täita süsteemi lubadused, kuid ilm-
selt alles inimtegi elimineerimise teel. Ulmehuvilised
suudavad lõpplahenduse ilmselt varakult ära arvata, kuid
jutu kurvameelne poeetika muudab ka ootuspärase siiski
omamoodi kauniks.

Samas „Peetrikese karmi reaalsuse” üks põhiprobleeme
ilmneb just lõpusirgel, mil peategelasele
kujuneb n-ö teejuhiks surmalaadne Must
Võõras Mees. Selliste karakterite loomine
on üks keerulisemaid kirjanduslikke ette-
võtmisi, mille raskus seisneb selles, kuidas
kujutada sügavmõttelist „kõrgemalt arene-
nud” olendit nii, et selle sõnavõtud ei kõlaks
nagu banaalne pseudofilosoofia või esotee-
riline eneseabi-jutuvada, st et ta ei edastaks
ideid, mida tänapäeval vastandina tegeli-

kule sisukale arutlusele *diiplemiseks* võiks nimetada. Mitte
midagi ütlevad „täenduslikud vaikimised” ja ebamäära-
sed vihjed „suurtele mõistetamatutele asjadele”, „olemise
keerulisusele”, „elu sattumuslikkusele” ja „perspektiivide
paljususele” koos lihtsakoeliste relativisminäidetega, vii-
ted inimõistusest väljapoole jäävatele tähendusväljadele
jne ei muuda sellist tegelast suurejooneliseks ega mõjusaks,
olgu ta alatasa esiletükkiv naeratus kui tahes „täenduslik”.
Lääne kirjandusilma uurides võib tihti kohata klassikalist
soovitust *show, don't tell* ehk õpisõnu algajatele: fiktsiooni-
loomes tuleks sündmusi-olukordi ennekõike näidata, kirjel-
dada, representeerida, mitte seda kellegi jutu – monoloogide,
dialogide vmt – kaudu vahendada.

Ühesõnaga, toimub pörkumine vastu fiktsiooni, sõna-
võime piire, kuid seegi ei muuda lühiromani otseselt hal-
vaks, vaid paneb selle veidi logisema. Aluseks olevad ideed
on ikkagi tänuväärased ning mõistlikku laadi: otsida laien-
datud mõtlemist, soovitada inimestele teineteisemõistmist,
arendada empaatiavõimet, nihestada perspektiive ja üle-
tada piiratud ideoloogiad, lõhkuda dualisme jne, ainult et

**Kuidas kujutada sügavmõttelist
„kõrgemalt arenenud” olendit nii,
et selle sõnavõtud ei kõlaks nagu
banaalne pseudofilosoofia või
esoteeriline eneseabi-jutuvada?**

teksti tehniline teostus ei kannu neid soovitusi alati kaugete. Musta mehega seonduv tegelasloomeline möödalask liitub ka lihtsa tööga, et juba eos ei suuda ta vastata omaenda postuleeritud väitele, et nemad kui teistsugused, arenenud olendid *vist ei vastanda nii palju kui teie* [st inimesed] (lk 153). Dualismi üritatakse vahest küll printsipiina lõhkuda, kuid kahjuks mitte sõnades ega tegudes. Juba väitele vahetult eelnevatel lehekülgedel konstrueeris teejuht vastandusi ning jätkab sellega takistamatult ka edaspidi, olgu nendeks vaim/idee (sisu) ja kehaline piiratus (vorm), unenäomina ja pärismina, uudishimulikkus ja kartlikkus, intellekt ja tunnetus, küsimine ja kartus, tunnetamine ja teadmine, usk ja teadus, avatus ja kinnisus, teadmised ja teadvustamatus jne – tegelikult erilise, uutmoodi mõtlemise asemel serveeritakse tavapäraselt metafüüsikat ja ebamääraselt kujutatud „valgustatust”. Ja siis pärast mitmeid lehekülgi täis relativistlikku juttu perspektiivipaljususest ja võimalikkuste mitmekesisusest (kõik teooriad on ainult lood ja jutud! kõik seostub uskumisega! inimesed kannavad vaid rolle ja silte!) jõutakse lõpuks ikkagi selleni, kuidas universum töötab mingite konkreetsete reeglite järgi ühe koherentse struktuuri või muustrina (milles *kõik on seotud*) ja selles on üldkehtiv tõde (lk 200–201). Kuhu nüüd kadus kogu senine relativism ja maailma olemuslikult tabamatu mitmekesisus? Egas midagi, üks jutt teiste seas.

Lõpetuseks novellist „Vaikijad” ja lõppsõnast, kus kõlab taas üks läbivatest motiividest – vaikimine kui protest. Igaühel on vabadus oma eluideoloogiale, kuid selles väites leidub ometi teatud annus problemaatilisust.

Meie vähemaagilises maailmas käivad asjad vist pigem nõnda, et ühest tavapärasest vaikijast sõidetakse lihtsalt üle. Mitte kedagi ei huvita tähenduslikult vaikiv „tavainimene”.

Mõistame ehk, et vaikimine võib õigel hetkel olla vägagi sügav ja tähenduslik (ehkki vahest mitte niivõrd maagilisel moel, nagu ilmneb novellis), kuid kas pole kurb tõsiasi, et vaikimise toimimiseks peab vaikija juba ennetavalt olema *märgiline* tegelane. Ahmatova ja Alver võisid vaikida, sest neil (ehk nende sõnadel) oli tegelikku kaalu. Isegi „Vaikijate” peategelane peab end muutma, et tema vaikimisel oleks mingisugustki kõnekust – saavutamaks oma maagilist mõjuvõimu teiste üle. Kuid meie vähemaagilises maailmas käivad asjad vist pigem nõnda, et ühest tavapärasest vaikijast sõidetakse lihtsalt üle. Mitte kedagi ei huvita tähenduslikult vaikiv „tavainimene”. Ehk on tegemist meritokraatia kõrvalnähuga, ja kui nii, siis sellele vastandudes võib terve elu vaikida, ilma et vähimatki muutuks. Sellistest kirjakohtadest kiirgab omamoodi sümpaatset naivismi, mugava elu ja heoluriigi sümptomaatilisi käitumismalle. Paratamatult meenutab see Facebooki oma *share-and-like*-fenomeniga, mis teadupärast

ei muuda tegelikus elus mitte vähimatki, kuid küll alles inimesed toksivad neid laike agaralt, ise uhked oma panuse üle.

Raamatu võtab kokku konkreetsem kriitika võimu mahhi-neerimiste ja poliitikute ebakompetentsuse, silmakirjalikkuse ja nõmeduse suhtes. 215. leheküljel asub ka raamatu parim huumorikild, mis ühele tabavale ehk õnnestunud naljale kohaselt sisaldab rohkem tõtt ja päriselu kui nii mõnigi labane anekdoot. Tõepoolest, elame keset aegu, kus kõikjal vohab hirm ja rumalus, järjekindlalt eeldatakse halvimat ning küsimus *Kes meile* [ministeerumile] *ikka torti tooks?* on aktuaalsem kui eales varem. Tõepoolest, juhtumisi pole enam ammu tordikarpe poliitikute ukse ees näha, aga tartlased võivad ehk mäletada, kuidas alles mõne aja eest viidi linnavalitsuse ukse ette hoopis telliseid. Üks skandaal järgneb teisele, keegi on korrumpeerunud siit, keegi sealt – ja vahelejäämise korral raiutakse vaid hädist ning nõmedat demagoogiat. Tootsenil on arukust küll, tema suudab nõmedusest vaheda teraga läbi lõigata. Soovitan sama kõigile.

POEEDI RAHUTUS IGAVESES HOMSES

Mariann Tihane

Andrus Kasemaa
Kustutatamad õhtud
Tuum, 2012

*Ta polnud enam võimeline seda liigutust uuesti esile tooma –
mis oli mul öelda?*
Heinrich von Kleist¹

Lacaniaanlikus psühhoanalüüsitraditsioonis leidub kontseptsioon „suur Teine”. See ei ole lihtsalt keegi teine ega isegi see keegi teine, kellega inimene ennast oma imaginaarses ruumis samastab, vaid radikaalne Teine, täiesti teistsugune teine, millega me ei ole võimelised identifitseeruma. See suur Teine toimib muuhulgas ülima kriitikuna, kellega üks inimene võib silmitsi seista – see vaatab meile vastu peegeldusest, milles me enda soengut kohendame, aga mitte selleks, et öelda: „Sa oled ilus,” vaid selleks, et inimest kiusata nõudmistega, millele ei saa mitte kuidagi vastu panna. Soengu teeb pähe radikaalne Muu, mis pole midagi muud kui hunnik kõhklemapanevaid ja vastuolulisi küsimusi, nõudmisi, kiusatusi, kutseid, võimalikkusi ja ummikteid. Need on Muu prillid, mille pilk ette saab ja mille taga on Läbitungimatus ise – me ei tea päris täpselt, kes küsib ja nõuab. See kriitikut Jumal õpetab jüngreid kiusama, irvitama ja hävitama tingimatult, sest kriitiku ülesandeks on küsida küsimusi iseeneselt. See on tema ülim nõue, sõda on tema kodu ja kohus, kogu aeg käib lahing. Mis on sõda? See on olukord, milles ei valitse võimalust puhkehetkeks. Niisiis jätab üks kriitiline pala alati rahutu ja paranoilise mulje, ka siis, kui jõutakse välja lagendikule ja lastakse käed mõnust rippu – kriitikal puudub usutavus ilma heitluse muljeta.

Andrus Kasemaa luulekogu „Kustutatamad õhtud” üheks tõmbejõuks ja kiusajaks on mäletamise meeldetuletamise imperatiivsus ehk mälestuste esilekutsumise kohus: *Kui hea see on / kui kõik läheb meelest / kui päevad [---] kaovad mälestustesse* (lk 12). Aktiivse oleviku minevikulisuseaines, oleviku tahke keha purustatakse vastu arhiivikapi nurka, pildilt tõmmatakse kõik asjad, alles jäetakse taevas, lebamine, taamal liikuvad inimesed, alalõpmata mõistatuslikud lesed. Kodusviibija muutub koos pooleldi läbikumavate surevate leskedega kodukäijaks, selleks, kes on ennast unustanud painavalt olevikuta olevikulisusse, sellisesse nüüd-hetke, milles

1 Heinrich von Kleist.
Marionetteatrist. – Akadeemia
12/1993, lk 2555

**Sellel luulel on liiga palju mulla
maiku, mängitakse elavat surnut**

möödanik elab või saab elada ainult teatava suvalisusega ja milles olevik on selle minevikusuva, leskede tantsitamine *kunagi mujal*. See on justkui mäletamise perifeeria, mälu vorme endid puudutav kõhkklus, milles tehakse pidevalt žeste mälu kaotuse ihaldusväärse suunas, ometi edasi lebedes kaunite valgete raamidega käte vahel – maailm on raamat, Poeedirahu *mälestus ilusast pikast lapsepõlvest* (lk 17). See flirt aktiivse ja tahtelise oleviku hülgamisega on

mäng otse surma sees, kodukäijalik-tontlikus ajas, mida võiks nimetada ennemuistseks ja mitte ajalooliseks ajaks. Kummitus lebab oma muistses mullases surelikkuses teispoole surma ja kogeb oma elusust peaaegu liikumatute või silmanurgast liigutavate piltide seeriatena. Sellel luulel on liiga palju mulla maiku, mängitakse elavat surnut ja samas õhatakse sellest mängust nüüd-mängimise teadlikkuses melanhoolset asjaolule, *et me surema peame* [---] *peame saama igavikuks* (lk 39). Poeedirahu õitsvas ilutundes hõivab luuletajat surmatung, mille psühhoosilist toormaterjali moondatakse maagilis-realistlikust kogukonnatajust haaratud psühhedeelseteks tundmusteks ja mis jaatab nii püsi kui ka muutumist, nii hävituslikke kui ka rajavaid suundumusi, kuid realiseerib need sageli lihtsaks afekteeritud jaatuste seeriaks (mingi Miski on absoluutselt ilus, kole, halb, hea, kurvastav või valus). Ja uuesti. Ja uuesti.

Sellest avaneb „Kustutatamates õhtutes” lagumaastik – ülesvõtted, milles võimendub nüansierinevus vaatamise ja vahtimise vahel, kutsutakse esile looduselementide varal miniateadvuse, -hoiaku, -oleku, isegi -aja tühjendamiseks või peatamiseks. Neist tarduvatest ja elavduvatest, kuid enamasti imelikult kallerdavatest (pisarais või spiraaljalt hüpnootiseerivaist) silmitsustest jääb tavaliselt järele küllastunud, lõtv ja jõude keha. Sedasorti unistav maastikulisis oli „Poeedirahus” viidud täiusliku tüünuseni, kuid „Kustutatamate õhtute” lihvitud lihtsus ja rõhutatud „iseenda kaudu taastatava aja” lõputu loendamine jätavad nüüdses teoses mulje, et pärisnime taga eksisteerivad „asjad” – lesed, loomad ja Mina ja kõik varjadena ilmuvad Poeedirahu asustajad – on küll kustutatamad, kuid nad pole enam taastatavad muudmoodi kui poeedi enese igiminevikulise, ennemuistse „oleviku” kaudu: *Ma nõiun su tagasi / küla* [---] *ma nõiun teid tagasi / eidekõbid* (lk 45); *Nende kodu on seal / kus on mu kohvid* (lk 34). Mälumaterjali on aga tugeval määral fiktsionaliseeritud, kohati lausa läbipaistva lihtsuseni – siin ei saa rääkida mingist liivilikust olust (kuigi kiusatus selleks võib ju olla), vaid ekraani kaudu suunatud pilgust, paratamatust maskimängust, mille abil luuakse

subjektipositsioon, milles kuiv argitegelikkus tõmmatakse igavesesse, sündmusteta, vaesunud maailma ja milles vaimset puhkepaika otsitakse. „Kustutatamatuid õhtuid” võiks selles mõttes nimetada kolmveerandtunniseks sessiooniks hõljumiskambris, samas kui selle autor ise on justkui peategelane ulmefilmist „Muutunud teadvusseisundid” (*Altered States*, 1980), kes samalaadses kambris hallutsineerides avastas enese n-ö rakutasandi „ürgmina” kaudu võime hallutsinatsioonide ka tegelikkuseks muuta, aga seisib viimaks ikkagi silmitsi lüngaga: mina, kes omaenese süvakihtidest avastati, tegutses absoluutse Võõrana, ta oli kiusav Muu.

Kui aeg on koletislik ja teeb kõik tühjaks, imeb nagu tolmuimeja maistest asjadest, kehadest, kappidest ja leskede aluspesust välja seose inimesega, siis on sellele tühjenemisele suunatud teadvus küsimuse ees, mida aja kohutavuse vastu ometi ette võtta. Poedirahu maailmas ei võeta ette nimelt *mitte midagi*, tema lüüriline tegelane ainult vaatleb ja vahib. Esimene neist on aktiivne, sekkuv tegevus, teine passiivne, tahtetu. Vaatlemisega

tegeleti „Leskede kadunud maailmas”, mis toimib „Kustutatamatuetele õhtutele” suurepärase taustaarhiivina ja mille varal võib Kasemaa kirjutamisaktiivsusest just vaatlemistehnikate osas täielikuma pildi saada. Luulekogus jäädakse aga vahtima, lastakse ajal külluslikult voolata, nõnda et üksikud päevad mööduvad sõna otsees mõttes uhkes üksilduses – on laiahaardeline panoraamne vahtimine, milles on küll oma võlu, aga probleem seisneb selles, et seda vahtimist hakatakse luule-

tusest luuletusse paljundama niisuguse süsteemsusega, et tulemus saab olla midagi sellist, mida Poedirahu lesed võisid nooruspõlves oma salmikusse kirjutada. Samas, Kasemaa puhul oleks liialdus kõnelda mingist transferentsist psühholoogilisest samastumisest oma tegelastega, sest muidu oleks selle noore mehe puhul tegemist justkui eluõhtule jõudnud vanamehega, kelle elutarkusest lainetav teadvus ei jõua iseenese mullasest lõplikkusest enam kõrgemale mõttetasandikule tõusta.

Selline käsitlusviis oleks muidugi huvitav, sest selle järgi sünniks looming otse „surma seest” – meie esitletav tegelane omandaks oma mantralaadse kordamisega pigem külähullu staatuse. Külähullud on spirituaalse sõnumlikkuse ja argise idiotismi piirialal asetsevad n-ö autsaidid, keda küll ammustel aegadel lapsed kividega pildusid, kuid keda sellegipoolest omamoodi prohvetiteks peeti. Hilisemal ajal kujunesid külähulludeks näiteks Ameerika biitkirjanikud, kes

Laiahaardelises panoraamses vahtimises on küll oma võlu, aga probleem seisneb selles, et seda vahtimist hakatakse luuletusest luuletusse paljundama niisuguse süsteemsusega, et tulemus saab olla midagi sellist, mida Poedirahu lesed võisid nooruspõlves oma salmikusse kirjutada.

otsisid n-ö uut keelt uuele põlvkonnale teadlikult ühiskonna aluskihtidesse ja unustatute sekka mandudes. Siit edasi saaks aga tuua paralleeli Hermann Melville'i jututegelase Bartlebyga, kes vastas kõikidele võimalustele üheainsa lausega: „Ma eelistaks mitte.” Või siis nimetada seda olekut lihtsa inimese obloomvluseks. Nietzsche'lik käsitlus „viimastest inimesest” võib siin samuti huvitavaid seoseid tekitada², kuid Kasemaa puhul võib täheldada, et ta on sellise filosoofilise perspektiivi suhtes tumm ja seega peaksime tema luule „filosoofilisust”, millega Peeter Helme oma raadio-saates tema luulet iseloomustas, otsima pigem religiooselt, näiteks budistlikult väljalt. Kuid ka seda pole meil võimalik teha, sest meile räägitakse ainult aja möödumisest, imeliselt tegevusetu elu varjus kuhjuvatest varemestest ning tööst, mida tehakse, et neid varemeid alal hoida – luuletamisest kui lagunemisprotsessi kogumisest. Püüdest mitte lagunemise vastu, vaid lagunemisega koos lagundada keelt, muutada elliptiliseks, põgusaks, efemeerseks, fragmentaarseks.

Fragmentaarsust säilitab raamat teadlikult, näeme lausa süntkoopidena lõppevaid luuletusi, mille lõpusõnad on „unustatud”, ja just fragmentaarse kirjutamisega osutatakse meile kunsti ja elu vahelist lahkteed või õieti läve, ehkki seda kunagi otse ei tematiseerita. On kahju, et Kasemaa liigub vabakäigul, kuigi samas võib siin olla tegemist ka ühe loomeperioodi lõputekstiga, mahult põgusa üleminekuraamatuga, mille puhul jääb üle vaid loota, et ta ei kavanda Rimbaud' vaimus kontoritööle siirdumist, sest ilmselgelt on siin tegemist andeka kirjanikuga, kellel nüüdseks lihtsalt vigurid otsakorral ja kes on jäänud vanade teemadega jändama.

Eelnevat juttu võib ju ka võtta ülemäära ratsionaliseeriva teadvuse tiraadina sellest, kuidas Kasemaa luulest jääb saamata elamus või kogemus, mis oleks kuidagi utilitseeritav või meie elutunnetuse jaoks mingil ümberjaotaval moel tõhus. Vägev ümberjaotav potentsiaal oli Kasemaa „Poedirahul”, mis oli siinkirjutaja jaoks eelmise kümnendi kõige tugevam debüüt ja ühtlasi täiuslikult toimetatud raamat – kes pole veel lugenud, see on jäänud ilma

uue põlvkonna olulisest tunnetusvahendist. Tema eriskummalisest lihtsusest rääkisid nii Hasso Krull kui ka Tõnu Õnnepalu, üks filosoofilis-sekkuvalt, teine vaat et ekstaatiliselt joovastudes. Nüüdse kogu retseptisioon on jäänud peaaegu olematuks, suuremat tähelepanu on saanud hoopis Kasemaa samal kuul ilmunud proosaraamat või etnograafiline eksperiment „Leskede kadunud maailm”, mida Jan Kaus on soovitanud lugeda, sest see on „À la recherche du temps perdu”. Johanna Ross kirjutab, et „Leskedega” tõmbas Kasemaa endale

2 Hasso Krull kirjutas passiivsest nihilismist nii: *Elu, mis on kaotanud oma reaktiivse jõu, või õigemini: milles reaktiivsed jõud on välja arenenud oma äärmiste järeldusteni. Pigem juba üldse mitte elada, pigem kaduda, kuivada, närbuda passiivselt. Siin asendub võimutahe kui eimiskitahe tahtluse eimiskiga, puhta olematuse ihaga. Elu eitab ennast tervenisti ja lõplikult. Passiivsest nihilismist edasi ei ole mingit teed.* – Hasso Krull. Nihilism. Nietzsche käsitlus. – Katkestuse kultuur. Vagabund, 1996, lk 53.

selga dekadendirüü ning asus harrastama kitsilik-maneerlikku *fin de siècle*'i stiili. Kaudselt samamoodi läheneb raamatule ka Kaur Riismaa, kes nimetab „Leskede kadunud maailma” apokalüptiliseks tekstiks.

Eshatoloogilist elementi, mis ei pruugi olla üle-määra ekspressiivne, vaid pigem melanhoolne, kohtab ka „Kustutamatuses õhtutes”. Raamat ilmus küll mõnevõrra enne 21. detsembrit 2012, kuid just nagu maiade ennustus tähistas uusmeelsuslastele Lõppu, mis tegi „lõpu kõigile lõppemistele” ja jääb nüüdsest ja alati lõpetama kõike seda, mis pole veel lõpetatud, st mis jääb vastavate usklike jaoks tähistama emantsipatsioonitööd, mille käigus lõppemine tuleb viia lõpuni mingit sorti teadvuseülendumises, on ka Kasemaa keskendumine maailma lagunemisele just nagu lõplik – lõppemine lõpeb ära seal, kus Kasemaa vaatab taevasse ja laseb päeval lihtsalt jõude mööduda: *Mõtlesin mittemillestki / Aeg on viinud / unistused ja muu* (lk 9). Asutakse justkui lõpp-punkti, mille tähenduslikkust hoiab alal ainuüksi „mälestus pikast lapsepõlvest”, kuid millele ei saa järgneda millegi „virgumist”, sest oodatakse justkui surma ennast. Mõnes mõttes ongi Kasemaa oma luules just niimoodi „surma sisse” asetunud, kõneleb oma suremise seest, häälestades oma pikka lapsepõlve tulevikuta horisondile, milles sajab lõpmatult vihma ja maailm upub ära, parafrapeerides ridu „Poeedirahust”. Isiklikus, lihalikus plaanis ei pruugi muidugi midagi juhtuda, aga niimoodi enam jätkata ei ole võimalik ja „Kustutamatus õhtud” on selle võimatu jätkamise displei, väljapanek ja tunnistus.

Ennast ümbritseva elu süstemaatilisel arhiveerimisel on ühist n-õ *outsider*-kunstiga³, „teistmoodi” kunstilise käitumisega, mille üheks tunnuslikuks jooneks on nn *horror vacui*

ehk hirm tühjuse ees – löuend kritseldatakse täis „seinast seinani”. Kasemaa toimib siin vastupidiselt, fragmentaarselt, aga loendamise maaniat on temagi puhul märgata: kogutakse kokku väga palju vaikust, aga see vaikus loendatakse päevadeks, olukordadeks, piltideks. Enamasti jääb neist piltidest järele hinnang, mida luulekogus ka päris mitmel korral väljendatakse: *Nii ilus*. Me võiksimme sedasorti kogumist vaadelda leinamisena, mis on žžeklikus mõttes objektide teistkordne sümboolne tapmine, trauma ületamine: *tegelane* arhiveerib, matab üha uuesti kapitalistliku ühiskonna kultiveeritud tööetika sümptomaa-tilisi jääknähte, kummitusi, mille hulk on mõõ-matu. Arhiveerimine aga eeldab omakorda lootust „teisele elule”, tulevast lunastuslubadust ja selle suuna kasemaalik „kao kaudu loomine” iseenesest

3 Ingliskeelsest Vikipeediast leiab otsingu *outsider art* alt päris hea nimekirja kõige kuulsamatest *outsider*-kunstnikest, kellest pea pooled on postuumselt avastatud.

4 Taoline melanhoolne hoiak vabastab objektid nende kasutus- ja tarbimisväärtusest, ülendades nad omamoodi traagilisteks kaotusteks, puudujääki-deks, millest loobumine on olemusli-kult eneseohverduislik. Melanhoolse pilgu ülendatud „objekt” või öieti see kaotus, mis konstitueerib objekti, on alati tugevam kui ego, mispuhul ei saa me rääkida mitte nartsissistlik-hedonistlikust mugavustsoonist, vaid potentsiaalsest jagamisaktist, „kirjandusliku kogukonna” või palju-häälse demokraatliku ollalaskmise sündmusest.

Miks meil on vaja just selliseid laulikuid, kes selle asja meile vaat et lasteaialiku lihtsusega selgeks teevad?

ju ka võtab⁴. Külalhullu staatusega toob paralleele meie oma vanasõna „lollakas imestab isegi tõusva päikese üle”⁵. Tuleb küsida, miks me anname lollile andeks, kas on põhjust talle andestada tema enese süsteemset kuhtumist meie palge ees? Toob ta sellest mandumisest midagi meile tagasi? Meile ei räägita tööst, loomulikult, raamatust võib leida melanhoalse tööpõlguri, vaevalt et mõni tegus tööinimene saab pildist, milles avatud aknast pillutud raamatuid tulevad korraks närima lambad, mingisuguse erilise elamuse. Aga me anname andeks ja muheleme – miks? Kas see annab tunnistust teatava idiotismi/naivismi hädavajalikkusest? Või kui olla leebem – vajadusest laulikute järele, kes suudaks tuua muidu pragmaatilise tegutsemispalaviku kõrvale mingit sorti alternatiivse vaate, mille jagamise võimelisusest sõltub see, kas me oleme psühhopaadid või inimesed? Ja kui nii, siis miks meil on vaja just *selliseid* laulikuid, kes selle asja meile vaat et lasteaialiku lihtsusega selgeks teevad? Kui me laseme Andrusel lebada, siis me privileeerime ta luuletajaks ja laseme tal olla. Kui mitte, siis peame ta külast välja ajama, nagu ühes Mehis Heinsaare jutus tehti ühe salapäraselt laiskleva noore mehega. Või ei pea ka, laseme lihtsalt olla, kuigi ei kiida heaks.

Igal juhul näib Kasemaa ise oma surma- ja leina-sümboolikaga provotseerivat lugejat selliseid küsimusi enesele esitama ja õieti peakski niimoodi küsima isegi siis, kui laseme luuletustel lihtsalt nagu „marginaalse Liivi” tekstidel „elada”. Hasso Krull on Liivi n-ö mitteklassikaliste tekstide kohta öelnud, et need ütlevad klassikalisesest enesest lahti ja annavad lugeda midagi „pre-tekstuaalset”, keelekudedeeelset, samas nende kaudu Liivist üldse klassik sai⁶. Niisugusel juhul ei ole Kasemaa mitte „elav klassik”, nagu teda on nimetatud, vaid keegi, kes tahab välja pigistada vastupidist seisu. Vahest tahab Kasemaa jõuda mingisugusesse „eesmisesse ellu”, milles mina on nii või teisiti tema, milles minasuse temastumine on alati fiktsioonelemen-

dina kohal, kuid niimoodi, et see „tema”, kellest minavormis räägitakse, moodustabki lapsemeelse, lapsepõlvest pärit pekstava külalhullu? Kas pakub Kasemaa meile nautimiseks omaenese luhtaminekut? Nautimine oleks siin aga see, kui me ei pea ütleva midagi muud kui: *Nii ilus*. Kõik. Ja muidugi oleks „ilu” nagu jaamast lakkamatult väljasööstev rong, mis tegelikult on paigal, nagu kirjutab Breton romaanis „Nadja”. Poedirahu lakkamatult sõnatusse sööstev paigalolek on „Kustutamata õhtute” ilutunde vaat et valulik

5 Pidagem silmas, et lolluseks tuleb Kasemaa puhul nimetada *liigset lummatust oma haiglaslikust alandumisest*, nagu ütles selle peale Thomas Manni Settembrini – st see pole esmasena seotud intellektuaalse puudujäägiga, vaid ühiskondliku passiivsusega, mille sees unistatakse Lõplikust, Paradiisi-Rahust.

6 Hasso Krull. Marginaalne Liiv. – Katkestuse kultuur, lk 88–92.

serv, milles on küll endiselt kesksel kohal lamav ja õnnelik, kuid seekord omaenese kurbusest õnnelik, omaenese leina esitamisest joovastunud poeet. Mõneti langeb Kasemaa mütopoeetiline projekt kokku Valdur Mikita hiljutise essee-kogu „Lingvistiline mets” melanhoolse-igatsusliku perifeeriade paljususe ülistusega, kuid „Lingvistiline mets” on oma suundumuselt pigem Õpetuse ehk humanistliku baasteksti hõnguline ning nõuab seetõttu mets-teadvuse „äratundmiseks” paradoksaalsel moel üsna vilgast aju ja tähelepanelikkust, Kasemaa puhul vajutatakse pikalt ja vabisevalt ühtainust igavuseklahvi. Kas selline luule ei võiks kanda muusikažanreist mõjutatud nimetusi, nagu *etnoglitch*, *etno-noise* või koguni *ambient etno*? Kuskil kaugel keegi kumiseb, aga ta ei tunne suurt Muud ära, tema kõrb kasvab, silme ees virvendab. Taamal põleb põõsas? Kussahull.

MURELIK KÄIGUVAHETUS

Silvia Urgas

Andra Teede

„Käigud”

Ji, 2011

„Käigud” on Andra Teede neljas luulekogu, kui mitte arvestada 2005. aastal Janno Pikkati ja Mart Valneriga kolme peale tehtud debüüti „Väike kuri kevad”. Võtsin kõik viis raamatut enda koju peatuma ja ühel hetkel vaatasin tõtt 24-aastase tüdruku aukartustäratava loomepagasiga. Üks mu sõber ütleb ikka, et kui mul kunagi luulekogu ilmuma peaks, loeb ta seda vaid siis, kui selle on välja andnud „lugupeetud kirjastus”. Teedel on see õnnestunud ja minust vähem kui neli aastat vanemana on ta saanud kellekski, keda too eelpool nimetatud sõber peaks vähemalt paberite järgi tõsiseltvõetavaks luuletajaks. Ja siis on siin Teede ja ütleb mulle: *identiteedikriis / ja mitu aastat halba karmat* (lk 10).

Kuue aastaga¹ viis raamatut ning neu kurdab ikka oma õnnetut saatust? Kuid juba paar lehte edasi, ridade *kuidas kirjanemine ei tee midagi ilusamaks / päevi valgemaks helgemaks selgemaks / läbipaistvamaks* (lk 12) juures saan Teedest jälle aru. Muidugi – see, kui üks asi hästi läheb, ei tähenda, et elu iseenesest hea oleks. Ning see, kui mõni sinust noorem sinu sõnadega kaetud paberimassiivi ees aukartust tunneb, ei tähenda, et too raamatukuhil kuidagi tõestaks, et sul on elus vedanud. Nii et hiljemalt kolmeteistkümneks leheküljeks olen oma isiklikest noorpoetessi ja diletantarvustaja eelarvamustest lahti saanud ja Teede on jälle hõumi.

„Käigud” on võrreldes Teede varasema loominguga tuntavalt täiskasvanulikum raamat. Mässumeelsus ja varaküpsus on luuletajat alati iseloomustanud, kuid nüüd on raamatu esimeseks metafooriks poenimekirj. Vahepeal ilmub vana pujäänik taas välja (*kuidas ma tahaks nende peale röökida / et nad ei hakkaks litsiks vargaks narkomaaniks*, lk 12), et siis taas taltuda. Mihkel Kaevats kirjutab „Käike”

arvustades: *Selles kujutatud elus paistab peaaegu kõik olevat ootel: kas oodata armastatut või armastust, oodata, et midagi juhtub, või tüdineda ootamisest². Ja tõesti, „Käigud” on nagu üks mitte kunagi lõppev telefonikõne infoliinile, mis mängib sulle ootemuusikaks „Für Elise” paaniflöödikaverit. Sellega ei taha ma öelda, et Teede on suutnud*

1 „Käigud” ilmus juba 2011. aastal, aga Eesti kirjandusrahva vanasõna ütleb ikka, et parem hilinenud kui olematu tagasiside.

2 Mihkel Kaevats. Luuletus ootamisest. – Looming 6/2012.

Luuletustest kumab väga selgelt läbi see, kui raske on oodata midagi, mida sa väga vajad – vahet pole, kas rippuda toru otsas lootuses kuulda vastust eurose minutitariifiga teenusnumbrilt või oodata koju kallimat, mõistust või kodu ennast.

kirjutada nõnda piinarikka raamatu, aga luuletustest kumab väga selgelt läbi see, kui raske on oodata midagi, mida sa väga vajad – vahet pole, kas rippuda toru otsas lootuses kuulda vastust eurose minutitariifiga teenusnumbrilt või oodata koju kallimat, mõistust või kodu ennast.

Kuigi „Käigud” on luulekogu, taban end iga pööratud lehega aina enam huvitumast, mis minategelasest edasi saab. On eelpool mainitud ootust, on kodus passimist, on linnaga tülmi minemist, on välismaale põgenemist ja armastust heaoluühiskonnas. Tundub, et „Käikude” taga ei ole suvaline uitamine luuleradadel, vaid konkreetne marsruut punktist A punkti B. Selline teekond, mida saaks mugavalt ka proosavormi valada. Aga taolisel kujul oleks tegemist üsna stereotüüpse stsenaariumiga: õnnetu armumine, parema elu otsimine välismaal, külmad kütmata puitmajad Tallinna ja Tartu agulites... Klassikaline melanhoolse kunstiinimese elu, mis luuleraamatusse segipaisatuna siiski kõita suudab. Kui siiski uskuda, et „Käikudel” on narratiiv, tundub, et Teede lõpetab selle

loo kahekümneendates ikka esineva trööstitu tundega, mis tekib, kui vanad sõbrad ühtäkki maha rahunevad ja lapsed saavad, aga sina elad endiselt oma uhke üksiku uitaja elu edasi (*jah aga enamus ajast / oled sa ju ikka üksi / ütleb sõbranna / ja keerab vankri uuele tänavale*, lk 107). Kurbust taolise asja üle Teede vähemalt lugejale ei tunnista. Mis seal ikka, tühjus on tühjus ja elu ongi selline.

Taoline minnalaskmine ja leppimine iseloomustavad „Käike” läbivat meeleolu. Mõneti kummastav on seda lugeda naiselt, kes õnnistas (või needis) Eesti kirjanduselu terve trobikonna tema tuules purjetavate noorte mõlisevate naisluuletajatega. Kõige silmatorkavamalt muidugi Triin Tasujaga, aga Värske Rõhu lehti on juba aastaid oma rida-dega täitnud teisedki noored tüdrukud, kes pritsivad vaheldumisi roppe sõnu ja pisaraid. 2006. aastal oli ikka päris vinge, kui vaevu 18-aastane plika Jürgen Rooste, Karl-Martin Sinijärve ja Doris Kareva toetusel „lugupeetud kirjastuse” alt ilmunud raamatus Jumala kohta kirjutas: *kas ta aitaks mind / kui ma usuksin / või vahetaks kanalit / lõpetaks suitsu / nikuks oma naist*³. Juba järgmisel aastal ilmunud „Saage üle” jätkas sama rada ja suurendas kvantiteeti. „Saage üle” on väga mahukas raamat, mis kahjuks tekitab iha lehekülgede arvu kärpida, kärpida ja veel kord kärpida. Tundub, et väikeste asjade ja kompaktsuse võlust sai Teede isegi aru, pannes oma mässutrilooigiale viimistletud punkti 2009. aastal avaldatud „Atlasega”.

3 Andra Teede. Takso Tallinna taevas. Verb, 2006, lk 7.

See on ilus, stiilne, aus, isiklik ja puudutav, küps luule, mis väljendab endiselt autori eneseteadlikkust, aga samas on ajatu: *sa nagnii ei loe seda / sa ei ole mu sihtgrupp / minu luule sihtgrupp*⁴.

Aga mis sa edasi teed? Eks peavad bändidki, kes on iga albumiga arenenud, hulga järgijaid kogunud ja lõpuks ühe omas vallas märgilise helikandja lindistanud, järgmisena valima, mis edasi saab: kas jätkata sama valemi järgi või teha midagi muud. Tundub, et Teede otsustas end muuta ja suureks kasvada. "Käikude" tekstides paistab see väljenduvat stagneerumises ja resigneerumises. Vahepeal tekib tunne, nagu oleks sattunud kuu lõpus maapoe kassasabasse. Kõik kurdavad, olmemured on üle pea ja armastust kah ei ole. Muidugi ei saa Teedel keelata end sellisel viisil tühjaks kõnelda ja isegi tema vingumine on halamise keskmisest tasemest tunduvalt üle, aga lugejana tekib lõpuks tunne, et minust on miljoni kommunaalprobleemiga üle sõidetud.

Millal lõpetab keegi üldse noorluuletajaks olemise? Siis, kui bussis enam noortesoodustust ei saa? Siis, kui Kirjanike Liidu liikmepilet uhkelt koduriiulit kaunistab? Siis, kui Värske Rõhk su kaastöö automaatselt Elukirjale ja Tiiule edasi suunab? Või siis, kui oled oma loomingus baaride, taksode ja trotsi kõrval ka arveid, tüdimust ja rutiini käsitletud?

„Käigud“ saab varsti juba kaheaastaseks. Teede tootlikkust arvestades võiks varsti kaanetatud pisiperele täien dust oodata. Teadmata, mis teedel Teede hetkel uitab, tahaks loota, et haldusäangi ja kommunaalrutiini tähtsus on uuemas loomingus vähenenud. Hall argipäev on hirmus, aga igavene noorluuletaja pitser veelgi õudsem ning arengu ja muudatuste eest tuleb Teedet kiita. Ehk on viienda raamatuga võimsamat käiguvahetust oodata.

4 Andra Teede. Atlas. J1, 2009, lk 23.

PILGUHEIT ELULE ÜHEST MAAILMA OTSAST

Marvel Riik

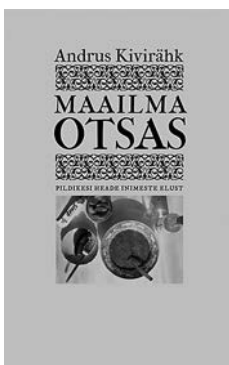
Andrus Kivirähk
„Maailma otsas. Pildikesi heade inimeste elust”
EKSA, 2013

Üllatusena ilmus kevadel Andrus Kiviräha järjekordne romaan. Üllatuseks andis põhjust see, et aasta alguses andis autor enda ja Mart Juure raadiosaates „Rahva omakaitse” mõista, et ühtegi romaani sellel aastal tal välja tulema ei peaks. Kuigi seda võib võtta kui valeinformatsiooni andmist, pole see tagantjärele vaadates üldsegi nii. Juba antud saates iseloomustab Kivirähk oma ilmutat teost – mõte seda mitte reklaamida, mitte teha sellest sündmust, kuulub raamatu kontseptsiooni juurde.

Romaanis kohtume trobikonna tegelastega, kes ei paista silma mitte millegi erilisega. Tutvume nende eluga, meile paljastatakse osaliselt nende identiteeti, harjumusi ja seda, kuidas nad kõik on omavahel otseselt või kaudselt seotud. Peatükid on episoodilised, peamiselt kajastatakse mõnd müüti – kõige suuremaks müüdiks on eestlased ise, kes on alati lahked, abivalmis ning suhtlusaltid –, mille juurde kuulub otse loomulikult alkoholi tarbimine ja söömine. Need kaks teemat on alati olnud Kiviräha loomingus olulisel kohal. Samuti pole romaanis kivirähk puudust salapärasest tarkadest (vrd „Mees, kes teadis ussisõnu”), kes jäävad tavaliselt tagaplaanile ning sekkuvad vaid siis, kui olukord on muutumas liiga täbaraks.

Põhitegelasi ühendab baar Opossum, kuhu tullakse muidugi õlut jooma, kuid seal võib ka süüa saada ning jutukaaslane leida. Baaris saame tuttavaks Reinu, Eevaldi ja Üloga, kes moodustavad tegelaste tuumiku, nende ümber koondub veel mitmeid tegelasi ning erinevaid lugusid. Kokkuvõttes kujuneb tegelastest paras segapuder, ja kuigi orienteeruda pole nende seas raske, on tihti keeruline mõista tegelaste otsest panust. Sarnaselt telesarja jälgimisele, olgu selleks kas „Kodu keset linna” või mõni Ladina-Ameerika seebikas, saab lugeja kaasa elada tegelaste argitoimetustele ja -sündmustele kartmata, et nendega midagi fataalset juhtuks.

Üldse tundub raamat olema omamoodi hübrid argielust vändatud telesarjast ja Mati Undi „Sügisballist”, selle erinevusega, et Kiviräha raamatust leiab igikestva positiivse suhtumise. Kui kuulen Sõpruse Puiestee laulu „Ma olen õnnelik, et inimesed on nii ilusad ja head”, kujutlen sarkastiliselt

Romaan näitab, et kodus leidub liiga palju tegureid, mis halva meeleolu ja rännutahte minema peletavad, väikesest pinnust ei piisa, et tõugata neid laia maailma avastama.

alati vastupidist väljendatule. „Maailma otsas” on justkui selle laulu argument. Tegelasi kujutatakse üsnagi heakskiitvas võtmes, alatasa teineteist aitamas. Aitamisega kaasneb heaolu, mis on loo moraaliks. Positiivsus ja avatus viib tegelasi omavahel kokku, tekitab uusi mõtteid ja arusaamu.

Maailma ots sümboliseerib kevadist 21. sajandi Tallinna, üldistavalt Eestit. Mõõnaperioodidel tekivad tegelastel mõtted minna maailma rändama, kuid need jäävad lühiajaliseks ning suur samm jääb alati tegemata. Nad hoiavad tugevasti kinni vanast ja harjumuslikust, mis on neile meelepärane. Romaan näitab, et kodus leidub liiga palju tegureid, mis halva meeleolu ja rännutahte minema peletavad, väikesest pinnust ei piisa, et tõugata neid laia maailma avastama. Tuntakse rõõmu lihtsatest asjadest. Uudsust ja ekstreemsust kohtab vähe ning kui astutaksegi tavarajalt kõrvale, tõmbutakse kiiresti tagasi, mida näitlikustab selgesti Immanueli kommentaar sündmuste kohta, kus Reinu tütart Sandrat ähvardab surm: *Selliseid asju ei peaks juhtuma.*

Mitte siin. See ei sobi siia sugugi, see ei sobi (lk 340).

Lihtsustatult tahab romaan öelda, et kõike, mida laia maailmast ihaldame, võib leida ka siitsamast, kus parasjagu oleme, kõik oleneb sellest, kuidas läheneda. *Vaadake, kõik oleneb suhtumisest* (lk 13). *Justkui kuumaastik. Pole tarvis kosmosesse lennatagi* (lk 75). *Tasub ikka käia liivakastis, seal näeb maailma* (lk 75). Avastuste jaoks ei pea alati kaugele reisima: *Avastamata saladusi on lähemalgi* (lk 75). Ellu saab tuua vaheldust, mis on tegelaste lahkumismõtete peamine põhjus, ka käepärasemate vahenditega kui äraminek. Inimene on lihtne olemus, kellel pole tarvis muud kui täis kõhtu ja vahel ka pitsi kangemat, siis on kõik jälle hea. Ja sellest arusaamast lähtuvad tegelased tublisti. Isegi raamatu kaanel olev pilt illustreerib seda mõtet.

Positiivse meeleolu kujutamisele annab kindlasti juurde sündmuste ajaks valitud kevadine aasta-aeg. Raamatu lihtsus ning apokalüptilise mõtte puudumine võimaldab lugejal vaimselt lõõgastuda. Samas lubab see samastuda romaani tegevustikuga (raamatu ilmumise ajal oli kevad ka fiktiivsest maailmast väljaspool käes) ning tugevdab raamatuga sidet. Kui on tõesti nii, et suve lähenemisega muutuvad lugejate eelistused tõsisest kirjandusest, mida luges meelsasti Ülo („Sõda ja rahu”, „Hüljatud”, „Idioot” ja „Tõde ja õigus”), lihtsateks ajaviiteromaanideks, mida „Maailma otsas” endast kujutab, siis ei saa raamatu turustamisstrateegiale midagi ette heita.

Stiililt on raamat humoorikas ja perekondlik. Seiku, mille üle muheleda, leidub igapähele. Müütide kõrval pakuvad

äratundmisrõõmu erinevad arusaamad, tegelased (ja dialoogid) ning olukorrad. Välistatud pole ka ebameeldivus, nii mõnigi seik ületab hea maitse piiri.

Millegi ootamine, olgu selleks tegelaste suhete pingetumine, äkiline pööre loos või kulminatsioon, pole siin kõige õigem lugemisstrateegia, samas oleksin ikkagi oodanud midagi sellist. Häirima jääb asjaolu, et romaanil ei ole rahuldavat lõpplahendust. Kohtunud mitmete tegelastega, õppinud neid teatud määral tundma, jäetakse lõpuks nende saatus lahti või lausa sarnasesse punkti, kus nad olid alguses. Ka tegelased ei tundu olevat läbi teinud mingisugust arengut. Põhisündmuste ajalis-põhjusliku järgnevuse puudumine on tahtlik ja teeb raamatu märkimisväärseks. Autor on vaeva näinud, et luua igikestev hetk. Mitte midagi ei juhtu. Korra näib küll midagi sündivat (Sandra lugu), aga seegi on näpuviga, mis kiiresti parandatakse.

Kokkuvõttes on mul selle raamatu üle siiski hea meel. Kivirähk on kasutanud romaani puhul traditsioonist irduvat lähenemist, mis ei saa kõigile meeldida. See toob meid kui lugejaid tagasi maa peale ning võimaldab autori looduga uuesti kriitiliselt suhestuda, olgu nimi nii võimas kui tahes. Kriitilisus ei pea tingimata midagi negatiivset tähendama. Hoopis vastupidi, selle abil saab leida uusi tõlgendusi, mida raamat ka tublisti võimaldab.

AUTORID

Joanna Ellmann (25)
on luuletaja.

Kristel Algvere (24)
peseb oma musta pesu ise.

Karl-Sander Erss (18)
on Tallinnast.

Federico Falco (36)

on pärit Argentiina sisemaalt, General Cabrera külast. Ta õppis New Yorgis loovat kirjutamist ning on avaldanud neli jutukogu, kaks luuleraamatut ja ühe romaani. Samuti on ta esinenud näitustel fotode, videokunsti ja installatsioonidega. Ühes intervjuus ütleb ta: „Tavaliselt ma täpselt ei tea, millest kirjutan, ainult lugu jutustades saan seda sõnastada. Jutustus lähtub kahtlusest, ebakindlusest ja vastamata küsimustest. Just seda proovingi edasi anda.”

Merlin Kirikal (27)
on jätkuvalt lihtne ja hea.

Andrés Neuman (36)

sündis Argentiina pealinnas Buenos Aireses muusikute peres. Neljateistaastaselt läks ta Hispaaniasse, õppis Granada ülikoolis filoloogiat ja elab seal praegugi. Neuman on avaldanud viis luulekogu, viis romaani ja neli novellikogu. Ta on öelnud, et püüab romaani kirjutada ökonoomselt nagu novelli, novelli detailselt ja tundlikult nagu luuletust, luuletuse tahab aga lõpetada nii, nagu oleks see pikem jutustus.

Tõnis Hallaste (26)

aitab võimaluse korral toimetada Reaktori jutte (ulmeajakiri.ee), muul ajal vaatab sarju, sünkroniseerib oma häälepaelte vibreerimist lähedal olevate inimestega ning loeb raamatuid.

Kristel Liiv (26):

„Olen elus tegelenud erinevate asjadega, aga praeguseks tõlkimise juurde pidama jäänud – armastus eesti keele vastu on osutunud teisest kiindumustest tugevamaks. See hasart, mis tekib, kui avastad, et võõras keeles kirjutatud vinged sõnad on võimalik ka oma keeles päris vingelt kõlama saada.”

Märten Rattasepp (28)

„See ei üllata mind,” ütlesin. „Igast kirjanikust saab varem või hiljem tema enda kõige rumalam õpilane.”

J. L. Borges, „El libro de arena”

Kadri Pihlakas (28):

„Jumala üksi – vastust hammustab päev”

Triin Rebane (26)

on värskest lõpetanud Tartu Kõrgema Kunstikooli fotograafia osakonna. Erialaseid teadmisi on ta täiendanud Portugalis Portos ning osalenud mitmetel grupinäitustel Eestis.
rebanetriin.tumblr.com

Marvel Riik (20):

„Elas kord üks tegelane. See tegelane tahtis tegeleda kirjandusega. Ja kui ta siiani elus on... eks ta siis sellega vahel ka tegele.”

Mirjam Siim (22):

„Ilmavalgust nägin esimest korda Tallinnas ja olen sellest ajast saadik olnud püsimatu ja liiga uudishimulik. Mulle meeldib liikuda ja muutuda. Mulle meeldib uus ja võõras ja ka vana ja tuttav, lihtne ja mugav ning veel enam pingutust nõudev ja väljakutsuv. Meeldib leida alternatiive kõigele, millega me nii harjunud oleme. Ja kõik, mis endasse kogun, leiab oma väljundi paberil.“

Votele Ruusmaa (25):

„Esteet, kes unustab end vaikusesse üksindusse ning usub, et kunst ja ilu päästavad maailma.“

Mariann Tihane (28):

„kuulda lõpuks pealt seda, kes ei tule seda, et ei tule kunagi ja ainult vaatab läbi sõnapealsest kesast kuuljat ootust mööda näha viimaks vastu piiritagust kõma“

Terje Toomistu (28)

on noor antropoloog, vabakutseline kirjutaja, hobifotograaf, rännublogija ja filmitegija. 2009 ilmus Berit Renseriga kahasse kirjutatud reisiromaan „Seitse maailma“. Koostöös Kiwaga tegi dokumentaalfilmi Wariazone (2011), mis räägib Indoneesia transsooliste kogukonnast. Järgmiseks on sihiku alla võetud Nõukogude hipikultuur. Õpib Tartu Ülikoolis etnoloogiat (doktorantuuris), jätkates Indoneesia transnaiste kogukonna uurimist.

Silvia Urgas (20)

hakkas sel suvel oliive sööma ja ka muud märgid näitavad, et mõistus võib olla pähejõudmiskursil. Megahirmus.

Kelly Turk (20):

„Mind võiks olla kaks. Sellepärast vist maailm paremaks paigaks ei muutuks, kuid üks mediteeriv sambapühak elaks Kileküla metsas.“

„Käisin kalmistul ja istutasin esimest korda lilli. Peakohal sähvav välg ja luurav sõbralik kass soovitasid koju minna. Öhtul rääkis Ain Kaalep, et peab „kõlvatuks kirjanikke, kes ei kasuta oma annet ja võimet selleks, et inimkonna õilsaid eesmärke teenida“. Kõrvus kõlas ka Bernhard Kangro autobiograafiline poeem „Süda ei põle ära“. Kui vaid oskaks sedamoodi südamest kirjutada ja vähem mõelda, kas ma olen hea kirjanik.“

Martin Vabat (32):**Kristina Viin (27):**

„Poolunes-poolärkvel sünnivad välgatused, värvid. Punane: sigaret näo kurva ovaali taustal, kahe peene sõrme vahel, sõrmedes veri, üles-alla liigub veri, kumab veri lõputa suletud ruumis. Hing. Veel avanemata, oma pimedas sisemuses hõõgav lill. Kollane: nartsiss, endassearmunud, eikellelegi sätendav tolm päikese käes, kollane.“
(Tõnu Õnnepalu, „Ithaka“)

Triin Viiron (30):

„Ma võin olla nagu su ema: sarkastiline ja pesta nõusid.“

Tõnis Vilu (25):

ilmavilus.blogspot.com

RAAMATU- TUTVUSTUSED

John Burnside „Uppumiste suvi”

Suve hakul ilmus briti ühe tähtsama nüüdisaegse kirjaniku John Burnside'i esimene eesti keelde tõlgitud romaan. Pealtnäha on see põnevuslugu kahe noore poisi salapärasest uppumisest. Tegevus toimub Põhja-Norras polaarjoone taga, kus päike kunagi ei looju. See muudab kõik veidraks: valguse, tegelased, helid ja sündmused. Kuid salapärase sündmuste varjus tuleb ilmsiks romaani tegelik, sügavam hoovus – ühelt poolt on see mõtisklus (maali)kunstist, kunsti võimest olla elu „tunnistajaks”, teisalt loovestmisest, lugudest kui mälu kandjatest. Teemale lähenetakse ka läbi müütide ja erinevate filosoofiliste arusaamade, näiteks kõrvutatakse Norra *huldra* muistendit ja budistliku *maya* käsitust. Burnside oskab hästi pinevust tekitada, seda enam, et eelkõige on see lugu juhtumata jäänud asjadest, kaotatud võimalustest, tähtsatest kohtumistest, mis ei leidnud aset, elamata või poolikult elatud eludest; lugu, kus paljud tegelased kaovad või kustutavad end ise. Sundimatu, kuid sügav, borgesliku lõpuga lugemine.

Kätlin Kaldmaa „Islandil ei ole liblikaid”

Kätlin Kaldmaa esimene romaan ei ole tavaline raamat. Pealtnäha on see ühe Islandi rannaküla suguvõsa ajalugu, mis hõlmab sajandi või pisut rohkem, kuid nende valgete kaante vahele mahub palju muudki. Siin on lugusid trollidest ja lohedest, südamevanglast ja libahuntidest, enesekaotusest ja eneseleidmisest. Väga huvitav on romaani puhul ka vormimäng. Tekst võtab sama erinevaid kujusid, nagu on jää ja tule maal vastandeid: traditsiooniline jutustus võtab luuletuse või kalligrammi kuju, matkides päikest või jõevoolu; sõnade vahele tühja ruumi jätmisega jäljendatakse aja kulgu. Sama lugu on žanritega: valemitele (kus konstandid märgivad tegelaskujusid, nt $a+b=c$) üles ehitatud osa vaheldub muinasjutuga jne. On regilaululist värssi, peegelkirja, mängu dialoogidega. Ometi jääb raamatu mõtteline tuum kõigi nende muundumiste käigus puutumatuks – „Islandil ei ole liblikaid” on eelkõige Lugu, kuid ühtlasi katse uurida, kui palju erinevaid viise on Loo jutustamiseks.

Maarja Kangro „Must tomat”

Maarja Kangrol on välja kujunenud ainuomane stiil ja käekiri, mis muutub aina lihvitumaks. Taas kord on Kangrol kindel teemadering (nt ühe kimbu moodustavad ühiskonnakriitilised luuletused), kuid pea kõigis tekstides on tunda dekadentsi kõdunenud puudutust, väsimust ja melanhooliat. Surma (nii vaimset, kehalist kui ka hingelist) on siin palju, ent sellest ei tohiks lasta end heidutada – surm on lihtsalt üks lüli igavese ringkäigu ahelas. Õieti on üllatav, et Kangro suudab surma-teema kohta ikka veel midagi uut öelda või mõne ootamatu perspektiivi avada. Peale selle oskab ta näha suurt väikeses, millest annavad tunnistust kõiksugu pisiolendid tema tekstides: linnud, konnad, hiired, putukad. Kaunilt grotesksete piltide ja igasuguste olluste orgaanilise teekonna kirjeldamisega maalib ta punasele elutomatile musta varju. Ja tekstide kohatine hermeetilisus ainult stimuleerib kujutlusvõimet: kas pole nii, et kui me ei saa täpselt aru, mis meie ees on, seisab seal ühe asja asemel mitmeid?

Mariliin Vassenin

VÄRSKE RÕHU TOIMETUS

Peatoimetaja: Carolina Pihelgas

Toimetajad: Lauri Eesmaa, Maia Tammjärv

Keeletoimetaja: Triin Ploom

Kujundaja: Maris Kaskmann

KAASTÖÖD

Luule ja tõlked: carolina.pihelgas@va.ee

Proosa: maia.tammjarv@va.ee

Arvustused, esseed: tonis.parksepp@va.ee

Pildid ja fotod: vr@va.ee

Illustratsioonid Mirjam Siim

Fotod Triin Rebane

VÄLJAANDJA

MTÜ Värske Rõhk

Vanemuise 19

51014 Tartu

Tel: 742 7087

vr@va.ee

Tellimine: www.va.ee

Trükk: AS Pakett

Värske Rõhk nr 35 (3/2013)

ISSN 1736-2954 (trükis)

ISSN 2228-1363 (epub)

SISUKORD

- 1 Tõnis Vilu
- 9 Andrés Neuman
- 13 Joanna Ellmann
- 21 Kristel Algvere
- 26 Kristina Viin
- 33 Martin Vabat
- 39 Päevik: Terje Toomistu
- 54 Federico Falco
- 58 Kadri Pihlakas
- 62 Vootele Ruusmaa
- 65 Tõnis Hallaste
- 76 Intervjuu Indrek Lõbusaga
- 86 Kelly Turk
- 92 Karl-Sander Erss
- 95 Triin Viiron
- 108 Märten Rattasepp Tõnis Tootsenist
- 115 Mariann Tihane Andrus Kasemaast
- 122 Silvia Urgas Andra Teedest
- 125 Marvel Riik Andrus Kivirähast
- 128 Autorid
- 130 Raamatututvustused

Hind 2.60 Eurot

9 771736 295350